

Järnvägsutredning inklusive
miljökonsekvensbeskrivning (MKB)

Västlänken

en tågtunnel under Göteborg

Underlagsrapporter

03 Byggskedet	13 Mark, vatten och resursanvändning
04 Gestaltning	14 Park- och naturmiljö
05 Grundvatten	15 Samhällsekonomisk bedömning
06 Kapacitet	16 Samrådsredogörelse, utökat samråd
07 Kostnadskalkyl och byggtid	17 Sociala konsekvenser
08 Kulturmiljö	18 Stationslägen och stadsutveckling
09 Linjesträckningar	19 Säkerhet och robusthet
10 Ljud och vibrationer	20 Teknik
11 Luftmiljö	21 Trafikering och resanalys
12 Magnetfält	

Göteborgsregionens
kommunalförbund

Banverket Västra banregionen
Box 1014
405 21 GÖTEBORG
e-post: vastrabanregionen@banverket.se
www.banverket.se

Västlänken Underlagsrapport Kulturmiljö

Underlagsrapport
Kulturmiljö

Obs! En del mindre justeringar i materialet har gjorts efter det att denna underlagsrapport godkänts. Där det finns skillnader gentemot huvudrapporten gäller vad som sägs i den.

Medverkande

Ansvarig Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Handläggare Mona Lorentzson, Göteborgs Stadsmuseum

Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Lars Nilsson, WSP

Anna Samuelsson, WSP

Anna-Karin Sintorn, WSP

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	4	Trädgårdsföreningen - Nya Allén - Fattighusån mm (7)	59
1. INLEDNING	8	Sten Sturegatan - Lorensbergsparken - Gamla Allén (8).....	62
Bakgrund	8	Korsvägen-Johannebergs landeri (9)	65
Miljömål	8	Lisebergs nöjespark (10).....	68
Metod och arbetsätt	8	Gubberoparken (11)	70
Järnvägsutredningens förslag	11	Lyckholms mm (12)	71
Val av optimala lägen för korridorer m m	12	GP-huset mm (13).....	72
Förutsättningar - program, lagar m m	14	Fd Västgötabanans station (14)	73
2. KULTURHISTORISKA SÄRDRAG	17	Fd Bergslagsbanans station (15).....	73
Områdets karaktär.....	17	Holtermanska –Chalmers (16).....	74
Bebyggelsehistorisk översikt	17	Götaplatsen (17).....	74
Viktiga särdrag - särskilt värdefulla kulturmiljöer .	28	Sävenäs lokstation (18).....	75
3. PÅVERKAN OCH KONSEKVENSER	34	Örgryte gamla kyrka (19).....	75
Identifiering och beskrivning av kulturmiljöer.....	34	4. MÅL OCH MÅLUPPFYLLELSE.....	76
Bedömning av kulturhistoriskt värde.....	34	5. KONSEKVENSER LÄNGS OLIKA STRÄCKNINGAR	78
Bedömning av konsekvenser	35	6. JÄMFÖRELSER	82
Centrala Göteborg	37	7. FORTSATT ARBETE.....	84
Stadskärnan med omgivning	37	8. KÄLLOR	85
Skansen Lejonet - Gullberget (1).....	38	BILAGOR	
Stora Hamnkanalen delen Fontänbron - Lilla Torget (2).....	42	Bilaga 1 Fornlämningen Göteborg 216:1, Befästnings- stråket - Stora Hamnkanalen	
Brunnsparken – Palacehuset – Norra Hamngatan (3).....	46	Bilaga 2 Förteckning över områden och objekt	
Drottningtorget (4)	49		
Stora Bommen – Lilla Bommen (5)	52		
Haga Kyrkoplan - Nya Allén - Rosenlund (6).....	56		

SAMMANFATTNING

Kulturhistoriska särdrag

Göteborg anlades 1620 som befäst handelsstad. Stadsplanen utformades efter holländskt mönster med kanaler. Befästningsgördeln revs i början av 1800-talet och staden utvidgades sedan i flera etapper utanför vallgraven.

Särskilt värdefulla och karaktäristiska delar som berörs av järnvägsutredningens förslag är följande:

- Fd befästningsgördeln, lämningar över och under mark
- Skansen Lejonet-Gullberget
- Stora Hamnkanalen med omgivning
- Park- och alléstråket längs vallgraven skapat 1800-60
- Hamnstråket vid älven
- Haga Kyrkoplan med omgivning

Mål

Målet för kulturmiljövården är att minimera påverkan på dessa sex särskilt värdefulla miljöer och att värna övriga kulturmiljöer i så stor utsträckning som möjligt.

Påverkan på kulturmiljöer

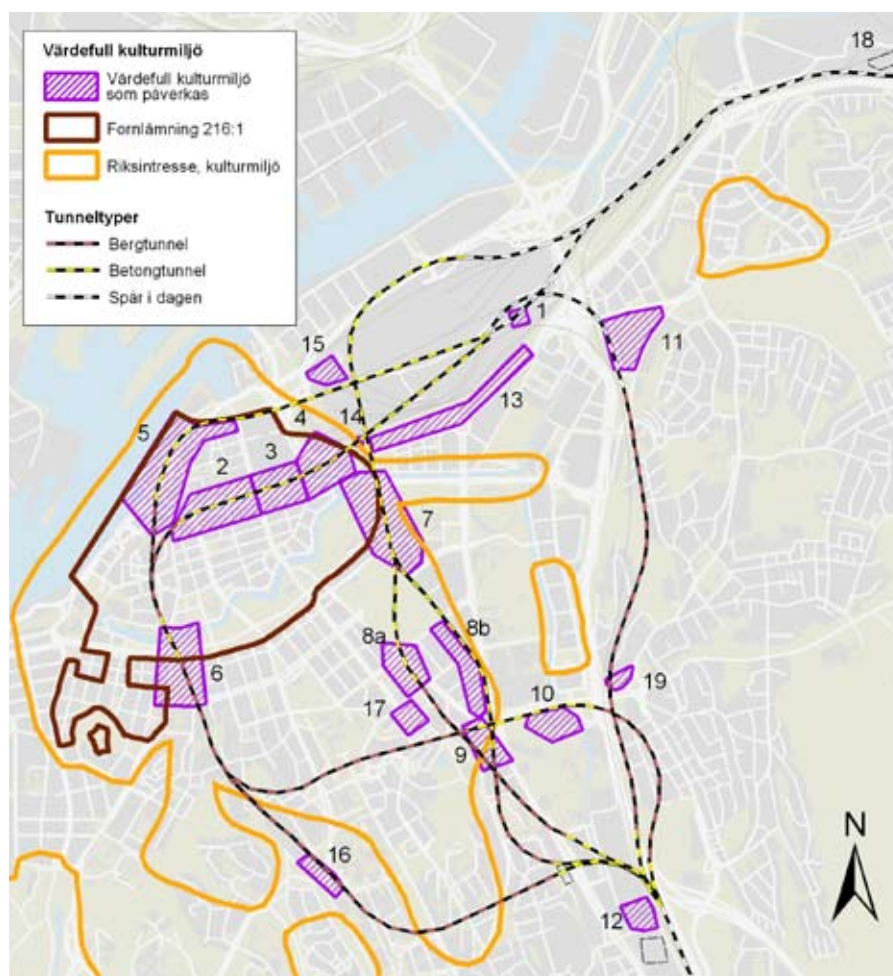
I järnvägsutredningen ingår fyra alternativ. 19 kulturmiljöer som ligger i anslutning till betongtunnel, vid bro eller i anslutning till stationsentré påverkas i varierande utsträckning.

Samtliga är upptagna i det kommunala bevarandeprogrammet. Kulturmiljöer som ligger inom stadskärnan med omgivande grönstråk (2-7) ingår helt eller delvis i riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". De är också delar av fornlämningen RAÅ Göteborg 216:1 och vid schaktning krävs tillstånd/arknologisk undersökning. 8, 9 och 17 ingår i riksintresset "Vasastaden med omnejd".

Kulturmiljöerna 12-19 behandlas inte i denna översiktliga sammanställning.

Bedömning av konsekvenser

Bedömningarna av konsekvenserna för byggnaderna utgår från ett relativt översiktligt tekniskt underlags-

- 1 Skansen Lejonet - Gullberget
- 2 Stora Hamnkanalen
- 3 Brunnsparken
- 4 Drottningtorget
- 5 Stora Bommen mm
- 6 Haga Kyrkoplan - Nya Allén
- 7 Trädgårdsföreningen - Nya Allén
- 8 Sten Sturegatan / Lorensbergsparken
- 9 Korsvägen / Johannebergs landeri
- 10 Lisebergs nöjespark
- 11 Gubberoparken
- 12 Lyckholms
- 13 GP-huset mm
- 14 Fd Västgötabanans station
- 15 Fd Bergslagsbanans station
- 16 Holtemanska-Chalmers
- 17 Götaplatsen
- 18 Sävenäs lokstation
- 19 Örgryte gamla kyrka

material som inte omfattar detaljer kring enskilda objekt. Det är därför svårt att förutse vilka effekter de olika åtgärderna kan få på de kulturhistoriska värdena. Bedömningarna av fornlämningar bygger också på ett relativt osäkert kunskapsmaterial, bl a äldre kartor och tidigare utförda arkeologiska undersökningar i Göteborgs innerstad.

Med nuvarande underlag bedöms tunnelbygget innebära irreversibla skador på kulturvärden inom några områden. Andra påverkas i mindre utsträckning. I de fall då ett objekt redan är i behov av åtgärder kan tunnelbygget ge en positiv effekt på sikt.

Skansen Lejonet – Gullberget (1)

Miljön omfattar Skansen Lejonet och Gullberget som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. - Anläggningen fick sin nuvarande utformning 1689 och består av ett kraftigt gråstenstorn uppfört uppe på en klippa. Den är ett mycket framträdande historiskt landmärke.

I alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers finns flera varianter som berör miljön. Om tunneln dras på bergsslätten i norr (Diagonal syd norr Skansen och Rak nord norr Skansen) eller genom bergsslätten (Diagonal syd) innebär det en mycket stor påverkan.

I Förstärkningsalternativet dras linjen på bro. Det påverkar Skansen Lejonets traditionella roll som landmärke i staden.

Stora Hamnkanalen, Fontänbron – Lilla Torget (2)

Stora Hamnkanalen med omgivning är som helhet en unik miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. - Längs kanalen finns ett koncentrat av byggnader med mycket högt värde och kanalen är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt. Miljön vid norra sidan omfattar byggnader från 1600- och 1700-talet. Här ligger Rådhuset, Tyska Kyrkan, Sahlgrenska huset och Ostindiska Huset. På södra sidan finns fem byggnader från 1800-talets början och sex välbevarade fd finanspalats från perioden 1880-1920.

I alternativen Haga-Chalmers / Haga-Korsvägen varianten Stora Hamnkanalen byggs tunneln längs kanalen och diagonalt över Lilla Torget. Det innebär en mycket stor konsekvens för miljön som helhet.

För minst ett 20-tal byggnader vid södra sidan krävs grundförstärkningar/efterarbeten. - Hur grundförhållandena på norra sidan påverkas är oklart. Eftersom det gäller en unik bebyggelsegrupp med oersättliga kulturhistoriska värden kan skador inte accepteras. Konsekvenserna bör utredas ytterligare. - Kanalsidor och kajer måste demonteras och återställas på långa sträckor. Två kulturhistoriskt värdefulla broar och statyn på Lilla Torget måste demonteras och rekonstrueras. Arkeologisk undersökning krävs.

Brunnsparken – Palacehuset mm (3)

Brunnsparken och Palacehuset tillsammans med den smala delen av Stora Hamnkanalen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. - Här kan finnas lämningar efter järnvägen. En central byggnad i området är Palacehuset (fd Jacobssonska sockerbruket, fd Fürstenbergska palatset) som uppfördes på 1700-talet. Fontänen "Johanna i Brunnsparken" med omgivande kandelabrar och några äldre träd är värdefulla delar i kulturmiljön.

I alternativen Haga-Chalmers / Haga-Korsvägen varianten Stora Hamnkanalen dras tunneln i kanalen nära eller under ett par hus. Det innebär en mycket stor konsekvens för miljön som helhet.

För samtliga byggnader krävs grundförstärkning/efterarbeten. Särskilt stor påverkan blir det på Palacehuset med sin naturstenssockeln och Apotekshuset där tunneln ligger under huset. - Kanalsidorna, fontänen mm måste demonteras och återställas / rekonstrueras. Ett par äldre träd intill kanalen försvinner. Arkeologisk undersökning krävs.

Drottningtorget (4)

Drottningtorget är en kommunikationsmiljö med mycket högt kulturhistoriskt värde. - Området ligger inom fd befästningsstråket och här låg stadens ursprungliga entré från öster. Byggnaderna är från perioden 1810-1930 och alla har anknytning till resande eller annan kommunikation. De mest framträdande är Posthuset med sin terrass och Centralstationen.

I alternativen Haga-Chalmers / Haga Korsvägen varianten Stora Hamnkanalen dras linjen diagonalt över Drottningtorget. Det innebär en mycket stor konsekvens för miljön som helhet.

Tunneln byggs under en del av Posthuset. Omfattande och komplicerade grundarbeten krävs. Skador kan uppstå både på kort och lång sikt. För övriga byggnader krävs också grundförstärkning/efterarbeten. Arkeologisk undersökning krävs.

Stora Bommen – Lilla Bommen (5)

Fd hamnområdet tillsammans med Stora Hamnkanalens yttre del är en mycket värdefull del i stadskärnan. Det omfattar fd befästningsstråket längs älven. - Residenset uppfördes på 1600-talet. Övriga byggnader tillkom 1850-1950 och har anknytning till sjöfart och handel. Särskilt värdefull är miljön vid Packhusplatsen som omfattar Tull- och Packhuset mm.

I alternativen Haga-Chalmers / Haga-Korsvägen varianten Södra Älvstranden byggs tunneln längs fd befästningsstråket. Det innebär en måttlig konsekvens för befintlig bebyggelsemiljö och en mycket stor konsekvens för eventuella lämningar efter befästningsanläggningarna.

Tunneln dras i berg under Residenset men risk för skador finns. Det är en byggnad med unika värden och arbetet måste därför utföras så att skador undviks

helt. I Tull- och Packhuset krävs grundförstärkning. Kajkanterna vid Stora Hamnkanalen måste demonteras och återställas. Arkeologisk undersökning krävs.

Haga Kyrkoplan – Nya Allén – Rosenlund (6)

Området omfattar park- och allémiljöer som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Norra delen ingår i fd befästningsstråket. Bebyggelsen och parken som är välbevarade tillkom under perioden 1850-1900. Haga Kyrkoplan är en viktig länk mellan Vasastaden och Haga och de boende har använt platsen för lek och rekreation sedan 1900-talets början. I området finns ett flertal äldre träd som är värdefulla delar i kulturmiljön.

I alternativen Haga-Chalmers och Haga-Korsvägen dras linjen under Rosenlundskanalen / Vallgraven och ett stycke in i parken på Haga Kyrkoplan. En station med två uppgångar placeras under Haga Kyrkoplan. Det innebär sammantaget en mycket stor konsekvens för områdets park- och allémiljö och för eventuella lämningar efter befästningsstråket.

För ett hus med högt kulturhistoriskt värde krävs grundförstärkningar. Hagakyrkan och Gamla Stadsbiblioteket kan påverkas vid sprängningar. Rosenlundskanals kajer och bron måste demonteras och återställas. Flera av de äldsta träden tas bort. I norra delen krävs arkeologisk undersökning.

Stationsentréerna i grönstråket och vid korsningen Vasagatan-Haga Kyrkogata påverkar kulturmiljön. Om de anpassas till platsens kulturhistoriska värden minskar påverkan.

Stationens placering kan påverka Haga Kyrkoplans traditionella roll som plats för rekreation och lek mellan bostadsområdena Haga och Vasastaden.

Trädgårdsföreningen – Nya Allén mm (7)

Området omfattar park- och allémiljöer som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. - Det ingick tidigare i befästningsområdet och utvecklades under 1800-talets första hälft till ett park- och alléstråk. Fattighusån som är en grävd kanal anlades 1641 och lindar planterades på 1770-talet. Idrottsgården (fd lantgården) byggdes 1923. Park- och alléstråket omfattar ett flertal äldre träd som är värdefulla delar i kulturmiljön.

I alternativ Korsvägen dras tunneln längs Nya Allén och över Stureplatsen. Det innebär en mycket stor konsekvens för denna del av park- och alléstråket och en måttlig konsekvens för Trädgårdsföreningen.

Grundförstärkning/efterarbeten krävs för byggnaderna vid Stureplatsen. Fattighusåns kanalkant måste demonteras och rekonstrueras. I park- och alléstråket försvinner flera äldre träd. I norra delen krävs arkeologisk undersökning.

Sten Sturegatan – Lorensbergsparken mm (8)

Området omfattar Lorensbergsparken, Gamla Allén och stenhuskvarter som tillsammans med fd exercisheden är en värdefull miljö. - Lorensberg var ursprungligen ett landeri med trädgård och utvecklades på 1800-talet till en nöjespark. Lorensbergsteatern byggdes 1916. Gamla Allén planterades 1788. Stenhuskvarteren tillkom 1900-1930.

I alternativet Korsvägen-Skånegatan dras tunnel längs byggnaderna vid Sten Sturegatan-Skånegatan. Det innebär en stor konsekvens för värdefulla planteringar och en måttlig konsekvens för byggnaderna. Förträdgårdar och trädtrader måste tas bort. Ca 25 byggnader måste grundförstärkas/efterjusteras.

I alternativ Korsvägen-Johanneberg dras tunnel över södra delen av Gamla Allén och genom Lorensbergsparkens östra del. Det innebär en stor konsekvens för Lorensbergsparken och en måttlig/stor konsekvens för byggnaderna. Flera äldre träd måste tas ner. Lorensbergsteatern och ca 10 andra byggnader måste grundförstärkas/efterjusteras.

Korsvägen – Johannebergs landeri (9)

Området omfattar Korsvägen och Johannebergs landeri med anslutande park. Landeriet har ett högt kulturhistoriskt värde. - Platsen var på 1700-talet en vägkorsning där landsvägen mot söder (Södra Vägen) mötte en avtagsväg mot öster (Örgrytevägen). Västra sidan domineras av landeriet. Det består av en huvudbyggnad i trä och en trädgård omgiven av mur och grupper av höga träd.

I alternativ Korsvägen / Skånegatan dras tunneln genom landeriparkens östra del. Flera äldre träd i söder måste tas ner.

I alternativ Haga-Korsvägen dras tunneln under byggnaden och genom en del av parken. Några äldre träd och en trappanläggning kan påverkas.

Båda alternativen innebär en stor/måttlig konsekvens för landeriparken.

Linjesträckningar som passerar Korsvägen har station här. Stationsentréerna påverkar kulturmiljön. Om de anpassas till platsens kulturhistoriska värden minskar påverkan.

Lisebergs nöjespark (10)

Nordöstra delen av Lisebergs nöjespark har ett högt kulturhistoriskt värde. - Liseberg var till 1900-talets början ett landeri med två bostadshus, trädgård och park. 1923 byggdes det om till nöjespark. Särskilt värdefulla delar är de två landeribyggnaderna, spegeldammen med omgivande byggnader och entrémiljön.

I alternativ Haga-Korsvägen dras tunneln längs Lisebergs yttre del. Ett hus måste demonteras eller flyttas. Entrétornen kan påverkas. Åtgärderna innebär en måttlig konsekvens för de kulturhistoriska värdena.

Stora Hamnkanalen är en unik kulturmiljö med ett koncentrat av mycket värdefulla byggnader. Alternativ Haga - Korsvägen / Chalmers varianten Stora Hamnkanalen innebär en mycket stor påverkan på miljön som helhet.

Gubberoparken (11)

Området omfattar två bostadskvarter. Miljön har ett högt kulturhistoriskt värde. - Bostadsområdet tillkom 1937-45. Särskilt värdefulla inslag är den stora planterade bostadsgården och Kobbarnas väg med entréer och förträdgårdar.

I Förstärkningsalternativet dras linjen genom områdets västra del. Hela det västra kvarteret måste rivas och gaturummet mellan kvarteren vid Kobbarnas väg försvinner. Det innebär att en stor del av det kulturhistoriska värdet går förlorat.

Måluppfyllelse - särskilt värdefulla kulturmiljöer

Alla föreslagna linjesträckningar påverkar någon av de sex särskilt värdefulla kulturmiljöerna. I alternativ Korsvägen och Förstärkningsalternativet påverkas en av dem. I alternativ Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Stora Hamnkanalen påverkas fem.

Jämförelser

I alla alternativ utom Korsvägen påverkas Skansen Lejonet - Gullberget.

Haga-Korsvägen / Chalmers, Stora Hamnkanalen

Alternativen innebär totalt den största konsekvensen för särskilt värdefulla kulturmiljöer och skillnaden mellan dem och de övriga är avsevärd.

Skälet är att båda passerar Stora Hamnkanalen, Brunnsparken och Drottningtorget. Dessa utgör den centrala delen i riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Linjerna dras också tvärs över parkbältet vid Haga Kyrkoplan.

Haga-Korsvägen / Chalmers, Södra Älvstranden

Alternativen innebär totalt den näst största påverkan men den är mindre än i varianten Stora Hamnkanalen. Båda dras längs fd befästningsstråket i yttre delen av riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet" och tvärs över parkbältet vid Haga Kyrkoplan.

Korsvägen

Alternativet Korsvägen innebär totalt en mindre påverkan än de tidigare beskrivna.

Tunneln dras genom yttre delen av riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Den passerar längs en del av parkbältet och Trädgårdsföreningen. Den fortsatta dragningen omfattar två varianter Johannebergsgatan och Skånegatan. Skillnaden mellan varianterna är liten.

Förstärkningsalternativet

Förstärkningsalternativet innebär totalt den minsta påverkan på särskilt värdefulla kulturmiljöer.

1. INLEDNING

Bakgrund

Denna rapport är en del av arbetet med järnvägsutredningen Västlänken och utgör underlag för miljökonsekvensbeskrivningen. Rapporten innehåller en analys av hur kulturmiljövärden påverkas av projektet.

Rapporten har tagits fram av Göteborgs Stadsmuseum i samarbete med WSP.

Flera av kulturmiljöerna omfattar kulturhistoriskt värdefulla parker och alléer. Dessa behandlas också i rapporten ”Park- och naturmiljö”.

Miljömål

Miljö kvalitetsmål

Riksdagen antog 1995 15 miljö kvalitetsmål. Ett av dem är ”God bebyggd miljö”. Det innebär bl a att det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av byggnader och bebyggelsemiljöer med särskilda värden ska värnas och utvecklas.

Kommunala miljömål

Göteborg har ett kommunalt program för bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Målsättningen för programmet är att skydda och vårda bebyggelse som speglar kommunens utveckling. En viktig utgångspunkt är att värna det som är typiskt göteborgskt.

Mål för Västlänken

Huvudmålet är:

”Västlänken ska bidra till en hållbar tillväxt i landet genom att fler resor och transporter kan ske med järnväg.”

Ett av projektets delmål är:

”Stadsmiljön bevaras”

En viktig del i den göteborgska stadsmiljön är de kulturhistoriska värdena. De är särskilt framträdande i stadskärnan med omgivande grönstråk. Värdefulla delar finns också längre ut.

Alla föreslagna linjealternativ berör kulturmiljövärden men det finns stora skillnader mellan olika sträckningar. Målet är att så långt det är möjligt undvika påverkan inom de särskilt värdefulla delarna.

Ingrepp som inte kan undvikas ska utföras så att skador minimeras på kort och lång sikt.

Metod och arbetssätt

Arbetet har omfattat följande moment:

- Identifiering av kulturhistoriska värden och mål för kulturmiljön
- Studier av påverkan på kulturmiljöer
- Avvägning mellan teknik, markanvändning och miljö för att skjuta korridorerna till optimala lägen
- Bedömning av konsekvenser
- Jämförelser mellan olika alternativ och målanalys

Som bakgrund till identifieringen av de kulturhistoriska värdena har en bebyggelsehistoriskt beskrivning tagits fram.

Identifieringen av värdefulla kulturmiljöer utgår från kulturminneslagens bestämmelser, riksantikvarieämbetets / länsstyrelsens urval av områden som är av riksintresse för kulturmiljövärden samt miljöer och objekt som ingår i Göteborgs kommunala bevarandeprogram.

Enligt bedömningar i tekniska inventeringar påverkas inte områden och objekt som ligger ovanpå tunnel i berg. Dessa har därför inte studerats ytterligare men redovisas i förteckning och på karta (se bilaga 2).

Efter inventeringen samarbetade tekniker, stadsplanerare och miljökonsulter för att finna de bästa lägena för de olika alternativen. Arbetet har genomförts inom samverkansgrupper där korridorerna flyttats i olika väderstreck och även vertikalt.

När de bästa lägena bestämts fortsatte arbetet med att studera påverkan och konsekvenser för kulturmiljön. Påverkan på enskilda objekt bedömdes med utgångspunkt från översiktliga tekniska inventeringar. Effekten av föreslagna stationer och entréer ovan mark har också studerats.

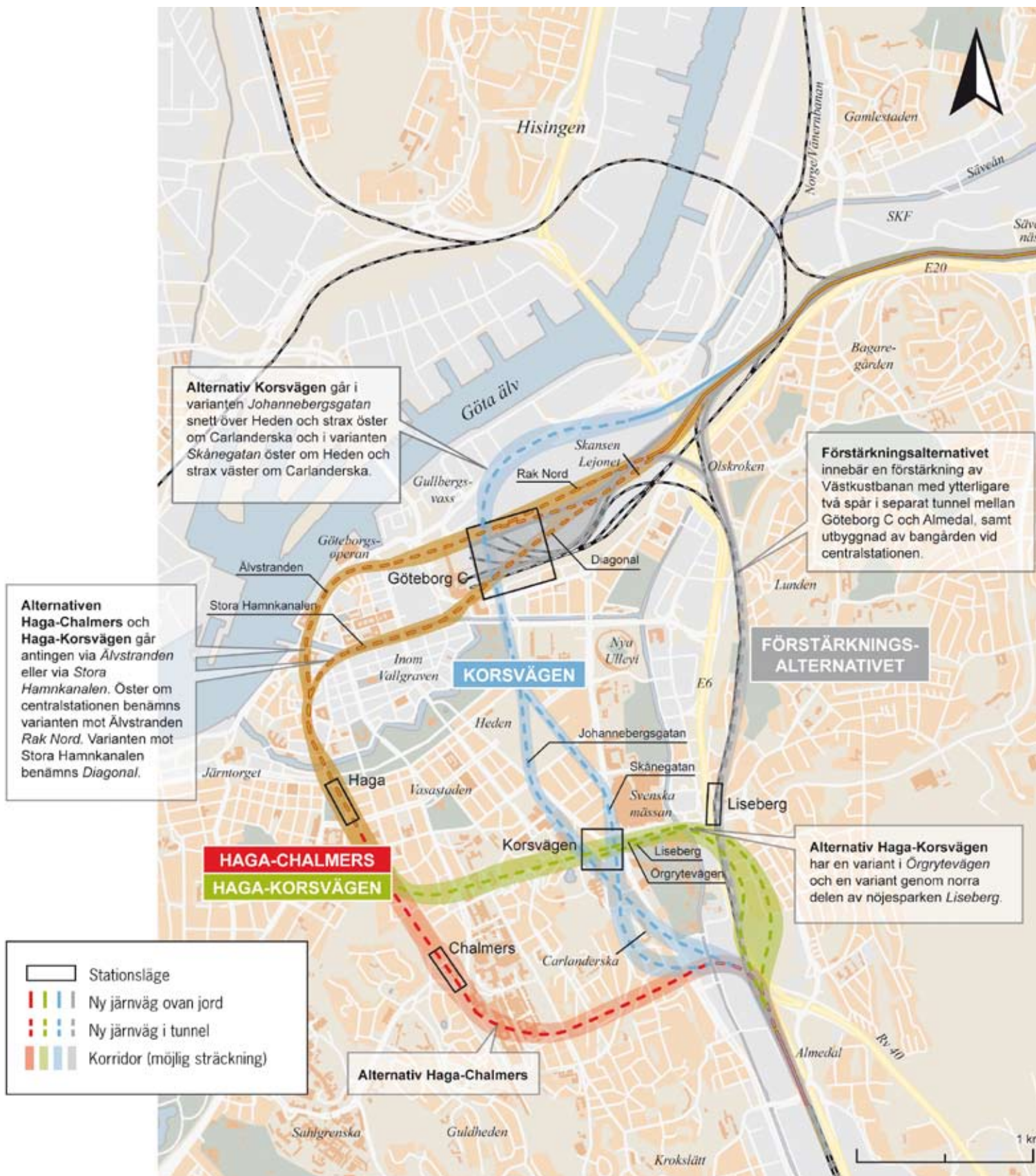
Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet har informerats om arbetets uppläggning.

De i järnvägsutredningen föreslagna alternativen ligger i huvudsak inom centrala och halvcentrala Göteborg.

- 1 Skansen Lejonet
- 2 Stads kärnan
- 3 Vallgraven / grönstråk
- 4 Haga / Skansen Kronan
- 5 Vasastaden
- 6 Heden
- 7 Lorensberg

- 8 Johanneberg
- 9 Örgryte gamla kyrka
- 10 Gårda
- 11 Fattighusån
- 12 Centralstationen / järnvägsområde
- 13 Korsvägen / Södra Vägen
- 14 Mölndalsån

Västlänken - utbyggnadsalternativ

Järnvägsutredningens förslag

Kapaciteten vid Göteborgs Central är maximalt utnyttjad. Järnvägsnätet i Västsverige behöver förstärkas för att regionen ska kunna utvecklas i gynnsam riktning och Göteborgs Central är navet i spårsystemet.

I en förstudie år 2002 presenterades Västlänken som en lösning på problemet. Västlänken är en tunnel för genomgående tågtrafik under centrala Göteborg. Med Västlänken kan nya stationer för pendeltågen byggas i staden så att fler resenärer kan nå sitt mål utan att behöva byta färdmedel.

Tre utbyggnadsalternativ med nya stationer studeras vidare i järnvägsutredningen samt ett förstärkningsalternativ. Alternativen benämns efter stationslägena:

- Haga – Chalmers
- Haga – Korsvägen
- Korsvägen
- Förstärkningsalternativet

Utbyggnadsalternativen jämförs med Nollalternativet, d v s att ingen utbyggnad sker. Tågtunneln innehåller två spår för persontrafik. Godset körs via Gårdatunneln, i princip som i dag. Den nya tunneln går i berg på vissa sträckor och som betongtunnel i jord på andra.

Tunneltyper

Sprängd tunnel i berg

Tunneln består av en dubbeltunnel eller två separata tunnelrör med en sammanlagd bredd på 29,5 meter. Den preliminära korridoren ligger 15 meter utanför tunnelväggen vilket ger plats för stödkonstruktioner och små justeringar av tunnelns läge.

Nedgrävd betongtunnel i jord

Denna byggmetod innebär att tunneln grävs fram i ett öppet schakt. Tråg byggs på ett liknande sätt. Tunneln är en 20,5 meter bred betongkonstruktion. Den preliminära korridoren ligger 10 meter utanför tunnelväggen vilket ger plats för stödkonstruktioner och små justeringar av tunnelns läge.

Rödmarkerad sträcka är sprängd tunnel i berg. Längs övriga sträckor och vid övergång mellan tunnel i berg och betongtunnel i jord finns risk för att kulturmiljön påverkas.

Taket kan gjutas så snart schakten nått nivån för takets underkant. Fortsatt schaktarbete under tunneltaket utförs "från sidan" via den intilliggande schaktgropen. Denna teknik gör det möjligt att återställa en schakt så att den inte behöver ligga öppen under lång tid.

Påverkan på kulturmiljöer

Kulturmiljöer som ligger ovanpå sprängd tunnel i berg påverkas inte. Vid övergång mellan tunnel i berg och betongtunnel, längs betongtunnel som byggs i öppet schakt och vid övriga spårdragningar finns risk för att kulturmiljön påverkas.

Val av optimala lägen för korridorer m m

Påverkan på redovisade kulturmiljöer

I inventeringsskedet identifierades ett stort antal kulturhistoriskt värdefulla områden och objekt i anslutning till föreslagna linjesträckningar. (Se karta sid 13 och bilaga 2.)

Många av de redovisade miljöerna ligger ovanpå tunnel i berg. Dessa kommer enligt bedömningar som gjorts i inventeringarna av grundvatten, geoteknik och berg inte att påverkas av tunnelbygget och har därför inte studerats vidare.

Övriga kulturmiljöer som ligger i anslutning till tunnelbyggen i öppet schakt mm kommer att påverkas mer eller mindre. (Se karta sid 35)

Val av optimala lägen för korridorer och stationsentréer

Bland de kulturmiljöer som kan påverkas finns flera som har särskilt höga kulturhistoriska värden. För dem har speciella detaljstudier gjorts för att hitta korridorlägen och stationsentréer som innebär den minsta negativa påverkan. Det gäller bl a följande.

Stora Hamnkanalen

Stora Hamnkanalen med anslutande platser berörs framför allt av alternativ Haga-Korsvägen / Chalmers variant Stora Hamnkanalen. Det innebär att en tunnel byggs i öppet schakt från Drottningtorget via Hamnkanalen till Lilla Torget.

Passagen i den smala kanaldelen mellan Palacehuset och Norra Hamngatan 36-40 har studerats särskilt. För att minimera skadorna på Palacehuset har ett läge intill och delvis under Norra Hamngatan 36-40 valts.

Längs övriga delar av kanalen ligger mycket värdefulla byggnader på båda sidor och justeringar för att minska påverkan har därför inte varit möjliga här.

Haga Kyrkoplan

På Haga Kyrkoplan låg i ett tidigt förslag en stationsentré mitt på platsen. Detta bedömdes som olämpligt från bl a kulturhistorisk synpunkt och entrén har utgått.

Trädgårdsföreningen mm

Området Fattighusån-Trädgårdsföreningen-Nya Allén berörs av alternativ Korsvägen. I det första förslaget låg tunneln ett stycke in i Trädgårdsfören-

ingen. För denna del har andra varianter studerats och ett läge längre österut har valts. Det innebär ett begränsat intrång i parken. Det ger också bättre möjligheter att behålla värdefulla delar av Fattighusån och eventuella lämningar efter befästningsanläggningar.

Södra Vägen

Alternativ Korsvägen omfattade ursprungligen en linjedragning längs Södra Vägen. På sträckan mellan Korsvägen och Berzeliigatan ligger värdefulla byggnader på båda sidor och några har förträdgårdar. Av bl a kulturhistoriska skäl har denna linjedragning utgått och ersatts med en som går i berget längre västerut (Johannebergsgatan).

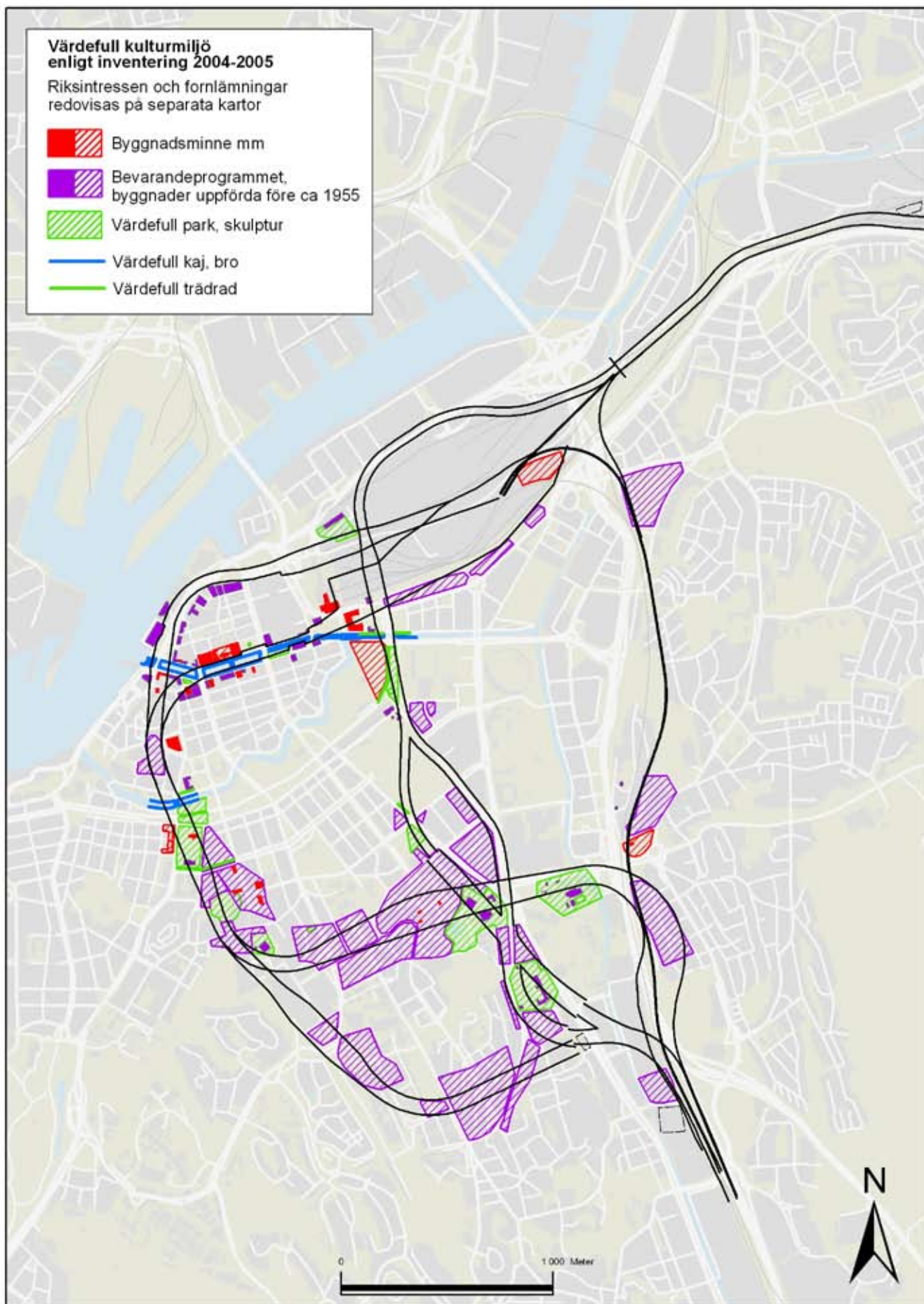
Lisebergs nöjespark

Alternativ Haga-Korsvägen passerar Lisebergs nordöstra hörn. I de tidiga förslagen fanns en dragning som skulle påverka den värdefulla miljön kring spegeldammen. Andra förslag har därför studerats och ett som i huvudsak ligger utanför Lisebergsområdet har valts.

**Värdefull kulturmiljö
enligt inventering 2004-2005**

Riksintressen och fornlämningar
redovisas på separata kartor

- Byggnadsminne mm
- Bevarandeprogrammet,
byggnader uppförda före ca 1955
- Värdefull park, skulptur
- Värdefull kaj, bro
- Värdefull trädrad

VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

2006-10-12

Skala 1:25 000

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

 WSP

 BANVERKET

Förutsättningar - program, lagar m m

Riksintressen för kulturmiljövården (RI)

Områden av riksintresse för kulturmiljövården redovisas i ”Göteborg – kulturmiljöer av riksintresse” utgiven av Länsstyrelsen. Järnvägsutredningens alternativ ligger till stor del inom riksintresset ”Göteborgs innerstad”, KO 2. (Se karta 2, bilaga 2)

Följande delområden påverkas:

KO 2:1 Staden inom vallgraven m m

KO 2:2 Stenstaden (Vasastaden) m m

KO 2:3 Haga m m

Riksintressen skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Länsstyrelsen har ansvaret.

Riksintresseområden är i allmänhet relativt stora miljöer. De flesta av riksintressena i Göteborg är också upptagna i det kommunala bevarandeprogrammet.

Exempel: Hela stadskärnan inom vallgraven är ett riksintresse. Miljön kring Stora Hamnkanalen med anslutande torg utgör kärnan i detta riksintresse. Den är också en mycket viktig del i det kommunala programmet.

Kommunalt program för bevarande (BP)

Programmet är sammanställt i ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg – ett program för bevarande” del 1-2.

För de flesta av byggnaderna som ingår i programmet gäller PBL 3:12 ”byggnader som är särskilt värdefulla ur historisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ... får inte förvanskas”. Kommunen ansvarar för tillståndsgivningen.

Järnvägsutredningens alternativ ligger till stor del inom områden som är upptagna i programmet. Samtliga berörda områden och objekt redovisas på karta 1: A-C i bilaga 2.

Det kommunala programmet omfattar områden och objekt uppförda före cirka 1955. Det kan vara välbevarad bostadsbebyggelse från olika tider; institutionsbyggnader; industrier; parker mm.

Exempel: Gubberoparken. Miljön omfattar ett bostadsområde med en särpräglad stadsplan och delvis välbevarade byggnader.

Lilla Torget och Kämpebron. Del av riksintresse och kommunalt bevarande område.

Gubberoparken, Kobbarnas väg. Kommunalt bevarandeområde.

Byggnadsminnen (BM, BMF)

Skydd enligt kulturminneslagen 3 kap.

”En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.”

Vid ändring av byggnadsminne krävs tillstånd av Länsstyrelsen.

Byggnadsminnen (BM) redovisas på karta 1:A – C och i förteckning, bilaga 2. Om en byggnad är föreslagen som byggnadsminne (BMF) redovisas detta också.

Byggnadsminnen är ofta enskilda byggnader med särskilt högt kulturhistoriskt värde. Det finns också andra byggnader med ungefär samma värde som inte är skyddade genom byggnadsminnesförklaring (förslag till byggnadsminnen mm).

Exempel 1: Chalmerska huset är byggnadsminne. Byggnaden har välbevarad exteriör och interiör. Den är ritad av en framstående arkitekt för en välkänd göteborgare

Exempel 2: Kv Bajonetten ingår i program för byggnadsminnesförklaringar i Haga. Välbevarade byggnader upprustade med hjälp av statliga bidrag.

Statliga byggnadsminnen (FSM)

Skydd enligt förordning om statliga byggnadsminnen.

”En byggnad som tillhör staten får förklaras för statligt byggnadsminne om den är synnerligen märklig eller ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde”.

Riksantikvarieämbetet har tillsyn över de statliga byggnadsminnena.

Statliga byggnadsminnen redovisas på karta 1:A – C och i förteckning, bilaga 2.

Exempel: Residenset är statligt byggnadsminne. Byggnad med intressant historia och värdefulla interiörer.

Chalmerska huset (1:16:14). Byggnadsminne.

Kv Bajonetten (15:29). Förslag till byggnadsminne.

Residenset (1:53:16). Statligt byggnadsminne.

Örgryte gamla kyrka (50:108). Kyrkligt kulturminne.

Kyrkliga kulturminnen (KML kap 4)

Skydd enligt kulturminneslagen 4 kap.

”Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i denna lag.”

Vid ändring av kyrka eller kyrkotomt krävs tillstånd av länsstyrelsen.

Kyrkor och kyrkotomter redovisas på karta 1:A – C och i förteckning, bilaga 2.

Alla kyrkor byggda före 1940 och ett urval av de yngre är skyddade enligt kulturminneslagen.

Exempel: Örgryte gamla kyrka och kyrkogård är kyrkligt kulturminne. Den uppfördes troligen på 1200-talet och har byggts om bl a 1748. Värdefull interiör med takmålningar.

Kartan visar ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse.

Fornlämningar (KML 2 kap)

Skydd enligt kulturminneslagen 2 kap.

”Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag. Fasta fornlämningar ärlämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna.”

I lagtexten nämns bl a ruiner av försvarsanläggningar, hamnanläggningar samt skeppsvrak om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Hela Göteborgs stadskärna, vallgravsstråket inklusive parkstråket, Nya Allén samt en del av Fattighusån är avgränsat som fornlämning RAÄ Göteborg 216:1. Vid schaktning inom dessa delar krävs tillstånd från länsstyrelsen. (Se bilaga 1.)

Fornlämningar redovisas på karta 3:A, bilaga 2.

Exempel: Inom stråket längs vallgraven och älven finns lämningar efter befästningar.

2. KULTURHISTORISKA SÄRDRAG

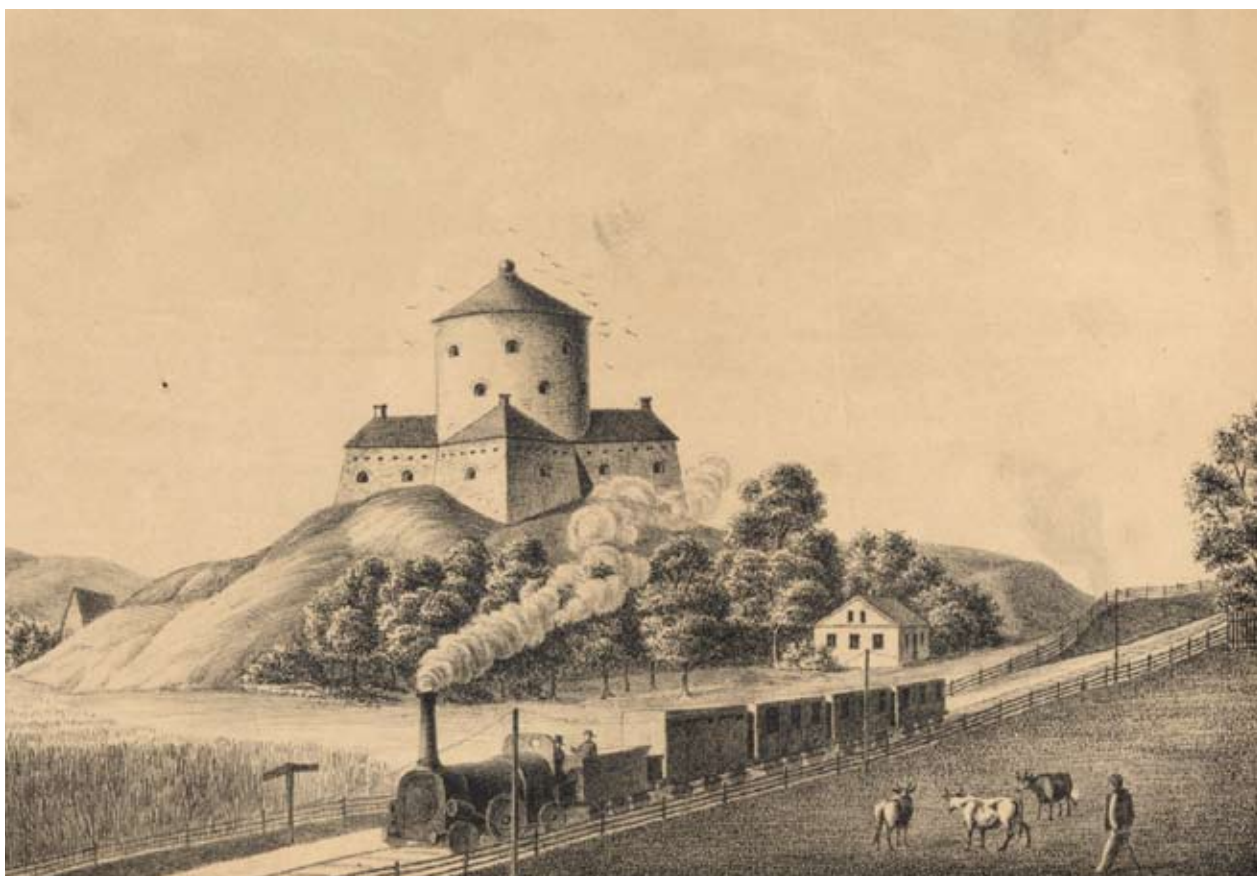
Områdets karaktär

De i järnvägsutredningen presenterade alternativen ligger i huvudsak inom centrala och halvcentrala Göteborg. Det berörda området sträcker från den gamla stads kärnan vid älven till de högre belägna bostadsområdena i Övre Johanneberg, från de tätt bebyggda stadsdelarna Haga och Vasastaden i väster till Örgryte som har glesare bebyggelse. I nordost ansluter ett område som till stor del upptas av anläggningar för järnväg och annan kommunikation. Se sid 9.

Bebyggelsehistorisk översikt

I denna översikt beskrivs stadens utveckling från grundläggningen till vår tid med tyngdpunkten på de delar som berörs av järnvägsutredningen. Avsikten är att lyfta fram karaktäristiska och värdefulla drag från olika epoker eller det som är typiskt ”göteborgskt” och att ge en bakgrund till de kulturhistoriska bedömningarna.

En mer utförlig beskrivning av befästningarna finns i bilaga 1.

Skansen Lejonet 1859. I förgrunden Västra Stambanan. Järnvägen Göteborg-Jonsered öppnades 1856 och den första stationsbyggnaden stod klar 1858. Stationsområdet vid Drottningtorget har sedan utvidgats fram till Skansen Lejonet.

Stora Hamnen 1787. Vid norra sidan inlastning till Ostindiska Kompaniets magasin. På södra sidan kajkant med trappa. I bakgrunden Stora Bommen.

Stadsplan

Stadsplanen utformades efter holländskt mönster med rutnätindelning och kanaler. Den största kanalen var Stora Hamnen. Östra och Västra Hamnkanalerna var smalare.

Stadsplanen med Stora Hamnkanalen i centrum finns fortfarande till stor del kvar och sätter sin prägel på stadskärnans inre del.

I mitten av 1600-talet tillkom en ny hamnbassäng (Kronans Masthamn) vid Stora Hamnens norra sida, nuvarande Packhusplatsen. *Fattighusån* som är en grävd kanal anlades 1641.

Bebyggelse innanför vallgraven

Stora Hamnen var stadens centrum för handel och förvaltning. Här placerades torget och stadens viktigaste byggnader bl a Rådhuset och Ostindiska Kompaniets hus.

Längs Norra och Södra Hamngatan uppfördes också påkostade privathus för stadens mest framträdande familjer. I denna del byggdes de flesta av stadens stenhus.

Övrig bebyggelse bestod av enklare trähus. På en "ö" i östra delen av hamnen (nuvarande Brunnsparken) låg under 1700-talet två viktiga verksamheter, stadens järnvåg och ett sockerbruk.

Bebyggelse utanför vallgraven

Utanför vallgraven anlades landerier. Det var mark som staden arrenderade ut för jordbruk. De största lotterna utvecklades till herrgårdsliknande anläggningar med trädgårdar och parker, t ex *Stora Katri-nelund*, *Lorensberg*, *Johanneberg* och *Liseberg*. Här låg också förstaden Haga.

Kommunikation

De viktigaste transportvägarna var Göta älv och anslutande vattenleder. Eftersom Stora Hamnen var relativt grund måste större handelsfartyg ankra ute på redden eller längre västerut vid Klippan. Varor togs in i staden med mindre båtar som passerade genom Stora Bommen in till handelshusens magasin vid Stora Hamnen.

Från landsidan var *Drottningporten* en viktig entrépunkt. Den stod i förbindelse med landsvägen som gick längs *Fattighusån*, förbi *Skansen Lejonet / Gullbergsbro* och vidare mot *Alingsås* och *Stockholm*.

Kungsporten var passagen mot landsvägen i sydost, nuvarande *Södra Vägen*. Ett stycke utanför staden där *Korsvägen* nu ligger fanns en avtagsväg. Den ledde österut till bron över *Mölnålsån*. I slutet av 1700-talet planterades träd längs de två stora infartsvägarna. 1772 tillkom raden med lindar vid *Fattighusån*. *Gamla Allén* vid *Hedens* västra sida planterades 1788. (Se karta sid 20)

1800-1865

I början av 1800-talet ändrades stadens karaktär radikalt. Den slutna befästa trästaden förvandlades till en öppen stenstad omgiven av ett stråk med parker och alléer.

Från befästningsstråk till parkområde

1806 beslutades att befästningsgördeln skulle rivas. Ett raseringskontrakt upprättades mellan staden och staten och en stadsplan för befästningsstråket fastställdes. Raseringsarbetet pågick sedan 20-30 år. Murar och vallar revs ner till gatunivå. Vallgraven behölls men vissa utfyllnader och ändringar gjordes. (Se bilaga 1)

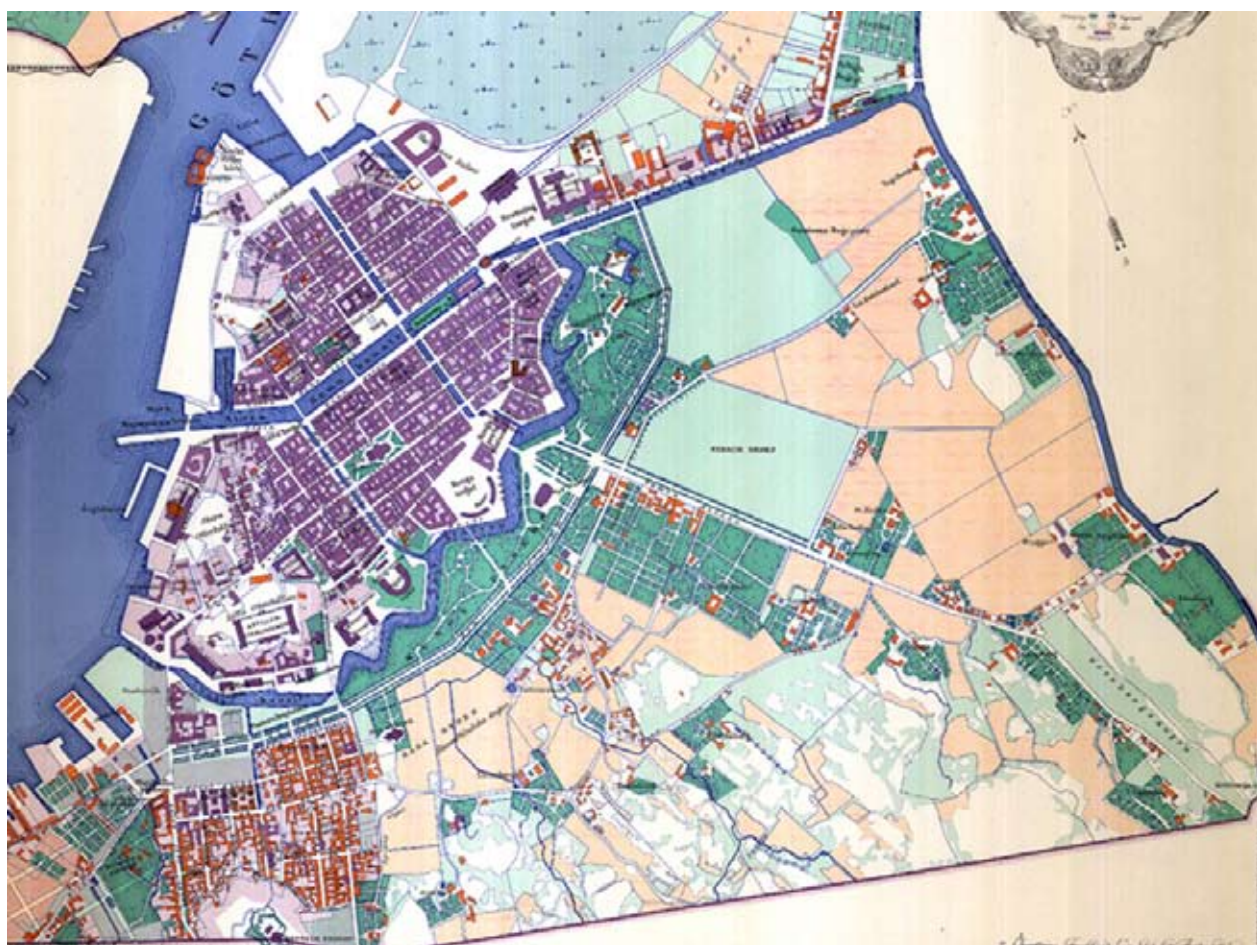
I raseringskontraktet ingick en bestämmelse om att staden skulle anlägga en allé utanför vallgraven och att "staden skall åligga at hela Alléen sedan den

en gång blivit färdig, alt framgent vid makt hålla". Allén som fick namnet *Nya Allén* planterades 1823. Den var avsedd för både åkande och gående och fick fyra trädrader.

Stadsplanen från 1806 omfattade en tät kvartersbebyggelse längs vallgravens båda sidor men när utbyggnaden skulle genomföras på 1840-talet ändrades den. Större delen av området fick istället en för tiden mycket modern utformning med gles bebyggelse och mycket grönska.

Mellan vallgraven och Nya Allén anlades *Trädgårdsföreningen* och *Kungsparken*. Arbetet påbörjades 1839 och pågick till cirka 1860.

Grönstråket som skapades här finns fortfarande kvar och är ett av de mest framträdande dragen i den göteborgska stadsmiljö.

Göteborg ca 1860. Utanför vallgraven ligger Nya Allén, Trädgårdsföreningen, Kungsparken och Haga Kyrkoplan. I norr Drottningtorget, järnvägsstationen och Fattighusån med den gamla infartsvägen från öster. Vid exercishedens sida Gamla Allén och landsvägen söderut mot nuvarande Korsvägen.

Drottningtorget med stationshuset ca 1860. I förgrunden Stora Hamnkanalen. Till vänster Järnvägshotellet som senare blev Hotel Eggers.

Bebyggelse innanför fd befästningsstråket

Efter flera förödande bränder kring sekelskiftet 1800 förbjöds trähus innanför vallgraven. Staden återuppbyggdes i sten och liksom tidigare uppfördes särskilt påkostade hus vid Stora Hamnen. Längs södra sidan vid *Södra Hamngatan* och *Lilla Torget* byggdes en rad enhetligt utformade trevåningshus. I anslutning till Stora Hamnen tillkom också *Brunnsparken*.

Bebyggelse utanför fd befästningsstråket

Området utanför fd befästningsstråket var till 1800-talets mitt i huvudsak landerimark men bebyggelsen längs infartsvägarna utökades. Haga utvidgades med nya kvarter mot norr och Hagakyrkan byggdes 1857-59. Öster om Gamla Allén låg *Exercisheden* som utnyttjades av militären.

Kommunikationer

Inom norra och västra delen av fd befästningsstråket tillkom nya viktiga anläggningar för kommunikation. Här byggdes en *järnvägsstation* (nuvarande Gbg C) och en ny hamn.

Dessa anläggningar sätter fortfarande sin prägel på stadskärnans norra del.

Den första delen av Västra stambanan som gick fram till Jonsered öppnades 1856 och 1862 invigdes hela järnvägslinjen mellan Göteborg och Stockholm. Stationshuset stod klart 1858. Det hade sin entré mot Drottningtorget som redan tidigare var en entréplats från öster. Norrut låg bangård och lokstallar.

Längs älven byggdes breda stensatta kajer och här drogs också järnväg fram. Intill Stora Bommen uppfördes ett nytt *Tull- och Packhus* 1864.

Inne i staden genomfördes en modernisering av kanalerna och nya broar byggdes. Kanalerna utnyttjades för transporter med mindre båtar och pråmar fram till sekelskiftet 1900. (Se bild sid 23)

De gamla landsvägarna i öster, söder och väster användes som tidigare för hästskjutsar. Diligenstrafik med post- och persontransporter fanns på sträckan Göteborg-Stockholm och Göteborg-Varberg.

Trädgårdsföreningen ca 1860. Den första restaurangen.

1865-1900

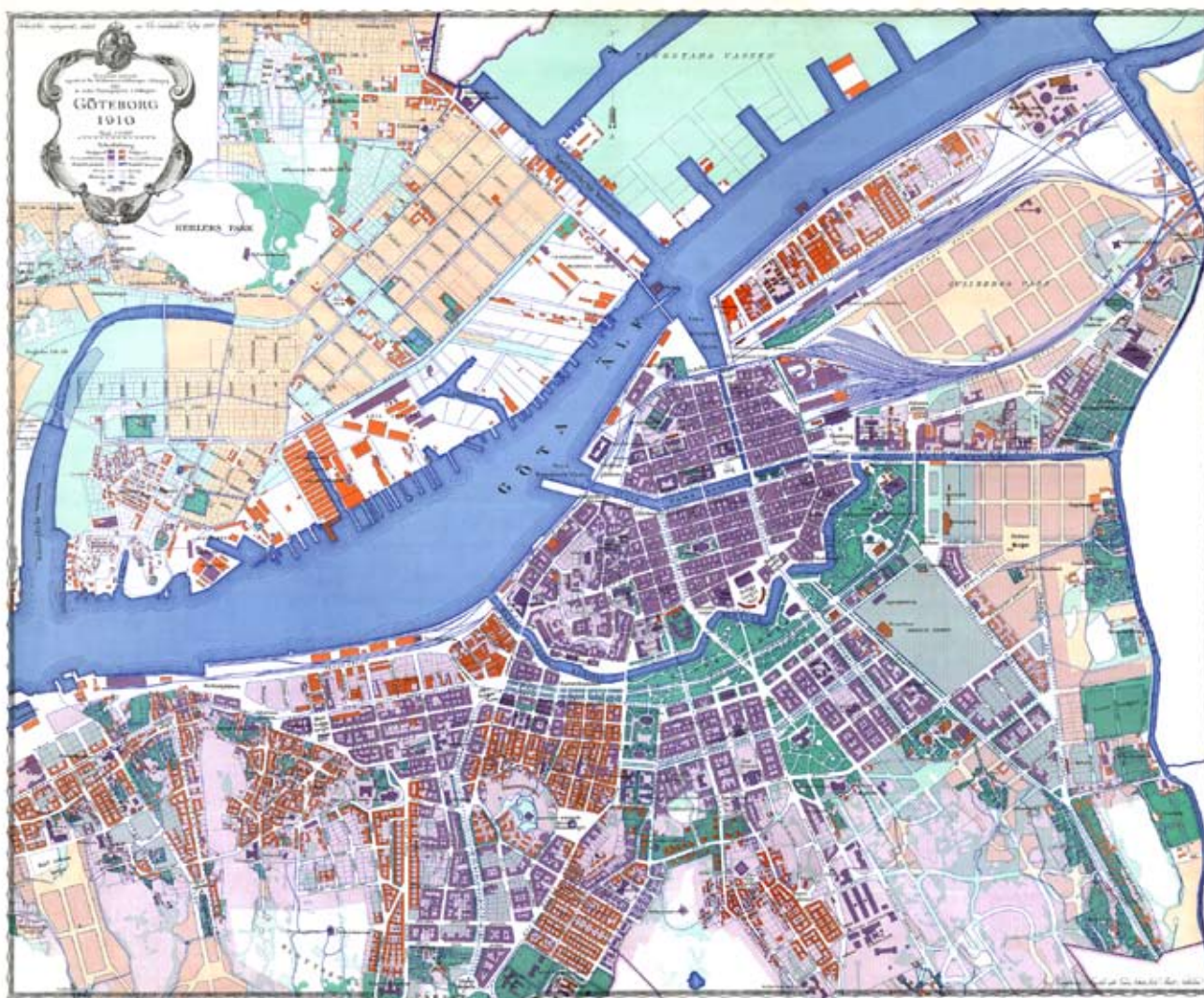
1866 fastställdes en stadsplan för Göteborgs utvidgning mot söder och öster. Det blev inledningen till den första stora utbyggnaden med nya stadsdelar.

Söderut närmast den gamla staden byggdes i sten och längre ut tillkom enklare områden med landshövdingehus. Stråk med industrier utvecklades längs älven och Mölndalsån.

Den gamla staden innanför vallgraven började förvandlas till ett cityområde med högre och tätare bebyggelse.

Grönstråket utökas

Mellan den gamla staden och de nya stadsdelarna i söder breddades grönstråket. Längs större delen av Nya Allén tillkom nya parkdelar.

Göteborg ca 1910 (lila=stenhus, röd=trähus och landshövdingehus). Planteringarna i grönstråket har kompletterats. Utanför ligger nya stadsdelarna med stenhus. Huvudstråken är Vasagatan som går från Heden till Sprängkullsgatan och Kungsporsavenyn som avslutas vid Lorensbergsparken. I nordost nya anläggningar för järnvägen bl a vid Skansen Lejonet. I sydost Landala och Holtemanska sjukhuset. Flera landerier finns kvar.

Stora Hamnkanalen på 1890-talet. I bakgrunden Brunnsparken. Till höger Södra Hamngatan med hästspårvagn. De flesta av trevåningshusen från tidigt 1800-tal finns kvar. Två nya högre bankbyggnader. Kanalkanterna och broarna tillkom i mitten av 1800-talet.

Vid Hagakyrkan anlades *Haga Kyrkoplan* med omfattande planteringar. Den blev en viktig plats för både Haga och Vasastaden och en länk mellan de två bostadsområdena.

Haga Kyrkoplan har kvar den rollen och är ett mycket karaktäristiskt inslag i stadsbilden.

Stenstaden / Vasastaden - Lorensberg - Heden

I anslutning till grönstråket byggdes ett exklusivt bostadsområde med stenhus, nuvarande Vasastaden-Lorensberg. Huvudgatorna var Kungsporsavenyn som sträckte sig från gamla staden fram till Lorensbergsparken och Vasagatan med en bred allé som drogs från Heden fram till Haga Kyrkoplan / Sprängkullsgatan (se bild sid 24).

Paradgatorna med sina trädrader är också idag viktiga stråk och värdefulla inslag i stenstaden.

I sydost behölls den stora öppna exercisheden och Gamla Allén. Längs Sten Sturegatan vid "Hedens" östra sida byggdes stenhus och friliggande landshövdingehus på 1880-talet. På 1890-talet fortsatte utbyggnaden med stenhus söderut mot Korsvägen.

Hagakyrkan sett från Haga Kyrkoplan 1901.

Vasagatans västra del ca 1910. Till vänster stadsbiblioteket och delar av planteringar som tillhör Haga Kyrkoplan.

Enklare bebyggelse

Längre bort från stadens centrum byggdes arbetarstadsdelar med landshövdingehus t ex Landala och Olskroken. I anslutning till Landala uppfördes en stor fattigvårdsanstalt (Gibraltar) och *Holtermanska sjukhuset*.

Bergslagsbanans stationshus ca 1880.

Industrier och fabriker

Från 1800-talets mitt etablerades industri- och verksamhetsområden längs vattendragen. Några av de viktigaste fanns vid Mölndalsån och vid södra delen låg bl a *Lyckholms bryggeri* och *Almedals textilfabrik*.

Kommunikationer

Under 1800-talets senare del och i början av 1900-talet utökades järnvägsnätet med fyra linjer: Bergslagsbanan 1877, Väst kustbanan 1888, Boråsbanan 1894 och Västgötabanen 1900. Alla drogs över Mölndalsån/Gullbergsån och här i nordost utvecklades ett område präglad av anläggningar för järnväg. *Bergslagsbanan* och *Västgötabanen* fick egna stationer i närheten av det ursprungliga stationsområdet. (Se karta sid 22)

Cirka 1880 introducerades ett nytt kommunikationsmedel, den hästdragna spårvagnen. Den första trafikerade Brunnsparken-Stigbergsliden, den andra gick från Brunnsparken till via Kungssportsavenyn och fortsatte sedan längs den gamla landsvägen till Korsvägen och Getebergsäng / Mölndal.

1900-1950

Från sekelskiftet 1900 till 1950-talet fortsatte utvidgningen med nya stadsdelar som i huvudsak anslöt till befintlig bebyggelse. Söderut byggdes liksom tidigare stenhus som delvis fick en exklusiv karaktär. 1922 införlivades Örgryte med staden och marken öster om Mölndalsån bebyggdes. Stadens jubileumsutställning som arrangerades 1923 byggdes i de sydöstra delarna med huvudentré vid nuvarande Götaplatsen.

I city förtätades bebyggelsen och flera stora kontorshus tillkom.

Jubileumsutställningen - Götaplatsen

Utställningen omfattade stora områden både söderut (nuvarande Renströmsparken), vid Korsvägen (nuvarande Svenska mässan) och på Exercisheden där det bl a var lantbruksutställningar. Dessutom ingick fd Lisebergs landeri som delvis gjorts om till *nöjespark*. Flera av de anläggningar som tillkom 1923 behölls efter utställningen.

Före 1920-talet gick Kungsporsavenyn fram till Lorensbergsparken och någon tydlig avslutning fanns inte (se karta sid 8). En plan för *Götaplatsen* utformades 1918 och den första utbyggnadsetappen gjordes i samband med utställningen. Då uppfördes Konstmuseet och Konsthallen med anslutande terrasser. Vid övriga sidor låg provisoriska byggnader. 1930-35 tillkom Stadsteatern och Konserthuset.

Götaplatsen som fick en högtidlig och delvis monumental karaktär blev en passande avslutning på stadens förnämsta paradgata. - *Den rollen har platsen fortfarande och miljön omfattar unika byggnader.*

Skånegatan på 1930-talet. Bostadshus med förträdgårdar.

Bebyggelse söder om Engelbrektsgatan

I början av 1900-talet upprättades nya planer för stadens utbyggnad mot söder. Här uppfördes bostadskvarter av sten bl a längs *Sten Sturegatan* – *Skånegatan*, *Södra Vägen*, *Johannebergsgatan* och *Eklandagatan*. Längre ut tillkom *Johannebergs bostadsområden*.

Söder om *Landala* och *Gibraltar* byggdes *Landala egnahem*. *Chalmers* flyttades hit ut 1927 och utvidgades sedan i etapper.

Götaplatsen 1930. Konstmuseet, Konsthallen och provisoriska paviljonger som ingick i jubileumsutställningen 1923.

Bebyggelse öster om Mölndalsån

Öster om Mölndalsån växte Gårda industriområde fram kring sekelskiftet. Övriga delar var lantliga och glest bebyggda. Här låg Örgryte gamla kyrka och några stora gårdar bl a Jakobsdal, Överås och Gubbero.

Efter införlivningen med Göteborg 1922 fick området en tätare bebyggelse. Då tillkom stenhuskvarter och villor i Jakobsdal, villabebyggelse vid Överåsgatan samt *Gubberoparkens bostadshus*, intill Olskroken.

Heden – Ullevi

Heden med Exercishuset användes från 1800-talets slut för gymnastik och idrott och Gamla Ullevi började byggas ut på 1890-talet. Fd lantgården på Heden som byggdes till jubileumsutställningen 1923 blev idrottsgård. De två områdena utvecklades sedan till centrum fotboll och andra sporter.

Kommunikation

I början av 1900-talet fortsatte utbyggnaden av järnvägen och 1909 öppnades Bohusbanan. 1928-30 samlades persontrafiken från Västra Stambanan, Västkustbanan, Bergslagsbanan och Bohusbanan till en central station, *Göteborgs centralstation*. Samtidigt fick Västgötabanan en ny stationsbyggnad intill. I *Sävenäs* byggdes nya anläggningar som omfattade rengerbangård, lokstallar mm.

År 1900 elektrifierades spårvägen och de följande 50 åren utökades nätet. Västra och Östra Hamnkanalerna fylldes igen och nya spår byggdes på de breda gatorna.

I början av 1900-talet kom de första bilarna till Göteborg och från slutet av 1920-talet dominerade transporter med bil. Privatbilismen ökade snabbt på 1940-talet men vid 1950-talets början var resor med spårvagn eller buss fortfarande de vanligaste.

Packhusplatsen 1951. Till höger kontor för rederier (Broströmia, Transatlantic). I förgrunden Stora Hamnkanalen. När Götaliden byggdes försvann järnvägen och spårvägen.

Drottningtorget på 1930-talet. Platsen är ett kommunikationscentrum med lång tradition. Spårväg har funnits här sedan 1880-talet. Från vänster Hotell Göta Källare, Palace Hotel, Apotekshuset och Hotel Eggers.

1950 –

Efter 1950 utvidgades Göteborg genom omfattande utbyggnader med förorter. Samtidigt förnyades delar av innerstaden genom totalsanering (rivning / nybyggnad) av flera områden. En viktigt nytt inslag i stadsbyggandet var de stora trafikleder som från 1960-talet drogs fram både i de yttre områdena och i centrala delar.

I det område som berörs av järnvägsutredningens förslag gjordes följande viktiga förändringar.

Bebyggelse

I Östra Nordstaden och Landala genomfördes en totalsanering med undantag för ett par mindre områden. Delar som står kvar är några hus vid *Norra Hamngatan* i Nordstaden och *Holtermanska sjukhuset* tillsammans med ett kvarter med landshövdingehus (Kv Sångsvanen) i Landalas södra del.

Öster om Sten Sturegatan ersattes landshövdingehusen från 1880 med nya bostadskvarter och kontor. I Haga omfattade förnyelsen delvis ombyggnad / restaurering och i Vasastaden upprustades ett stort antal byggnader.

Kommunikation

I slutet av 1960-talet och början av 1970-talet byggdes flera stora trafikleder. Då anlades Kungsbackaleden och Väst kustbanans spår flyttades in i en tunnel.

I norr längs älven byggdes Götaleden-Oscarsleden och järnvägen längs älven togs bort. Några byggnader i hamnområdet revs.

Kring den gamla trafikknuten vid Gullbergsbro byggdes en mycket stor trafikplats. I den ingår Gullbergsmotet och Olskroksmotet men också flera järnvägslinjer och spårväg.

Under denna epok utvecklades också äldre kommunikationsleder och trafikplatser. Inom den del som berörs av järnvägsutredningens förslag har t ex den traditionella rollen som knutpunkt för trafik förstärkts vid *Drottningtorget*, *Brunnsparken* och *Korsvägen*. Längs gamla stråk utökades trafiken t ex vid Nya Allén och Södra Vägen. Ett undantag var Kungsporsavenyn där en stor del av biltrafiken togs bort.

Viktiga särdrag - särskilt värdefulla kulturmiljöer

I den bebyggelsehistoriska översikten beskrivs några särdrag och kulturmiljöer som sätter sin prägel på centrala Göteborg. Miljöerna har en varierande ålder och karaktär. De speglar på olika sätt stadens utveckling från grundläggningen fram till vår tid och utgör tillsammans ett intressant kulturhistoriskt arv.

Följande som är särskilt värdefulla ligger helt eller delvis inom det aktuella området.

• *Bevarade delar av 1600-talets befästningar*

Fd befästningsstråket längs vallgraven och älven omfattar lämningar över och under mark. De bevarade delarna av vallgraven visar tydligt befästningsanläggningens planform och det ursprungliga stadsområdets gräns. (Se sid 30.) Skansen Lejonet på Gullberget har sedan 1600-talet varit ett viktigt landmärke.

• *Stora Hamnkanalen*

Stora Hamnkanalen är en del av den ursprungliga holländska stadsplanen. Den har från grundläggningen varit stadens centrum och "finrum". Området längs hela kanalen omfattar ett koncentrat av

Vy från Kämpbron mot Norra Hamngatan. Stora Hamnkanalen har från grundläggningen varit göteborgs "finrum". Den är en karakteristisk och mycket värdefull del i Göteborgs stadsmiljö.

kulturhistoriskt värdefulla byggnader, kajkanter, broar, statyer m m som speglar utvecklingen från 1620-talet. (Se sid 31.)

• *Park- och allétråket längs vallgraven*

Grönstråket längs vallgravens utsida skapades 1800-60. Här finns både lämningar efter befästningar och värdefulla planteringar från 1800-talet. I den unika miljön ingår Nya Allén som sträcker sig genom hela stråket. Trädgårdsföreningen, Kungsparken mm. (Se sid 30.)

• *Hamnstråket vid älven*

Hamnen längs älven anlades vid mitten av 1800-talet. Miljön omfattar kajer och byggnader som påminner om områdets tidigare roll som centrum för sjöfart och handel. Området var ursprungligen en del av befästningsstråket längs älven. (Se sid 32.)

• *Haga Kyrkoplan med omgivning*

Haga Kyrkoplan ligger mellan fd arbetarstadsdelen Haga och den mer exklusiva "Vasastaden". Platsen och byggnaderna utgör tillsammans en ovanligt välbevarad miljö från tiden 1850-1900. Den är också en del av "grönstråket". (Se sid 33.)

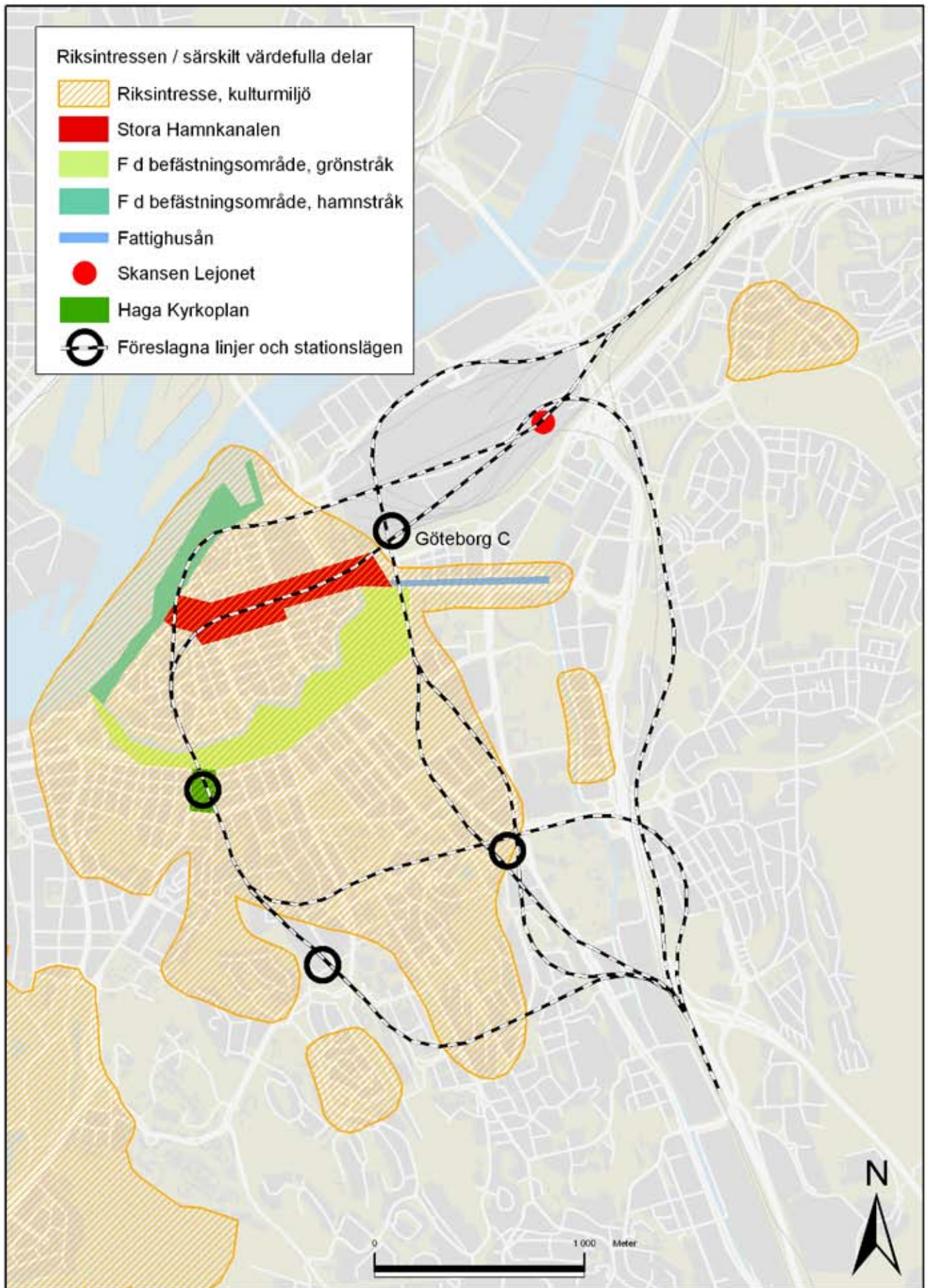
• *Stadens farleder och knutpunkter*

Delar av det äldre kommunikationssystemet finns fortfarande kvar och sätter sin prägel på stadens struktur. Detta är intressant från kulturhistorisk synpunkt. Viktiga delar är både äldre farleder (kanalerna, gamla infartsvägar t ex Södra Vägen) och traditionella knutpunkter för trafiken (Korsvägen, Drottningtorget).

• *Landerier*

Landerier med trädgårdar, byggnader och parker anlades från 1600-talet utanför vallgraven. Delar finns kvar, till exempel Lorensbergsparken, Johannebergs landeri och Liseberg.

Inom det område som berörs av järnvägsutredningen finns således miljöer med höga kulturhistoriska värden. De är till stor del klassade som riksintressen. De föreslagna linjesträckningarna passerar genom några av de särskilt värdefulla delarna inom riksintresseområdena (se karta). Det är bl a Stora Hamnkanalen, hamnstråket vid älven och grönstråket längs vallgraven. Hur kulturmiljön påverkas av tunnelbygget beskrivs i kap. 3.

Stadskärnan sedd från öster. Grönstråket längs vallgraven är ett mycket karaktäristiskt inslag i den göteborgska stadsmiljön. Det omfattar både planteringar från perioden 1820-60 och lämningar av befästningar under mark. Vallgraven visar gränsen det ursprungliga stadsområdet och befästningsverkets utformning med spetsiga bastioner. – Längs vallgraven från höger: Trädgårdsföreningen, Kungsparken och Haga Kyrkoplän. I förgrunden Fattighusån som sträcker sig fram till vallgraven och Stora Hamnkanalen.

Stora Hamnkanalens centrala del från sydväst. Detta har sedan grundläggningen varit Göteborgs centrum och "finrum". Den unika miljön omfattar idag ett koncentrat av mycket värdefulla byggnader och anläggningar från olika epoker. – Längs norra sidan från vänster: fd hamnens byggnader, Ostindiska Huset, Sahlgrenska huset, Tyska kyrkan, Rådhuset och Thulehuset. I bakgrunden Brunnsparken och Palacehuset

Packhusplatsen och Stora Hamnkanalen från väster. Detta var tidigare en del av befästningsstråket mot älven och troligen finns rester av anläggningarna kvar under mark. Idag finns värdefulla minnen från den tid då detta var en viktig del i Göteborgs hamn. Kajerna är till stor del från 1800-talet. – Ute på Packhuskajen ligger Tull och Packhuset. Vid Packhusplatsens inre sida två fd rederibyggnader, Broströmia och Transatlantic. Till höger Skeppsbroplatsen och Residenset. I bakgrunden Stora Hamnkanalen och Fattighusån.

Haga Kyrkoplän och Rosenlundskanalen från nordväst. Haga Kyrkoplän med omgivande byggnader är en välbevarad miljö från tiden 1850-1900. Den ligger mellan fd arbetarstadsdelen Haga och den mer exklusiva "Vasastaden". Platsen har från sekelskiftet 1900 använts för lek och rekreation av boende i båda områdena. – I förgrunden Rosenlundskanalen och Rosenlundbron. Detta var tidigare en del av befästningsstråket och här finns troligen rester av anläggningarna. Mitt i bilden Haga Kyrkoplän med Hagakyrkan och Gamla Stadsbiblioteket. Platsen omges av Haga (till höger) och "Vasastaden".

3. PÅVERKAN OCH KONSEKVENSER

Identifiering och beskrivning av kulturmiljöer

I detta avsnitt redovisas de kulturmiljöer som berörs av olika linjesträckningar. Som inledning behandlas hela den värdefulla miljön i ”Centrala staden” och ”Stadskärnan med omgivning”. (Se sid 37.) Därefter beskrivs områdena 1-19.

Nr 2-7 är miljöer som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och utgör viktiga delar i riksintresset. Nr 1 omfattar Skansen Lejonet-Gullberget som också har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är statligt byggnadsminne. För dessa miljöer har en särskilt detaljerad beskrivning och analys gjorts.

Nr 8-12 är miljöer med högt värde som ingår i riksintressen och / eller det kommunala bevarandeprogrammet. Övriga är mindre områden och objekt.

För uppgifter om enskilda byggnader mm hänvisas till ”Förteckning över berörda områden och objekt” (bilaga 2).

Identifieringen av de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna utgår från kulturminneslagens bestämmelser, riksantikvarieämbetets / länsstyrelsens urval av områden som är av riksintresse för kulturmiljövården samt Göteborgs kommunala bevarandeprogram.

Beskrivningen av de 19 områdena omfattar följande delar:

Nuläge / karaktär - beskrivning av miljön och dess särdrag.

Historia - kort beskrivning som bakgrund till den kulturhistoriska bedömningen.

Kulturhistoriska värden / skydd - bedömning av värde och redovisning av skydd enligt kulturminneslagen mm.

Påverkan - beskrivning av aktuella åtgärder.

Konsekvenser - bedömning av konsekvenser för kulturmiljön som helhet och för mindre delar.

Sammanfattande bedömning (område 1-18)

Följande begrepp och bedömningsgrunder har använts i beskrivningarna.

Bedömning av kulturhistoriskt värde

Fornlämningar

Fornlämningar är skyddade enligt kulturminneslagen 2 kap. De får enligt § 12 inte tas bort utan tillstånd från länsstyrelsen. Tillstånd får endast lämnas om ”fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse”.

De lämningar som är aktuella ligger inom fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1. (Se bilaga 1.) Främst berörs befästningsstråket och Stora Hamnkanalen med förlängningen mot Fattighusån. Äldre kartor, rekonstruktioner (se bild sid 85) samt tidigare utförda undersökningar inom fd befästningsstråket visar vad som kan finnas inom denna del. För Stora Hamnkanalen saknas motsvarande material.

Bedömningen av vad som finns kvar och hur stort lämningarnas kulturhistoriska värde är har utgått från detta relativt osäkra kunskapsmaterial. För att kunna göra mer noggranna bedömningar av lämningarnas omfattning och deras betydelse krävs detaljerade utredningar och eventuellt förundersökningar.

Byggnader

Vid beskrivning av de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde har följande indelning använts:

Mycket högt kulturhistoriskt värde

Byggnadsminnen enligt kulturminneslagen kap 3-4 och statliga byggnadsminnen. (Se kap 2.)

Högt kulturhistoriskt värde

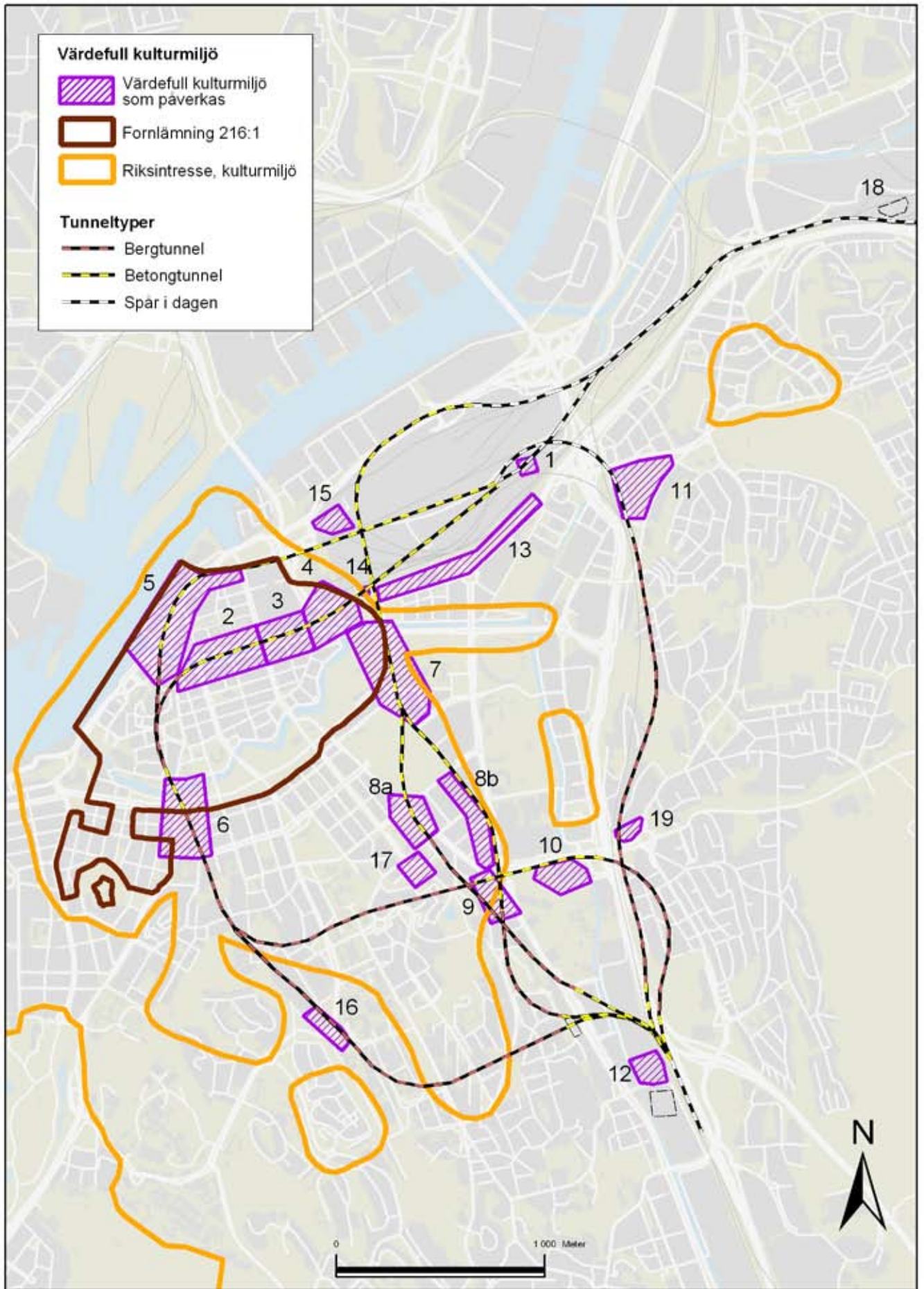
Byggnad som är upptagen i det kommunala bevarandeprogrammet och som har särskilda värden, exempelvis exteriör med särpräglat utförande, interiör med intressant inredning. Det kan också vara en byggnad som har stor betydelse för stadsbilden eller är viktig från lokalhistorisk synpunkt.

Kulturhistoriskt värde

Övriga byggnader som är upptagna i bevarandeprogrammet.

Övrigt

Byggnader och anläggningar som inte är upptagna i bevarandeprogrammet men bedöms som intressanta från kulturmiljövårdens synpunkt.

Parker, alléer mm

Parker och alléer med ursprungliga eller delvis ursprungliga planteringar (träd mm) har bedömts som mycket värdefulla från kulturhistorisk synpunkt. Enskilda träd som har stor betydelse för kulturmiljön har också värderats högt.

Bedömning av konsekvenser

Fornlämningar

Bedömningen av konsekvenserna för fornlämningar grundar sig på samma relativt osäkra kunskapsmaterial som bedömningen av det kulturhistoriska värdet.

Utgångspunkten är att alla lämningar inom ”korridoren” måste tas bort vilket bedöms som en mycket stor konsekvens för eventuella lämningar.

Byggnader, kajer mm

Bedömningen av konsekvenserna för byggnader, kajer mm utgår från det teknisk underlagsmaterial som hittills tagits fram i utredningen. Det är relativt översiktligt men omfattar förslag till åtgärder för berörda byggnader.

Följande åtgärder är aktuella: rivning, demontering / återställande, avvaxling, förstärkning av grund eller stomme och efterjustering.

Den tekniska utredningen omfattar inte detaljer kring de enskilda objekten och det är i vissa fall svårt att förutse vilka effekter olika åtgärder kan få på de kulturhistoriska värdena.

Vid grundförstärkning i äldre byggnader är det t ex ofta nödvändigt att kartlägga den ursprungliga konstruktionen, nuvarande tillstånd och särskilt värdefulla byggnadsdelar för att kunna ange om eller hur det kulturhistoriska värdet påverkas vid olika typer av åtgärder. En ursprunglig grundläggning med anslutande källarvåning / bottenvåning kan t ex omfatta teknikhistoriskt värdefulla delar som kan skadas. Här kan också finnas andra kulturhistoriska värden som påverkas (golveläggning, välvda rum mm).

Generellt har ett originalutförande ett större kulturhistoriskt värde än en rekonstruktion. Vid demontering och återuppbyggnad går delar av den autentiska karaktären förlorad och ibland kan det innebära en mycket stor skada.

Med dessa utgångspunkter görs följande bedömningar av de föreslagna åtgärdernas effekt på de kulturhistoriska värdena.

Rivning. Åtgärden får en mycket stor konsekvens.

Demontering / återställande (byggnader, kajer mm). Åtgärden bedöms innebära en stor eller mycket stor konsekvens.

Avväxling (ny grundläggning ovanför tunnel). Åtgärden bedöms innebära en stor eller mycket stor konsekvens.

Förstärkning av grund eller stomme (i förebyggande syfte). Åtgärden bedöms innebära en måttlig eller stor konsekvens.

Efterjustering (lagning av sprickor på grund av skaderisk). Åtgärden bedöms innebära en liten eller måttlig konsekvens.

I det fall en byggnad eller ett annat objekt redan är skadat och det finns ett akut behov av underhåll kan givetvis förstärkningsarbeten eller liknande åtgärder som tunnelbygget medför vara positiva.

Vid bedömning av åtgärder på skulpturer och broar med konstnärlig utsmyckning krävs undersökningar av specialist t ex konservator.

Centrala Göteborg

1 Stora Hamnkanalen / Fattighusån	4 Kungssportsplatsen
2 Nya Allén	5 Korsvägen
3 Drottningtorget / Centralen	6 Haga Kyrkoplan
	7 Götaplatsen

Centrala Göteborg

Karaktär / kulturhistoriska särdrag

Området som berörs av förslag som ingår i Västlänken ligger inom centrala och halvcentrala delar av Göteborg. Det sträcker sig från stadskärnan vid älven via vallgravens grönstråk och Vasastadens stenhuskvarter till de högre belägna områdena i söder. I områdets nordöstra del ligger stora anläggningar för järnväg och annan kommunikation. (Se sid 9.)

Bebyggelsen har vuxit fram kring stadskärnan med sin 1600-talsplan. Årsringar och andra gränser speglar utvecklingen. Det ursprungliga systemet med farleder är fortfarande en del av stommen i stadens struktur.

Den tydligaste gränsen och årsringen är vallgraven med anslutande park- och alléstråk som visar den första bebyggelsens avgränsning. Haga Kyrkoplan är både en gräns och en sammanbindande plats mellan Haga och Vasastaden.

De två ursprungliga huvudentréerna till staden lever kvar. I söder är det Södra Vägen (fd landsvägen) som går från Korsvägen in till Kungsportsplatsen, mot öster Drottningtorget med anslutande gator. Viktiga äldre stråk också är Nya Allén och Vasagatan. Kungsportsavenyn skiljer sig från de andra stråken. Det är en paradgata som leder fram till Götaplatsen och avslutas här.

I nordost ligger Göteborgs centralstation som började anläggas på 1850-talet. Den utvecklades sedan till en viktig knutpunkt för kollektivtrafiken i hela Göteborgsområdet.

Påverkan / konsekvenser

Västlänkens tre huvudalternativ omfattar stationsläge vid Centralen / Drottningtorget. Det innebär att järnvägen utvecklas vidare på sin traditionella plats och att Drottningtorgets roll som stadsentré stärks. Två alternativ har station vid Korsvägen. Den knyter an till platsens roll som knutpunkt för trafiken i söder.

I två alternativ ingår en station vid Haga Kyrkoplan med uppgångar i Nya Allén och vid Vasagatan. Det är ett helt nytt inslag i stadsstrukturen och kan innebära stora konsekvenser för kulturmiljön. Uppgångarna kan påverka Nya Alléns och Vasagatans roll som genomgående stråk.

Stationen vid Korsvägen har i två varianter en uppgång mot Götaplatsen som kan påverka platsens traditionella roll.

Stadskärnan med omgivning

Karaktär / kulturhistoriska särdrag

Dagens stadskärna är ett intensivt utnyttjat cityområde men miljön präglas fortfarande av den holländska stadsplanen med sitt kanalsystem och omgivande befästningar.

Stommen i planen är det ursprungliga inre kanalsystemet. Stora Hamnen med sin förlängning ut till Fatighusån var från grundläggningen centrum i staden och Stora Hamnkanalen är fortfarande en central del i stadskärnan och hela staden. Här speglar bebyggelsen utvecklingen från 1600-talet till vår tid och under mark finns lämningar efter tidigare anläggningar och verksamheter.

Befästningsstråkets läge och utbredning kan fortfarande avläsas i stadsbilden. Vallgraven med det anslutande grönstråket och Nya Allén är en yttre gräns. Inåt staden och längs älven är avgränsningen inte så tydlig. Lämningar efter befästningarna finns både över och under mark.

Påverkan / konsekvenser

I två av huvudalternativen dras tunneln genom stadskärnan och tvärs igenom befästningsstråket vid Rosenlund. Varianten Stora Hamnkanalen innebär schaktningar längs nästan hela den ursprungliga kanalen och även under en stor del av Drottningtorget. Varianten Södra Älvstranden omfattar schaktningar längs hela den nordvästra delen av fd befästningsstråket.

I båda varianterna innebär åtgärderna att mycket stora delar av fornlämningen ”Göteborgs innerstad” tas bort. Motsvarande ingrepp har aldrig gjorts tidigare. Åtgärden är irreversibel och konsekvensen blir en avsevärd minskning av fornlämningens kulturhistoriska värde.

I varianten Stora Hamnkanalen påverkas också byggnader, broar mm med högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Stadsbilden och de enskilda objekten kan delvis rekonstrueras efter tunnelbygget men den autentiska karaktären försvinner och mycket av det kulturhistoriska värdet går förlorat. Effekterna på längs sikt är svåra att förutse för vissa byggnader.

Alternativet Korsvägen innebär att tunneln byggs inom norra delen av park och alléstråket längs vallgraven. Ett flertal äldre träd tas ner inom parkdelen. Konsekvensen blir att det äldre värdefulla trädbeståndet försvinner och ersätts med nya planteringar.

Skansen Lejonet - Gullberget (1)

Nuläge - karaktär

Skansen Lejonet med sitt mäktiga gråstenstorn på Gullberget utgör sedan tillkomsten ett viktigt landmärke vid infarten till Göteborg. Berget omges idag nästan helt av järnvägsspår och andra anläggningar för transporter.

Längs norra sidan finns en gång- och cykelväg, en gata och järnvägsspår. Marken österut upptas av förråd för sten mm. I söder går järnvägsspår som delvis ligger på bergskanten.

I övrigt är bergssidorna bibehållna och i öster finns en grön yta med träd som avgränsar området från trafiken på denna sida. En smal bilväg leder upp till entrén. Det finns också möjlighet att ta sig upp på nordöstra och sydvästra sidan. Jfr bild sid 62.

Historia

Gullberget har varit befäst sedan 1300-talets början. Försvarsanläggningarna raserades flera gånger vid strider med danskarna men återuppbyggdes. På 1500-talet fanns här ett fäste med vallar, vattengravar och utanverk och på 1640-talet byggdes en stjärnskans.

Den nuvarande skansen som fick namnet Västgöta Lejon uppfördes i huvudsak åren 1687-89. De fyra meter tjocka murarna byggdes med sten hämtad

från berget eller tidigare fästningsverk. Byggnaden utformades med ett runt torn och en nedre del med stjärnformad plan (tenaljverk). En skulpterad takprydnad i form av ett lejon sattes upp 1693.

Vid raseringen av stadens övriga befästningsanläggningar i början av 1800-talet beslutades att skansarna Lejonet och Kronan skulle behållas. 1822 avfördes Skansen Lejonet från landets fasta försvar och användes sedan som förråd mm.

1891 brandskadades skansen och en upprustning genomfördes sedan av Göteborgs- och Bohusläns Fornminnesförening. Ett nytt lejon av koppar sattes upp.

Senare har en rad ombyggnader och restaureringar gjorts bl a 1972-74 då delar av interiören ställdes i ordning som festlokal. 1951 lät SJ spränga in ett bergrum i klippan under skansen. Detta påverkade vattennivån i skansens brunn.

Kulturhistoriska värden - skydd

Gullbergets strategiska läge är förutsättningen för skansens placering här och miljön som helhet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Skansen Lejonet är sedan 1935 skyddat som statligt byggnadsminne. På bergsslätten finns lämningar efter äldre anläggningar. Skansen med omgivning är också upptagen i det kommunala bevarandeprogrammet.

Alla alternativ utom Korsvägen påverkar Skansen Lejonet. De dras intill eller under berget. 1 Gullberget, 2 Skansen Lejonet.

I skyddsföreskrifterna för byggnadsminnet sägs bl a:

Området runt byggnaden får inte ytterligare bebyggas och skall vårdas och underhållas så att områdets öppna karaktär behålls.

Utdrag ur motivering och värdeprecisering:

Skansen Lejonet är ett historiskt dokument som bidrar till att ge en bild av 1600-talets samhälle och politiska situation och tillhör staden Göteborgs historiska identitet. Den tillhör det nationella kulturarvet som ett välbevarat minnesmärke från Sveriges stormaktstid.

- Skansen uppfördes med områdets topografi och Gullberget som främsta förutsättning. Att berget idag är obebyggt och i stort sett orört gör Lejonets ursprungliga funktion som befästningsborg tydlig och berget är en viktig del av anläggningen.

Anläggningen är ett betydelsefullt exempel på 1600-talets befästningskonst och representerar ett viktigt skede i befästningskonstens historia.

- Skansen Lejonet är förhållandevis välbevarad och är en god representant för 1600-talets militär byggnadskonst. Den är ritad av Erik Dahlberg, en av Sveriges allra främsta och kanske mest berömda fortifikatör.

Från att ha uppförts i stadens utkant har Lejonet kommit allt närmare Göteborgs centrum. Skansens placering högt i stadens topografi, dess i omgivningen säregna utformning och bergets stora obebyggda ytor ger den ett stort egenvärde, oberoende av dess historia.

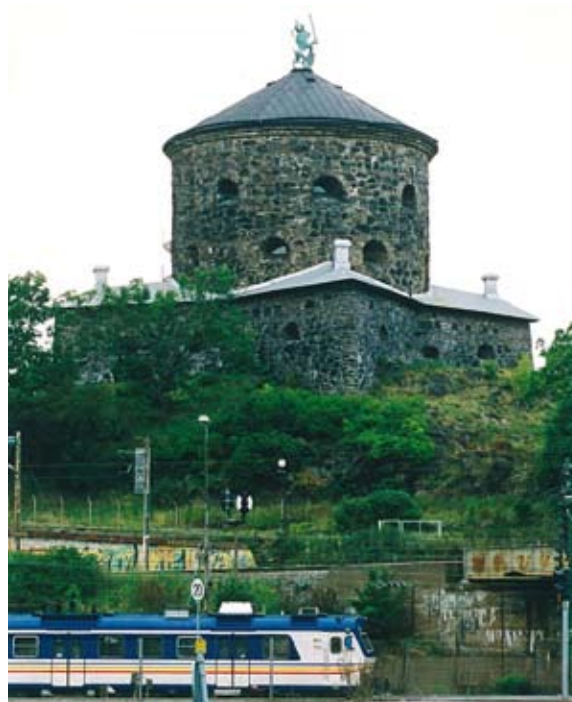
- Lejonet har varit ett av stadens viktigaste landmärken i över trehundra år. Placerad på en höjd i en annars mycket flack omgivning, är skansen ett tydligt inslag i stadens silhuett. Genom att den står så tydligt i landskapet är den också en viktig del av stadens visuella identitet.

Påverkan

I alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers ingår varianter där spåren byggs under Skansen Lejonet och Gullberget. Tunnelmynningarna ligger i bergsslätten och ansluter till tråg (se sid 26). En variant ligger lite längre norrut längs bergskanten. I Förstärkningsalternativet byggs spåren på bro i en slinga norr om berget (se sid 27).

Konsekvenser

Vid schaktning i området intill Skansen Lejonet kan arkeologisk undersökning bli aktuell.

Skansen Lejonet från sydost.

Varianterna som dras under/genom Gullberget (Diagonal syd) eller längs berget i norr (Diagonal syd norr Skansen och Rak nord norr Skansen) innebär stora ingrepp i en mycket värdefull miljö som redan nu är hårt trängd från flera håll. De kommer att starkt påverka upplevelsen av försvarsanläggningen på klippan och ger irreversibla skador på bergskanten. Tillgängligheten försämras också.

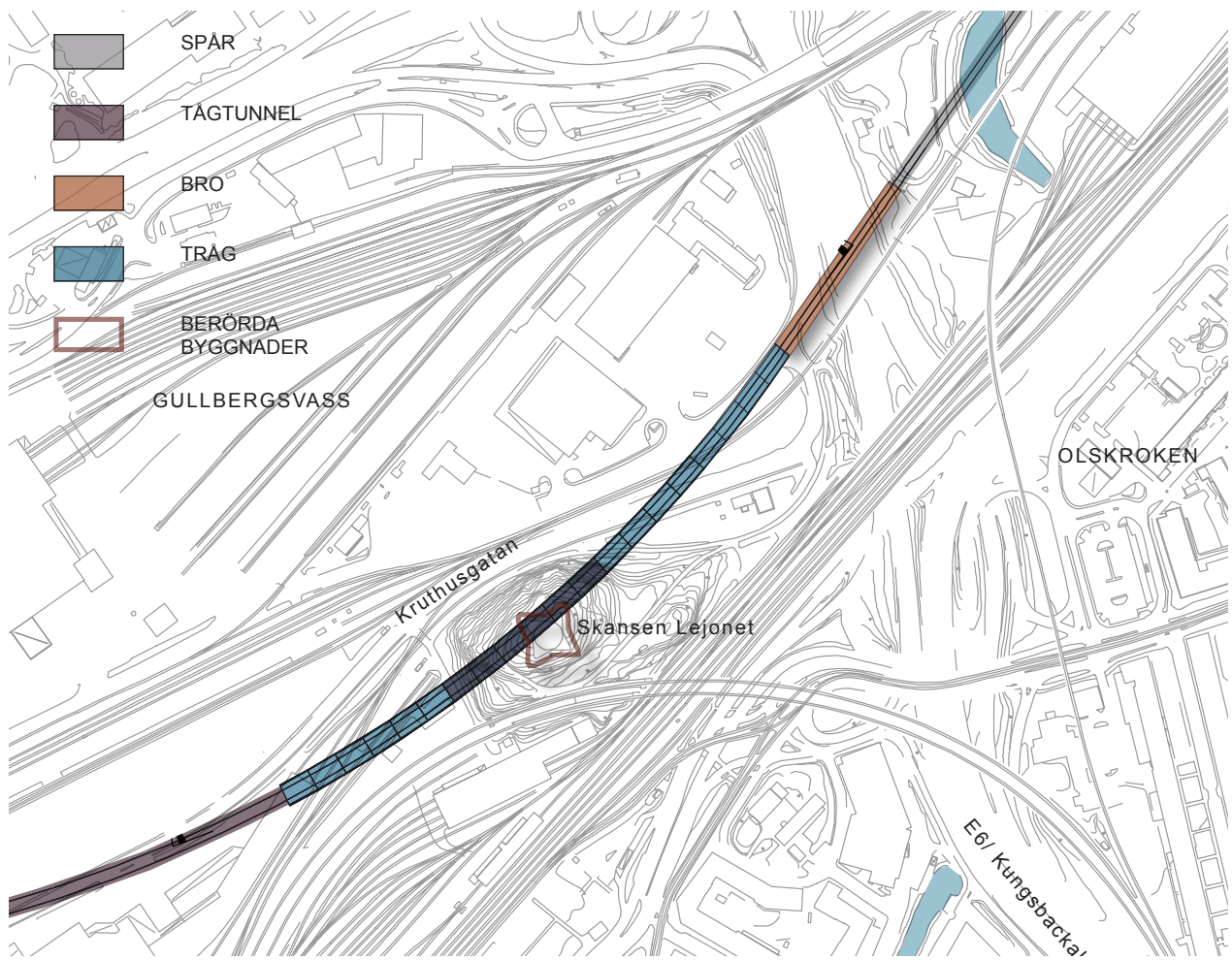
I motiveringen och värdepreciseringen till byggnadsminnet sägs att de obebyggda och i stort sett orörda bergssidorna har ett särskilt värde. Om tunnelmynningar byggs eller andra ingrepp görs här minskar det kulturhistoriska värdet avsevärt. Den föreslagna dragningen innebär en mycket stor skada på hela kulturmiljön.

Varianter som går genom Gullberget under Skansen Lejonet innebär också sprängningar som kan ge upphov till skador på murverk och på den gamla brunnen. En särskild utredning bör göras.

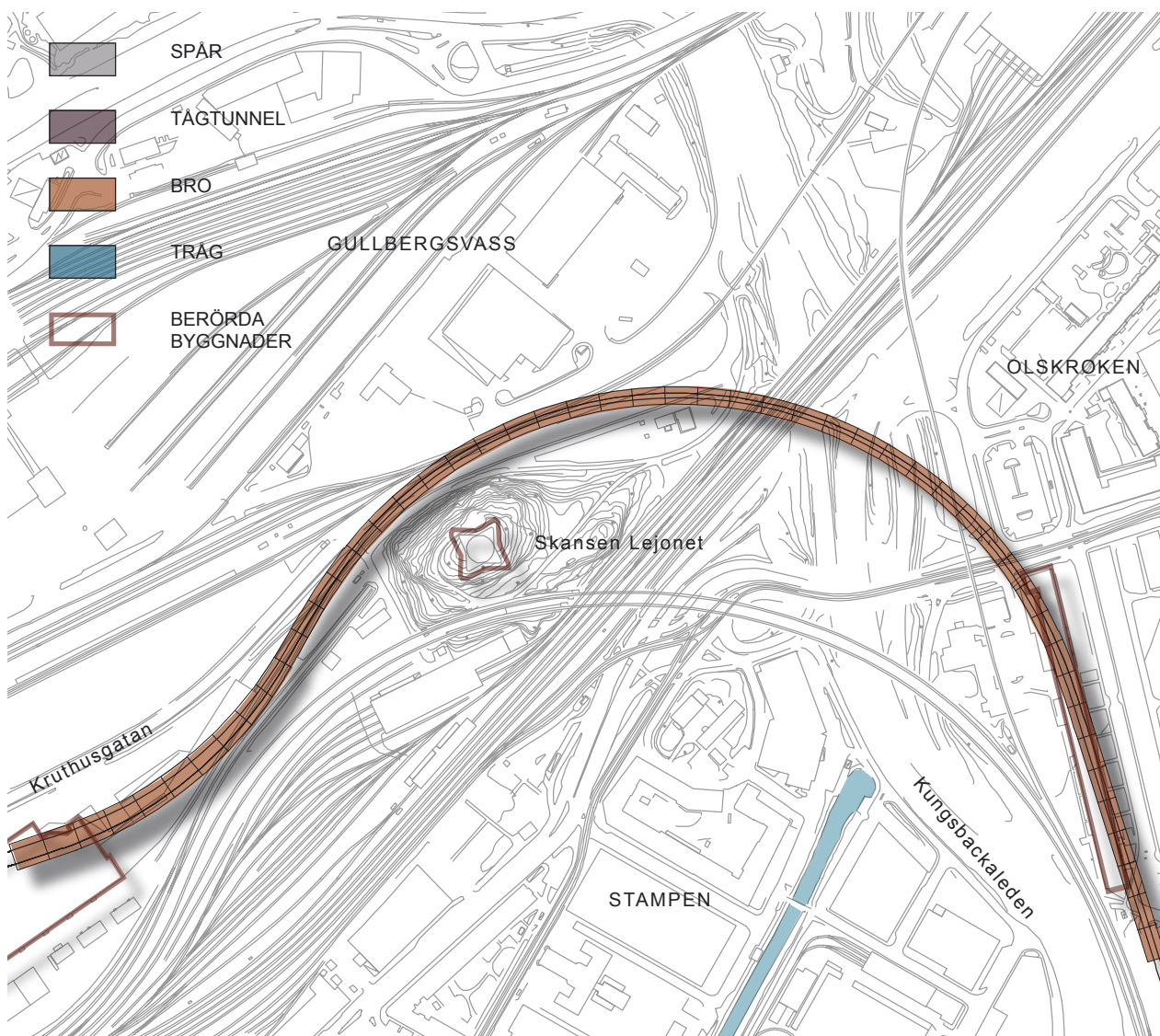
I Förstärkningsalternativet får spåren ett förhöjt läge på en bro. Stadsbilden i den flacka omgivningen kring klippan förändras och sikten mot skansanläggningen kommer att skymmas från nordost.

Sammanfattande bedömning

Åtgärderna innebär en mycket stor konsekvens för den mycket värdefulla kulturmiljön.

Tråg och tunnel under Skansen Lejonet - Gullberget (variant i alt Haga-Korsvägen/Chalmers). Vy från nordost.

Järnvägsbro norr om Skansen Lejonet - Gullberget (Förstärkningsalternativet). Vy från nordost.

Stora Hamnkanalen delen Fontänbron - Lilla Torget (2)

Nuläge – karaktär

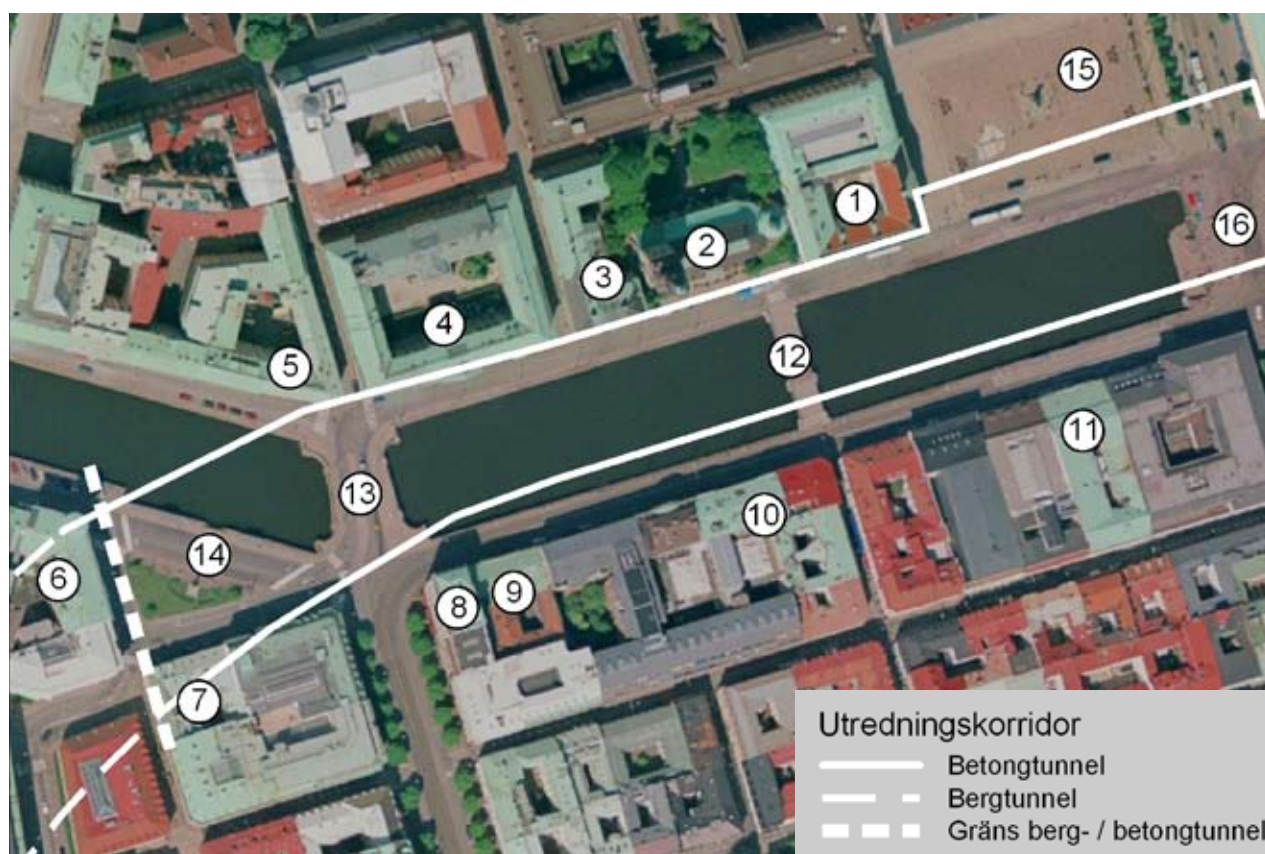
Stora Hamnkanalen med omgivning är Göteborgs "finrum". Miljön som helhet har unika värden och stadsrummet omges av många arkitektoniskt värdefulla byggnader från olika epoker.

Stora Hamnen med angränsande torg var vid Göteborgs tillkomst den centrala delen i staden och den plats där nästan alla viktiga byggnader, både offentliga och privata, placerades. Den rollen fanns kvar till 1800-talets mitt då offentliga byggnader och banker blev dominerande och området är fortfarande centrum för stadens styrelse och förvaltning.

Stora Hamnkanalens mittparti ligger i hjärtat av den gamla stadskärnan. På sträckan mellan Kämpebron och Fontänbron är den rak och bred. I öster fortsätter den under Fontänbron och efter vinkeln vid Kämpebron går den ut mot älven.

Längs kanalens norra sida ligger en rad byggnader som är från 1700-talet eller äldre. Den södra sidan är till stor del bebyggd med hus från 1800-talet bl a flera fd köpmanshus och banker. Över kanalen går Tyska bron och Kämpebron.

I norr ansluter Gustaf Adolfs Torg (fd Stora Torget) med sina påkostade offentliga byggnader och Gustaf II Adolf i centrum. Vid södra sidan ligger Lilla Torget som pryds med en staty av Jonas Alströmer.

- 1 Rådhuset
- 2 Tyska kyrkan
- 3 Sahlgrenska huset
- 4 Ostindiska huset
- 5 Norra Hamngatan 10
- 6 Wijkska huset
- 7 Lilla Torget 3-4
- 8 Södra Hamngatan 9

- 9 Chalmerska huset
- 10 Södra Hamngatan 17-23
- 11 Frimurarlogen
- 12 Tyska bron
- 13 Kämpebron
- 14 Staty J Alströmer
- 15 Gustaf Adolfs Torg
- 16 Fontänbron

Norra Hamngatan 12 – 16 omfattar en unik miljö. Från vänster Ostindiska Huset (2:12), Sahlgrenska huset (2:11:1), Tyska kyrkan (2:11:6) och Rådhuset (2:11:7).

Historia

Stora Hamnkanalen började byggas cirka 1620 då staden anlades. Kanalen blev relativt grund och större fartyg kunde därför inte tas in här.

Vid norra sidan där Östra Hamnkanalen korsade Stora Hamnkanalen anlades Stora Torget. På den södra där Västra Hamnkanalen anslöt placerades ett mindre torg, Lilla Torget.

På 1700-talet hade hamnen eller kanalen kajkanter klädda med obearbetad sten och små trappor som ledde ner till vattnet (ungefär som Fattighuskanalens äldsta delar). Över kanalen ledde de tre välvda stenbroar Kämpebron, Tyska bron och Lejonbron.

På norra sidan där grunden till stor del består av berg (Lilla Bergets yttre del) uppfördes påkostades hus av sten. Det var Rådhuset, Tyska Kyrkan med Aschebergska gravkoret, Sahlgrenska familjens köpmanshus, Ostindiska Kompaniets hus och Tull- och Packhuset vid Norra Hamngatan 10.

Längs Södra Hamngatan och vid Lilla Torget byggdes köpmanshus i trä. Några hade källare av sten. 1802 och 1804 drabbades dessa delar av brand och återuppbyggdes i sten. De följande 10 åren uppfördes här en rad trevåningshus i nyklassicistisk stil.

I mitten av 1800-talet moderniserades Stora Hamnkanalen. Kajkanterna byggdes om med huggen sten och nya broar utförda i sten och gjutjärn tillkom.

Åren 1880-1925 fick några av trevåningshusen vid kanalens södra sida ge plats för monumentala bankbyggnader. Under samma period tillkom statyn på Lilla Torget (1906) och den nya Kämpebron (1925). 1978-80 revs fem byggnader vid Södra Hamngatan och ersattes med nya.

Kulturhistoriska värden-skydd

Miljön som helhet är unik. Den har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är ett oersättligt inslag i Göteborgs stadskärna.

Området utgör en väsentlig del i riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Det utgör en viktig del i fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1 och vid schaktning krävs tillstånd/arkeologisk undersökning.

Längs kanalen finns ett koncentrat av byggnader som är synnerligen värdefulla från kulturhistorisk synpunkt. De speglar tillsammans viktiga delar av stadens utveckling och utgör exempel på arkitektur av högsta kvalitet från olika epoker.

Särskilt värdefull är miljön vid norra sidan som omfattar en unik grupp stenhus från 1600- och 1700-talet. Här ligger Rådhuset, Tyska Kyrkan med Aschebergska gravkoret, Sahlgrenska huset, Ostindiska Huset samt Norra Hamngatan 10 (fd Tull- och Packhus). Alla har värdefulla interiörer.

Södra Hamngatan 27-17.

Längs södra sidan finns fem trevåningshus från 1800-talets början kvar. Det är bl a Chalmerska huset (se sid 15), Frimurarlogen och Lilla Torget 4 som har värdefulla interiörer. På södra sidan finns också sex välbevarade "finanspalats" från perioden 1880-1920. En viktig byggnad vid Lilla Torget är Wijkska huset.

Den stenkädda kanalen med trappor och andra originaldetaljer, broarna samt torgen med sina statyer är mycket värdefulla delar av miljön.

Fornlämningar

Hela området inklusive kanalen ingår i fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Kanalen är den enda bevarade i det ursprungliga inre kanalsystemet. Kanalkanterna kan omfatta rester efter äldre kajkonstruktioner.

Kring denna del av kanalen låg till 1800-talets början flera viktiga handelshus bl a Ostindiska Kompaniet. De hade sina magasin i källare mot kajen och här lastades varor från mindre båtar. Fynd från denna tid kan finnas i kanalen.

Under Lilla Torget finns troligen rester av äldre markbeläggning. Vid sydöstra hörnet av Gustaf Adolfs torg kan lämningar av det första rådhuset påträffas.

Anläggningar av detta slag har inte förekommit på någon annan plats i Göteborg och de är därför mycket värdefulla delar i fornlämningen.

Byggnader med mycket högt kulturhistorisk värde

Södra Hamng. 25, fd bostadshus 1:15:1

Södra Hamng. 31, Frimurarlogen 1:15:4

Södra Hamng. 11, Chalmerska huset 1:16:14

Lilla Torget 4, fd bostadshus 1:54:9

Lilla Torget 3, fd bostadshus 1:54:10

Norra Hamngatan 14, Sahlgrenska huset 2:11:1

Tyska kyrkan 2:11:6

Aschebergiska gravkoret 2:11:6

Rådhuset 2:11:7

Ostindiska huset 2:12:1

Byggnader med högt kulturhistoriskt värde:

Södra Hamng. 27, Riksbanken 1:15:2

Södra Hamng. 23, fd Köpmansbanken 1:16:6

Södra Hamng. 17-21, fd Göteborgs Handelsbank 1:16:23

Södra Hamng. 9, fd Försäkrings AB Skandia 1:16:22

Västra Hamng. 4, fd Skandinaviska Banken 1:16:21

Västra Hamng. 3, fd Försäkrings AB Svea 1:54:11

Lilla Torget 1, Wijkska huset 1: 53:14

Södra Hamng. 5, 1:53:17

Magasinsg. 1, Neptunhuset 1:55

Norra Hamng. 10, Tull- och Packhus 2:13:14

Kulturhistoriskt värdefulla broar

Tyska bron (B 1)

Kämpebron (B 2)

Påverkan

I alternativ Haga-Korsvägen / Chalmers varianten Stora Hamnkanalen byggs tunneln i öppet schakt från Drottningtorget via Stora Hamnkanalen förbi Kämpebron och fram till Lilla Torgets västra sida.

På sträckan mellan Fontänbron och Kämpebron byggs tunneln tätt intill den norra kanalsidan och "säkerhetszonen" ryms inte helt innanför kanalen. Mot söder är avståndet något större men tunneln ligger också nära denna kanalsida. Större delen av kanalen grävs ut, hela norra kanalkanten byggs om och i vissa partier av kanalen krävs sprängning.

Lilla Torget 3 – 4 och "Jonas Alströmer".

Stora Hamnkanalen är en unik kulturmiljö. Varianten Stora Hamnkanalen innebär en mycket stor påverkan.

Västerut passerar tunnel diagonalt genom den södra kanalsidan där det idag finns en trappa och över Lilla Torget där det nu står en staty.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar tas bort under Lilla Torget samt längs långa sträckor i Stora Hamnkanalens kajkanter och botten. Om de beskrivna lämningarna finns kvar innebär åtgärden en mycket stor konsekvens för en mycket värdefull del av fornlämningen.

Byggnader

Längs kanalens norra sidan ligger fyra byggnader som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde (se sid 43). De är till stor grundlagda på berg och grundförstärkningar är inte aktuella.

Vid schaktning i kanalsidor och vid sprängning kan påverkan på dessa byggnader inte uteslutas. Särskilt känsliga delar är t ex Tyska kyrkans terrassmur och glasmålningar, Sahlgrenska husets utskjutande fritrappa och interiörer med dekormålning samt valv och dekormålning i Rådhuset och Ostindiska huset. Eftersom det gäller en unik bebyggelsegrupp med oersättliga kulturhistoriska värden kan skador på kort eller lång sikt inte accepteras. Konsekvenserna för dessa byggnader måste därför utredas ytterligare.

Norra Hamngatan 10 måste grundförstärkas. Här kan 1600-talsvalv i bottenvåningen skadas.

I kvarteren på södra sidan finns ett 20-tal byggnader som har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. För dessa krävs grundförstärkning/efterarbeten och kulturhistoriska värden i enskilda hus kan skadas.

Övrigt

Kajkanterna längs hela norra sidan och längs en del av södra sidan måste rivas och återuppbyggas. Befintlig stenbeklädning kan demonteras och återanvändas men en stor del av anläggningarnas autenticitet och kulturhistoriska värde försvinner vid ombyggnad eller rivning och återuppbyggnad. Åtgärden innebär en mycket stor påverkan.

Broarna och statyn på Lilla Torget måste rivas / demonteras. De kan rekonstrueras men också för dem minskar det kulturhistoriska värdet.

Sammanfattande bedömning

Området som helhet är unik kulturhistorisk miljö. Här finns ett koncentrat av mycket värdefulla byggnader och kanalen med omgivning är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt.

Föreslagna åtgärder innebär en mycket stor konsekvens för hela den mycket värdefulla kulturmiljön.

Brunnsparken – Palacehuset – Norra Hamngatan (3)

Nuläge - karaktär

Brunnsparken och Palacehuset utgör tillsammans en miljö med mycket högt lokalhistoriskt värde. Den avslutar "finrummet" kring Stora Hamnkanalen i öster och utgör ett viktigt grönt inslag i stadsbilden. Brunnsparken är också en mötesplats med lång tradition.

I miljön ingår Stora Hamnkanalens smala del, parken med fontän och omgivande kandelabrar, Palacehuset och Norra Hamngatans husrad. Den dominerande byggnaden är Palacehuset som har tre rikt dekorerade fasader och en enklare sida med naturstenssockel som ansluter direkt till vattnet i kanalen. Bebyggelsen vid Norra Hamngatan omfattar fyra byggnader från tiden före 1950 men också entrén till Östra Nordstadens "köpcentrum".

Från Brunnsparken utgick den första spårvägen 1879 och platsen omges idag av spårvägslinjer på alla fyra sidorna.

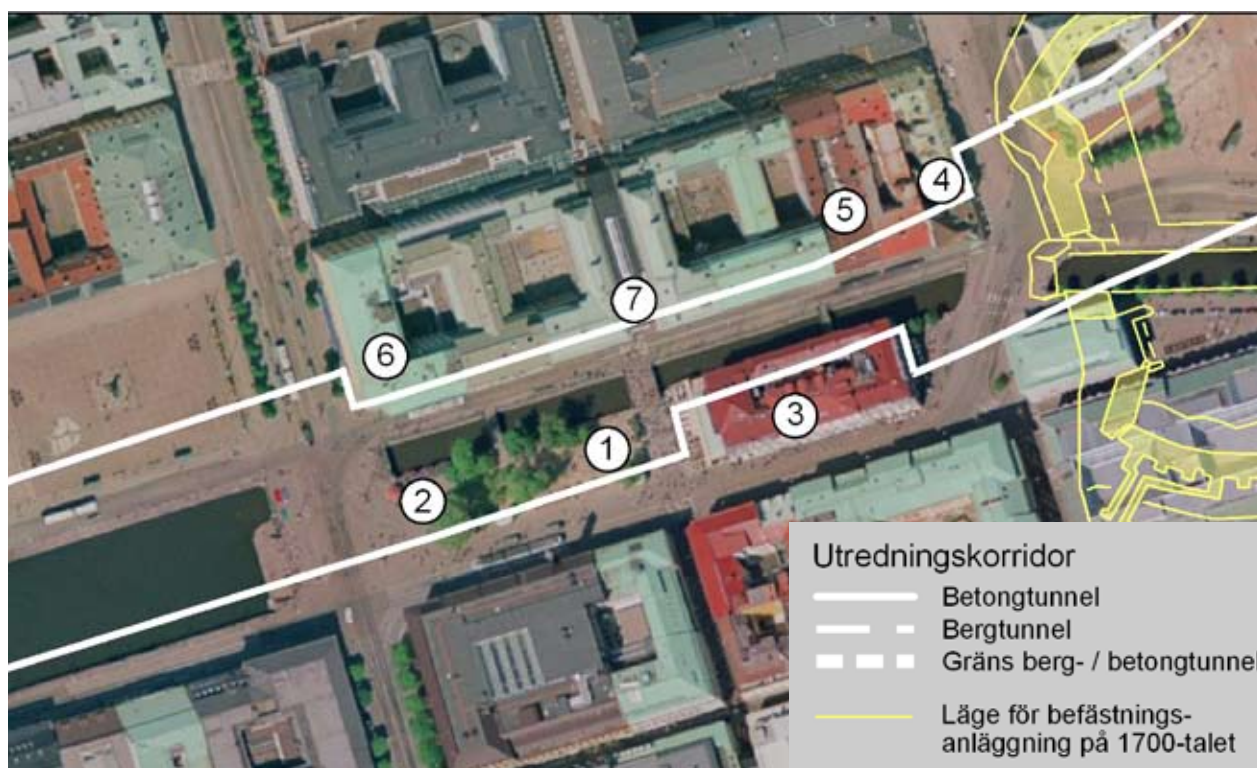
Historia

På 1700-talet var detta en plats helt omgiven av smala kanaler. Inom den västra delen låg stadens järnvåg och 1750 lät N Jacobsson uppföra ett sockerbruk inom den östra delen. (Se karta sid 18.)

Järnvågen flyttades cirka 1800 och 1822 anlades en promenadplats med planteringar. 1834 öppnades ett brunnshus i parken och 1858-70 fanns också en badinrättning. Kanalpartierna med undantag av delen längs Norra Hamngatan fylldes igen på 1860-talet.

I början av 1880-talet byggdes fd sockerbruket om till en påkostad bostad och konstgalleri för grosshandlare Pontus Fürstenberg. Ungefär samtidigt tillkom Brunnsparkens fontän med skulpturen "Såningskvinnan" (Johanna i Brunnsparken). 1907 omvandlades "Fürstenbergska Palatset" till "Palace Hotel" och de Fürstenbergska konstsamlingarna överfördes till Göteborgs museum.

Längs Norra Hamngatan uppfördes en rad trevåningshus på 1820-talet. Huset mot Drottningtorget ersattes 1912 med en förhållandevis hög byggnad

- 1 Brunnsparken
- 2 Fontän och kandelabrar
- 3 Palacehuset
- 4 Apotekshuset

- 5 Norra Hamngatan 36-38
- 6 Thulehuset
- 7 Entré Östra Nordstan

Johanna i Brunnsparken

“Apotekshuset”. De två grannhusen byggdes om på 1920- och 1930-talet.

På hörnet mot Gustaf Adolfs Torg uppfördes Thulehuset 1937. I slutet av 1960-talet revs flera hus och ersattes med ett byggnadskomplex som bl a omfattade en entré till Östra Nordstaden.

I Brunnsparken har under senare år flera av de äldre träden ersatts med nya men ett par finns kvar intill kajkanten och ett högt träd står fortfarande vid parkens sydvästra hörn.

Kulturhistoriska värden - skydd

Miljön som helhet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och området ingår i riksintresset “Staden inom vallgraven med parkbältet”. Det är också en viktig del i fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1 och vid schaktning krävs tillstånd / arkeologisk undersökning. Brunnsparken utgör en viktig del i “finrummet” kring Stora Hamnkanalen och kanalmiljön längs Palacehusets norra sida är ett unikt inslag i stads kärnan.

Palacehuset som uppfördes på 1700-talet har en intressant historia och byggnadskomplexet är ett värdefullt blickfång i stadsbilden. Apotekshuset och Thulehuset är viktiga delar i miljön kring Drottningtorget respektive Gustaf Adolfs Torg. Båda har värdefulla interiörer.

Brunnsparkens få äldre träd har stor betydelse för kulturmiljön. Ett högt träd står vid sydvästra hörnet och två intill kanalkanten.

Fornlämningar

Hela området inklusive kanalen ingår i fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Kanalen var på 1700-talet en del av ett mindre kanalsystem kring järnvågen och sockerbruket. Kanalkanterna kan innehålla äldre kajkonstruktioner och rester av mindre kanaler påträffas. Väster om Palacehuset kan lämningar av järnvågen ligga kvar. I området nordöstra hörn berörs tomter där det bl a funnits ett kronobageri.

Norra kajkanten har ungefär samma karaktär som fortsättningen väster ut. Övriga delar är de enda i sitt slag i Göteborg.

Byggnader med högt kulturhistoriskt värde

Palacehuset 1:14:1

Byggnader med kulturhistoriskt värde

Norra Hamngatan 36-38 2:10:15-16

Norra Hamngatan 40, Apotekshuset 2:10:18

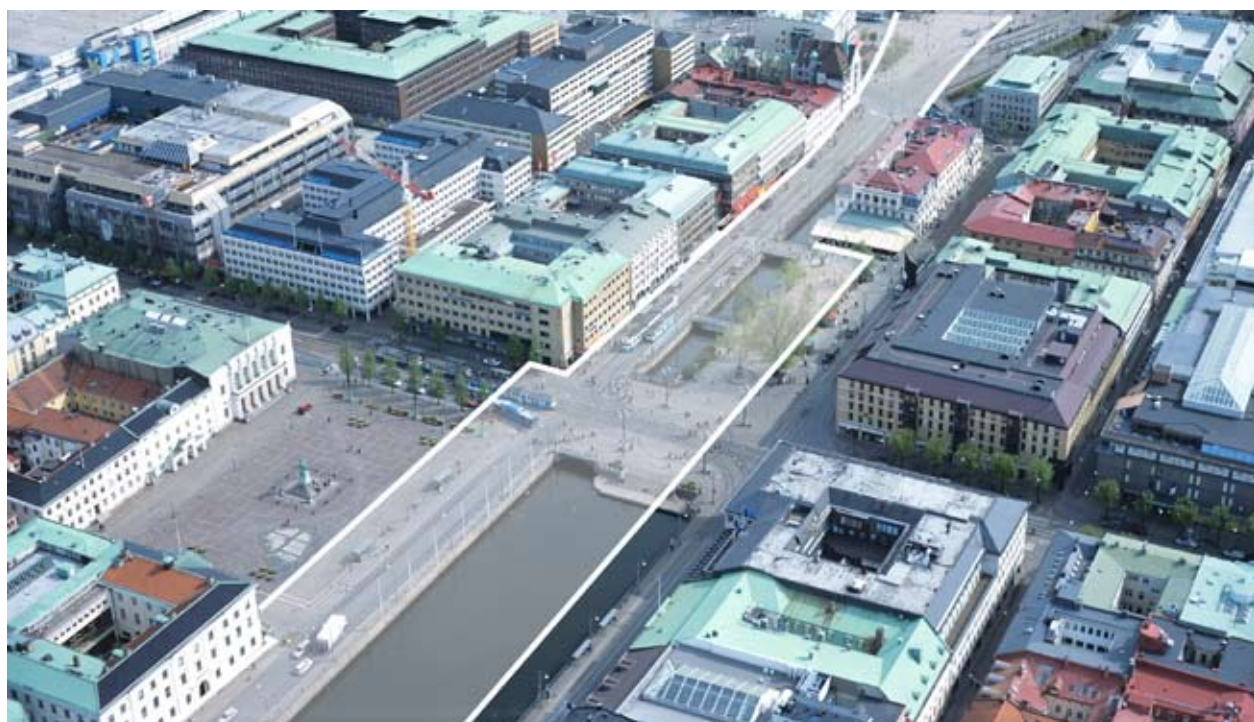
Norra Hamngatan 18, Thulehuset 2:10:20

Skulpturer mm

Fontänen med skulptur ”Johanna i Brunnsparken” omgiven av två rikt utsmyckade kandelabrar.

Palacehuset, fasad mot kanalen. Naturstenssockeln från 1700-talet är välbevarad.

Brunnsparken med Palacehuset avslutar "finrummet" kring Stora Hamnkanalen i öster. Varianten Stora Hamnkanalen innebär en mycket stor påverkan på hela miljön.

Påverkan

I alternativ Haga-Korsvägen / Stora Hamnkanalen och Haga-Chalmers / Stora Hamnkanalen dras tunneln längs den smala kanalen. Tunneln ligger nära eller under husraden Norra Hamngatan 36-40 och men också nära Palacehuset. En stor del av parkområdet påverkas.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar i kanalen och anslutande område inom Brunnsparken tas bort. Om de beskrivna lämningarna finns kvar innebär åtgärden en mycket stor konsekvens för en mycket värdefull del av fornlämningen.

Byggnader

Kanalens södra sida består på en sträcka av Palacehusets naturstenssockel som är från 1700-talet. Tunnel ska enligt förslaget dras så långt från Palacehuset som möjligt men bygget medför att grunden måste förstärkas. Det innebär en stor eller mycket stor påverkan på denna unika byggnadsdel och kan också medföra skador på sikt inom övriga delar av huset. I Palacehuset finns valv från 1700-talet och yngre interiörer med dekor, bl a stuck.

För Norra Hamngatan 36-40 innebär dragningen under eller tätt intill husen en mycket stor påver-

kan. Här krävs omfattande grundförstärkningar och även om de utförs med höga ambitioner kan skador uppstå på kort eller lång sikt. För Thulehuset och entrén till Östra Nordstaden krävs också grundförstärkningar.

Övrigt

Kanalsidor och kajkanter måste rivras och återuppbyggas. Befintlig stenbeklädning kan demonteras och återanvändas men en stor del av anläggningens autenticitet och kulturhistorisk värde försvinner vid rivning och återuppbyggnad.

Fontänen med skulpturen och kandelabrarna måste demonteras och rekonstrueras. Det kan innebära en stor påverkan på originalet.

Träden längs kanalen måste tas ner och troligen påverkas också andra träd. Vid kajkanten försvinner ett par träd som är viktiga delar av kanalmiljön. Det höga trädet vid sydvästra hörnet kan skadas.

Sammanfattande bedömning

Området utgör en miljö med mycket högt kulturhistoriskt värde. Palacehuset är ett unikt inslag i stadsbilden kring Stora Hamnkanalen och området är mycket intressant från arkeologisk synpunkt. Förreslagna åtgärder innebär en mycket stor konsekvens för hela den mycket värdefulla kulturmiljön.

Drottningtorget (4)

Nuläge - karaktär

Drottningtorget med omgivning är en kommunikationsmiljö med lång tradition och en viktig knutpunkt för kollektivtrafik av olika slag.

Det rymliga torget ansluter till centralstationens stora anläggningar. Posthuset och Centralstationen som avslutar torget mot öster och norr är platsens mest framträdande byggnader. I väster ligger Hotell Eggers med sina rikt utsmyckade fasader och i sydväst en stram byggnad som tidigare var Hotel Göta Källare. Mot söder utgör Stora Hamnkanalens förlängning gräns.

I närheten av torget ligger också fd Västgötabanans stationshus som kompletterar miljön och avgränsar gaturummet norr om Posthuset. (Jfr beskrivning av fd Västgötabanans stationsmiljö nr 14)

Historia

Torget ligger inom den del av det forna befästningsstråket som tidigare upptogs bastionen Johannes Rex och ravelinen Prins Fredrik. Här stod också Drottningporten som var stadens entré i öster.

Vid 1800-talets början revs porten och övriga befästningsanläggningar ner till marknivå. 1853 utfylldes vallgraven och ny mark skapades för järnvägen och Drottningtorget. Järnvägen öppnades 1856 och stationshuset stod klart 1858. Stationshuset hade som nu ingång från Drottningtorget. (Se bild sid 21.) Norra delen omfattade en stor banhall.

Stationen byggdes för den statliga Västra Stambanan. Senare tillkom Bergslagsbanan (1877), Västkustbanan (1888), Boråsbanan (1894) och Bohusbanan (1909). Jfr beskrivning av fd Bergslagsbanan och fd Västgötabanan sid 73.

Drottningtorget är kommunikationsmiljö med lång tradition. Varianten Stora Hamnkanalen påverkar bl a Posthuset och centralstationen som har ett mycket högt värde. Den har också en stor påverkan på Apotekshuset vid torgets sydvästra hörn. (Jämför område 3).

Omkring 1930 sammanfördes all persontrafik till en central station (Göteborgs Centralstation) och den ursprungliga anläggningen utökades med en yttre hall. Västgötabanan som anlades 1899 hade från början sin station vid Lilla Bommen. Den fick ett nytt läge nära centralen 1931.

Torget utvecklades efter hand till ett kommunikationscentrum omgivet av påkostade byggnader. Hotel Göta Källare och Hotell Eggers moderniserades i slutet av 1800-talet och stationen byggdes om på 1870-talet. Centralposthuset som uppfördes 1920-25 fick en monumental utformning och var vid tillkomsten Europas största posthus. Till byggnaden hör en stor terrass med konstnärlig utsmyckning på granitsockeln.

Från 1880-talet gick spårväg i två riktningar från Drottningtorget och detta blev senare en knutpunkt för kollektivtrafiken i staden.

Kulturhistoriska värden - skydd

Området ingår i riksintresset "Staden inom vall-graven med parkbältet". Det ligger också inom fd befästningsstråket som är en mycket viktig del av fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1. Vid schaktning krävs tillstånd/arkeologisk undersökning.

Drottningtorget med omgivning är en kommunikationsmiljö med lång tradition. Den går tillbaka till 1600-talet då Drottningporten låg här och de byggnader som idag omger torget har anknytning till resande eller annan kommunikation.

Posthuset och Centralstationen är två unika byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde. Hotell Eggers och fd Göta källare har stor betydelse för torgmiljön. Alla fyra omfattar värdefulla interiörer.

Hotell Eggers (2:9:3)

Posthuset, nordvästra hörnet.

Fornlämningar

Hela området ingår i fd befästningsstråket som är en del i fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Det omfattar troligen lämningar efter ravelinen Prins Fredrik (västra delen) och bastionen Johannes Rex (södra delen). Här kan också finnas rester av grundläggningen till Drottningporten samt lämningar efter slussen.

Anläggningarna tillkom vid olika tillfällen. Raveliner med liknande utseende har funnits inom andra delar av befästningsstråket. Övriga anläggningar saknar motsvarighet.

Byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde

Centralstationen 3:17

Posthuset 4:1

Byggnader med högt kulturhistoriskt värde

Hotell Eggers 2:9:3

Fd Hotell Göta Källare 1:13:1

Påverkan

I alternativ Haga - Chalmers / Stora Hamnkanalen och Haga - Korsvägen / Stora Hamnkanalen byggs tunneln i öppet schakt diagonalt över Drottningtorget.

I öster dras den under Posthusets norra del och lite längre bort passerar tunneln den plats där fd Västgötabanans stationshus står.

Tunneln ligger också nära Centralstationen (sydöstra hörnet), Hotell Eggers, fd Hotel Göta Källare och kanalen.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar efter befästningsanläggningar mm tas bort. Om de beskrivna lämningarna finns kvar innebär åtgärden mycket stora konsekvenser för en mycket värdefull del av fornlämningen.

Byggnader

Om tunneln dras under Posthusets norra del innebär det att mycket omfattande och komplicerade grundförstärkningar måste utföras. Även om grundarbetet genomförs med höga ambitioner finns risker för att skador ska uppstå både i byggnadens anslutande delar och på den yttre utsmyckningen bl a kolonner och reliefer på terrassmurens trappor. Åtgärden innebär totalt en mycket stor påverkan. Originaldelar byts ut och särskilt värdefulla delar kan skadas.

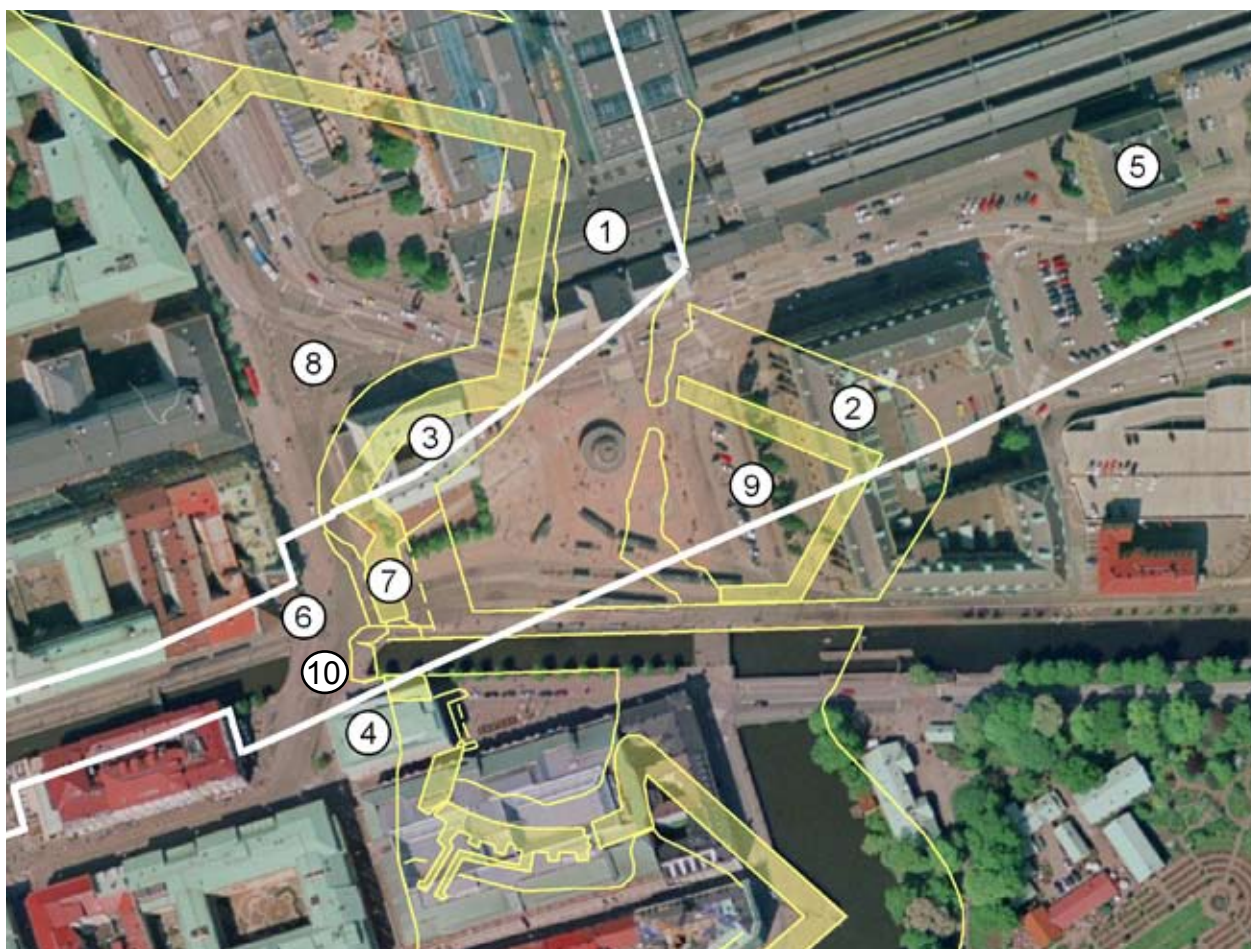
Grundförstärkning/efterarbeten krävs för Centralstationen, Hotell Eggers och fd Hotel Göta Källare. I centralstationen och Hotell Eggers kan värdefull inredning i bottenvåningen skadas.

Sammanfattande bedömning

Området kring Drottningtorget är en unik kommunikationsmiljö med en tradition som går tillbaka till 1600-talet. Här finns flera byggnader med högt kulturhistoriskt värde och platsen är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt.

Föreslagna åtgärder innebär mycket stora konsekvenser för hela den mycket värdefulla kulturmiljön.

En utökning av järnvägstrafiken här innebär att platsens traditionella roll som kommunikationscentrum förstärks.

1 Centralstationen

2 Posthuset

3 Hotel Eggers

4 Fd Hotell Göta källare

5 Fd Västgötabanans station

6 Apotekshuset

7 Drottningportens läge

8 Läge för bastionen Johannes Rex

9 Läge för ravelinen Prins Fredrik

10 Läge för äldre sluss

Stora Bommen – Lilla Bommen (5)

Nuläge - karaktär

Detta var fram till 1960-talet en viktig del av Göteborgs hamn med livlig verksamhet på kajerna längs älven.

Idag domineras sträckan mellan Stora Bommen / Residenset och Lilla Bommen av en bred trafikled och anslutande parkeringsplatser. (Planering för ombyggnad pågår.)

Vid Stora Bommen har Stora Hamnkanalen sin mynning mot älven. Den omges av Skeppsbroplatsen med Residenset och Packhusplatsen som har flera påkostade kontorsbyggnader.

Packhuskajens miljö omfattar Tull- och Packhuset (Casino Cosmopol), Kajskjul 8 och en stensatt plats framför Göteborgs Maritima Centrum.

Lilla Bommens hamn används som gästhamn och anläggningsplats för färjor mm. Längs kajerna ligger ett par enkla hamnskjul av trä och Göteborgsoperans stora byggnadskomplex.

I nordost gränsar stråket till Kvarnberget och tre kvarter som innehåller byggnader från 1800-talet bl a Hasselbladska kvarteret.

Historia

Området ingick i den del av befästningsstråket som skyddade staden mot älven. (Se sid 18.) Det omfattade bastioner och sänkverk ett stycke ut i älven. Stora Bommen var passagen in till Stora Hamnkanalen och Lilla Bommen var en mindre öppning mot Östra Hamnkanalen.

Där Packhusplatsen nu ligger fanns en hamnbassäng, "Kronans Masthamn". På en tomt mitt emot lät fältmarskalken Lennart Torstensson uppföra ett ståtligt stenhus 1650. Det blev landshövdingens residens år 1700. Byggnaden står kvar men är om- och påbyggd.

I början av 1800-talet revs befästningarna och omkring 1860 byggdes hamnanläggningar längs älven. Masthamnen började fyllas ut 1836 men arbetet fick avbrytas efter ett ras och först 1861 var den nuvarande Packhusplatsen klar.

De följande 30 åren bebyggdes delar av området. Viktiga byggnader som tillkom var Tull- och Packhuset (1864) och ett magasin av trä (1870-tal) på Packhuskajen.

Vid Lilla Bommen längs Sankt Eriksgatan uppförde det Hasselbladska företaget två byggnader med bostäder, kontor och försäljningslokaler 1875.

Packhusplatsens östra sida. Broströmia (2:13:12), Transatlantic (2:20:5) och Hertzia (2:21:1). I förgrunden Stora Hamnkanalens kajkant med naturstensbeklädnad.

- 1 Residenset
- 2 Tull- och Packhuset
- 3 Kajskjul 8
- 4 Packhusplatsen, tidigare Masthamnen
- 5 Hasselbladska kvarteret

- 6 Lilla Bommen
- 7 Stora Bommen
- 8 Skeppsbroplatsen
- 9 Sandbastionen
- 10 Bastionen S:t Erik

Under 1900-talets första hälft förnyades bebyggelsen vid Packhusplatsen med tre monumentala kontors- hus: Hertziahuset (1901), Broströmia / nuvarande Hovrätten (1850-tal / 1928) och Transatlantics hus / nuvarande Abba Seafood (1942). I Hasselbladska kvarteret tillkom nya hus bl a ett med en direktörs- bostad (1951).

När Götaleden anlades på 1960-talet revs några byggnader och bergspartiet där bastionen S:t Erik låg sprängdes bort. Göteborgsoperan uppfördes 1991-94.

Kulturhistoriska värden - skydd

Stråket mellan Stora Bommen och Lilla Bommen är en mycket värdefull del i stadskärnan. Det ingår i riksintresset "Staden inom vallgraven med park- bältet". Det ligger också inom fd befästningsstråket som är en mycket viktig del i fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1. Vid schaktning krävs tillstånd/arkeo- logisk undersökning

Området har värdefulla anläggningar och byggnader från den tid då detta var en viktig del i stadens hamn. Längs älven och Stora Hamnen / Stora Bommen finns stensatta kajer och de flesta av byggnaderna har anknytning till sjöfart.

Residenset som är en av stadens äldsta byggnader utgör ett synnerligen värdefullt inslag i stadsbilden vid Stora Bommen. Här finns unika interiörer bl a en välvd källare och takmålningar från 1600-talet.

Tull- och Packhuset tillsammans med övriga hus vid Packhusplatsen är ett värdefullt minnesmärke över den göteborgska sjöfarten under perioden 1860-1960.

Tull- och Packhuset sett från kajen. (2:36)

Residenset (1:53:16).

Hasselbladska kvarteret speglar företagets utveck- ling under mer än 100 år. Hörnhuset från 1875 och 1950-talshuset (Sankt Eriksgatan 5) är särskilt värdefulla.

Fornlämningar

Hela området inklusive Stora Hamnkanalens yttre del ingår i fd befästningsstråket som är en del i fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Här finns troligen lämningar efter Masthamnen och befästningsanlägg- ningarna mot älven bl a Stora Bommen, Sandgårds- bastionen och Lilla Bommen samt sammanbindande murar. (Se sid 53.)

Anläggningarna tillkom i huvudsak under den andra utbyggnadsetappen 1644-83. Liknande lämningar kan finnas under nuvarande Packhuskajen. Stora Bommen och Masthamnen saknar motsvarighet i staden.

Vid Lilla Bommen har arkeologiska undersökningar gjorts i samband med schaktningar för Götatunneln 2001-2002. Då påträffades murar, sänkverk, pålrader och ett båtvrak.

Byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde
Residenset 1:53:16

Byggnader med högt kulturhistoriskt värde
Tull- och Packhuset 2:36
Kajskjul 8 (2)702:32
Packhusplatsen 5-6, Broströmia 2:13:12
Packhusplatsen 3, Transatlantic 2:20:5
Packhusplatsen 2, Hertzia 2:21:1
Sankt Eriksgatan 5, Hasselblads 2:33

Byggnad med kulturhistoriskt värde
Sankt Eriksgatan 3-4 2:31-32

Påverkan

I alternativ Haga-Korsvägen / Södra Älvstranden och Haga-Chalmers / Södra Älvstranden byggs tunneln i öppet schakt genom det aktuella området. Den passerar sedan Stora Hamnkanalens yttre del och går in i berget under Residenset.

Tunneln har till stor del samma läge som befästningarna och ansluter direkt till den igenfyllda Masthamnen och kan därför påverkas. Det gäller särskilt Broströmia som fick sin nuvarande utformning 1928 men har en stomme från 1800-talet. Båda byggnaderna har värdefulla fasaddetaljer och interiörer som kan skadas.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar efter Masthamnens västra del och längs hela befästningsstråket mellan Stora och Lilla Bommen tas bort. Om de beskrivna lämningarna finns kvar innebär åtgärden en mycket stor konsekvens för en mycket värdefull del av fornlämningen.

Byggnader

Residenset ligger på berg men här är bergtäckningen liten och det finns risk för skador. Eftersom Residenset är unikt och har ett mycket högt värde måste tunnelarbetet i denna del utföras så att skador helt undviks både på kort och lång sikt. Känsliga delar är bl a den välvda källaren och interiören i bottenvåningen med sina takmålningar.

Hörnhuset i Hasselbladiska kvarteret och Tull- och Packhuset måste grundförstärkas. Det kan påverka värdefulla interiördetaljer bl a golvbeläggning.

De två husen Broströmia och Transatlantic ligger vid östra kanten till den igenfyllda Masthamnen och kan därför påverkas. Det gäller särskilt Broströmia som fick sin nuvarande utformning 1928 men har en stomme från 1800-talet. Båda byggnaderna har värdefulla fasaddetaljer och interiörer som kan skadas.

Övrigt

På den relativt korta sträckan där tunneln passerar Stora Hamnkanalen måste kanalkantens naturstenbeklädning demonteras och återuppsättas. Den södra sidan byggdes om på 1890-talet. En del av det kulturhistoriska värdet försvinner vid ombyggnad.

Den yttre bron, en svängbro från 1860-talet, påverkas inte direkt. Den bör skyddas om arbeten utförs intill.

Sammanfattande bedömning

Miljön längs älven har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Den omfattar en värdefull hamnmiljö och stråket är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt. Föreslagna åtgärder innebär mycket stora konsekvenser för en mycket värdefull del av fornlämningen och måttliga eller stora konsekvenser för övriga delar av miljön.

Miljön kring Stora Bommen och Packhusplatsen omfattar värdefulla minnen från den tid då detta var en viktig del i stadens hamn. Varianten Södra Älvstranden innebär en stor påverkan på fd befästningsstråket längs älven och Tull- och Packhuset.

Haga Kyrkoplan - Nya Allén - Rosenlund (6)

Nuläge - karaktär

Området domineras av parker och alléer anlagda på 1800-talet. Det omfattar en del av grönstråket längs vallgraven, Haga Kyrkoplan och Vasagatan med sin allé. Mot norr ansluter Rosenlundskanalen.

Haga Kyrkoplan är en park med två institutionsbyggnader (Hagakyrkan och Gamla Stadsbiblioteket). Den ligger mellan Vasastadens stenhuskvarter och fd arbetarstadsdelen Haga som till stor del är byggd i trä. Platsen är en viktig länk mellan de två stadsdelarna och fungerar som park för båda.

Rosenlundskanalens norra sida har en stensatt kaj med trappor ner till vattnet.

Historia

Området längs Rosenlundskanalen / Vallgraven är en del av fd befästningsstråket. När befästningarna revs i början av 1800-talet ändrades vallgravens vinklade form. Cirka 1860 anlades Rosenlundskanalen med sina kajer och trappor.

På 1820-talet planterades Nya Allén och marken längs vallgraven blev på 1840-talet en del av Kungsparken.

Utanför vallgraven låg sedan 1640-talet förstaden Haga. 1856-59 byggdes en kyrka speciellt för hagaborna och i anslutning till den anlades en park

Hagakyrkan sedd från Haga Kyrkoplan

som sträckte sig ner till Nya Allén. Byggnaderna vid Sprängkullsgatan (kvarteren Bajonetten och Sabeln) uppfördes under 1800-talets andra hälft.

Vasastaden byggdes ut cirka 1870-1900 och Vasagatan med sin allé drogs ända fram till Sprängkullsgatan i väster. Vid sekelskiftet 1900 byggdes här ett stadsbibliotek som främst var avsett för de boende i Vasastaden och parken på Haga Kyrkoplan utvidgades fram till Vasagatan. Öster om byggnaden placerades senare en byst av S A Hedlund, en av initiativtagarna till biblioteket.

Platsen har använts för lek och rekreation sedan sekelskiftet 1900 och miljön är mycket väl bibehållen sedan dess.

Kulturhistoriska värden – skydd

Haga Kyrkoplan med omgivning ingår i de tre riksintresseområden "Staden inom vallgraven med parkbältet", "Haga - Masthugget" och "Vasastaden med omnejd". Områdets norra del är del av fd befästningsstråket och ingår i fornlämningen RAÅ Göteborg 216:1. Vid schaktning krävs tillstånd / arkeologisk undersökning.

Norra delen ligger inom det mycket värdefulla grönstråket längs vallgraven. De välbevarade parkavsnitten och Rosenlundskanalen med sin breda trappa och bron är viktiga delar i denna miljö.

Områdets södra del omfattar en 1800-talspark på två sidor omgiven av bostadskvarteret från samma tid. I parken ligger Hagakyrkan och Gamla Stadsbiblioteket som båda har ett mycket högt lokalthistoriskt värde. I Hagakyrkan finns värdefulla glasmålningar och biblioteket har dekormålade entréhall.

Fornlämningar

Norra delen ingår i fd befästningsstråket som är en del av fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Här finns troligen lämningar efter bastionen Christina Regina (äldre delen), vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar. - Bastionen tillhör den äldsta typen med enkla jordvallar.

Byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde
Hagakyrkan (15) 715:32

Byggnader med högt kulturhistoriskt värde

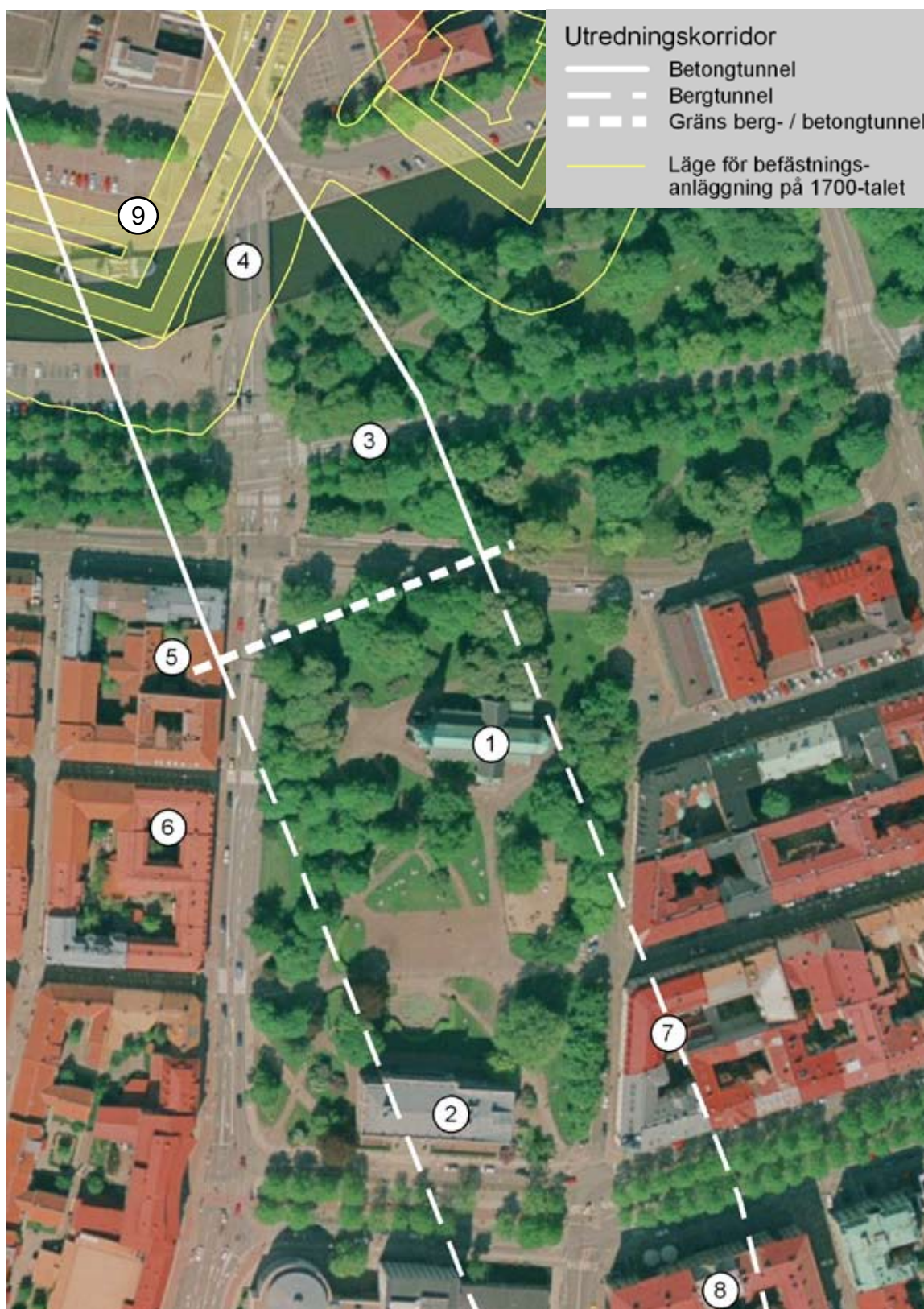
Gamla Stadsbiblioteket (15) 715:32

Kvarteret Bajonetten 15:29

Kvarteret Sabeln 15:28

Kvarteret Apeln m fl 10:8-9

Kvarteret Enen 10:10

- 1 Hagakyrkan
- 2 Gamla Stadsbiblioteket
- 3 Nya Allén
- 4 Rosenlundsbron

- 5 kv Bajonetten
- 6 Kv Sabeln
- 7 Kv Apeln
- 8 Kv. Enen
- 9 Bastionen Christina Regina

Grönstråket längs vallgraven och Haga Kyrkoplän med omgivande 1800-talskvarter är en mycket värdefull miljö. Tunnelbygget påverkar lämningar efter befästningar, planteringar och byggnader.

Påverkan

I alternativen Haga-Chalmers och Haga-Korsvägen byggs spår i öppet schakt under Rosenlundskanalen, tvärs igenom grönstråket mellan vallgraven och Parkgatan och över Haga Kyrkoplans nordvästra hörn. I nordväst ligger schaktet nära kvarteret Bajonetten i Haga.

Under Haga Kyrkoplän byggs en station i berg. Huvudentrén ligger mellan Nya Allén och Parkgatan och en sekundär entré placeras i eller vid korsningen Vasagatan-Haga Kyrkogata.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar efter befästningsanläggningarna tas bort. Om de beskrivna lämningarna finns kvar innebär åtgärden en mycket stor konsekvens för den äldsta delen av befästningsstråket.

Byggnader

Kvarteret Bajonetten påverkas och en byggnad måste grundförstärkas.

Hagakyrkan ligger på berg eller morän. Gamla Stadsbiblioteket ligger delvis på morän och delvis på träpålar. För dessa finns risk för skador.

Övrigt

Tunnelbygget under Rosenlundskanalen innebär att kanalkanter, kajer och trappor av huggen natursten

måste demonteras och återställas. Samma gäller för Rosenlundsbron. En del av det kulturhistoriska värdet försvinner. (Jfr sid 36.)

Inom norra delen av Haga Kyrkoplän och i Nya Allén måste flera av de äldre och särskilt värdefulla träden tas ner. Träd längre in på Haga Kyrkoplän kan påverkas.

Byggnaden kring stationens huvudentré påverkar parken och kan innebära att det sammanhängande grönstråket skärs av. - En sekundär entré med stationsbyggnad vid korsningen Haga Kyrkogata-Vasagatan kan innebära en stor påverkan på Vasagatans allé eller sydöstra hörnet av Haga Kyrkoplän som är en av passagerna till platsen. - Om stationsentréerna anpassas till platsens kulturhistoriska värden minskar påverkan.

En station i det föreslagna läget kan förändra Haga Kyrkoplans traditionella roll som stadsdelspark för de omgivande bostadsområdena och som plats för rekreation och lek, vilket är negativt från kulturhistorisk synpunkt.

Sammanfattande bedömning

Haga Kyrkoplän med anslutande del i norr har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Föreslagna åtgärder innebär en mycket stor konsekvens för det mycket värdefulla befästningsstråket / grönstråket och en stor eller måttlig konsekvens för den övriga kulturmiljön.

Trädgårdsföreningen - Nya Allén - Fattighusån mm (7)

Nuläge - karaktär

Området är en del av grönstråket längs vallgraven. Det omfattar Trädgårdsföreningens nordöstra hörn, norra delen av Nya Allén och planteringar i parken mellan Nya Allén och Gamla Ullevi. I norr ansluter det till Fattighusån. I söder ingår Stureplatsen och ett hörn av Heden.

På Stureplatsen finns en grupp träd och i öster avslutas den lilla platsen med en elegant svängd fasadlänga (kvarteret Smaragden). Två andra karaktäristiska byggnader är Katolska kyrkan med sitt torn och den låga idrottsgården som ligger intill.

Park- och alléstråket omfattar några äldre höga träd som är mycket framträdande i stadsbilden. I parkens södra del står Polhemsmonumentet.

Historia

Områdets nordvästra hörn ingick i befästningsstråkets yttersta del. Fattighusån som är en grävd kanal anlades 1641. Vid kanalkantens norra sida gick landsvägen som förde in till staden från nordost. Här planterades en rad lindar på 1770-talet. Ursprungligen var hela kanalkanten byggd med otuktad sten. Längs det aktuella avsnittet har kanalkanterna delvis byggts om med huggen sten och betongkanter.

På 1820-talet när befästningarna rivits planterades Nya Allén ett stycke utanför vallgraven. 1845 anlades Trädgårdsföreningen på fd befästningsmark mellan allén och vallgraven. I den aktuella nordöstra delen byggdes bl a växthus och det sk Lagerhuset som tillkom 1893.

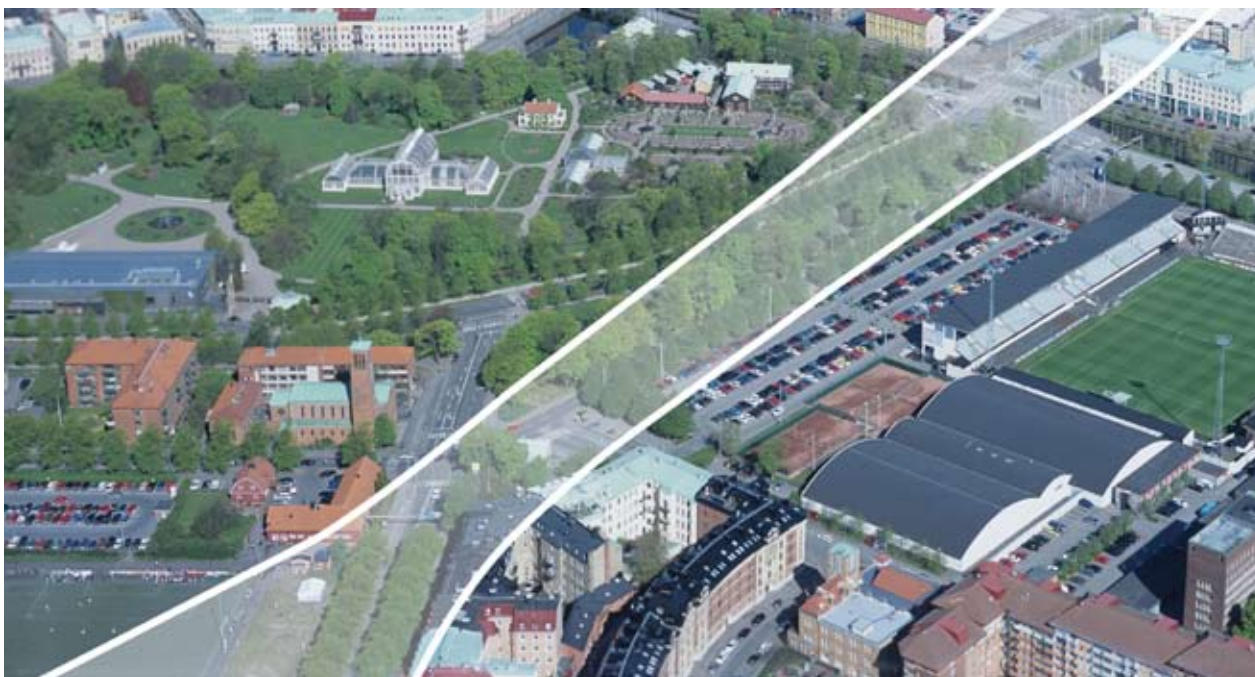
I slutet av 1800-talet utvidgades grönstråket med en plantering åt öster och här restes ett monument över Christopher Polhem 1951.

Längs Exercishedens östra sida drogs Sten Sturegatan fram i slutet av 1800-talet och vid Stureplatsen uppfördes ett kvarter med bostadshus av sten. Till jubileumsutställningen 1923 byggdes en mönstergård för småjordbruk vid Hedens nordöstra hörn (Idrottsgården). 1938 tillkom Katolska kyrkan.

Vid Fattighusån norra sida fanns en gles bebyggelse under 1800-talet. Ett fd bostadshus från 1866 står kvar (Stampgatan 8).

Kulturhistoriska värden – skydd.

Området är en viktig del i det mycket värdefulla grönstråket längs vallgraven och ingår i riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Norra delen ingår i fornlämningen RAÄ Göteborg 216:1 och vid schaktning krävs tillstånd / arkeologisk undersökning.

Trädgårdsföreningen och Nya Allén är särskilt viktiga delar i det värdefulla grönstråket längs vallgraven. Hela Trädgårdsföreningen är byggnadsminne. Alternativ Korsvägen har en stor påverkan på park- och allémiljön.

Vy från Slussen mot Fattighusån. Till vänster Stampgatan 8 och knuthamlade lindar. Till höger Trädgårdsföreningen.

Trädgårdsföreningen med byggnader och parkanläggningar är byggnadsminne. Den aktuella delen gränsar bl a till Lagerhuset som har stor betydelse för miljön.

Fattighusån som helhet har till del stor kvar sin 1700-talskaraktär med kajkanter av otuktad sten och ursprungliga knuthamlade lindar. På den aktuella delen finns ett par lindar kvar.

Kring Stureplatsen ligger en grupp byggnader med höga kulturhistorisk värden. Vid Stampgatan står ett fd bostadshus som har stor betydelse för miljön längs Fattighusån.

Fornlämningar

Norra delen ingår fd befästningsstråket som är en del i fornlämningen 216:1. (Se bilaga 1.) Här kan finnas lämningar efter befästningsstråkets yttersta vallar mm. Fattighusåns stenklädda kanter har delvis 1700-talskaraktär och rester av äldre konstruktioner kan finnas innanför.

Byggnader med högt kulturhistorisk värde

Katolska kyrkan 5:16:10
Stureplatsen, kv Smaragden 5:21
Idrottsgården (5)703:1
Stampgatan 8 4:2

Påverkan

I alternativ Korsvägen – Johannebergsgatan och Korsvägen – Skånegatan byggs tunneln i öppet schakt tvärs över Fattighusån, förbi Trädgårdsföreningens nordöstra hörn, genom Nya Allén och parken i öster. Den dras sedan över Stureplatsen mellan kv Smaragden och Katolska kyrkan. Schaktkanten ligger tätt intill fd lantgårdens ladugård.

Konsekvenser

Fornlämningar

Vid schaktning för tunneln måste eventuella lämningar efter vallar mm tas bort. En liten del av Fattighusåns kajkant med eventuella äldre delar måste rivas. Det innebär en mycket stor konsekvens för en liten del av befästningsstråket och Fattighusån.

Byggnader

I kvarteret Smaragden krävs grundförstärkning.

För fd lantgårdens ladugård och Katolska kyrkan krävs efterarbeten.

Övrigt

Tunneln har dragits så långt från Trädgårdsföreningen som möjligt och det nuvarande läget innebär en måttlig påverkan på kulturmiljön.

I allé- och parkstråket medför bygget att cirka tio särskilt värdefulla träd försvinner.

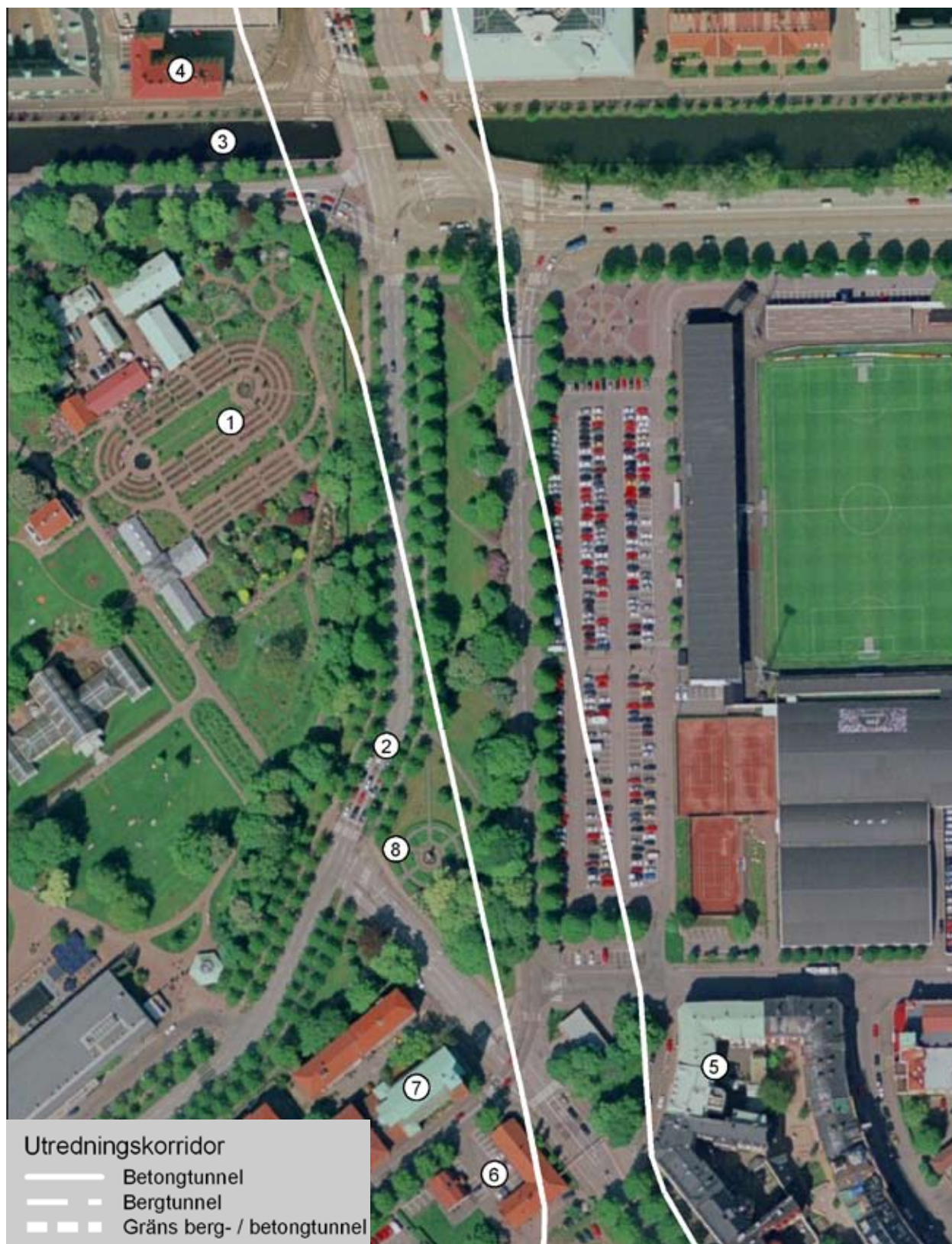
Fattighusåns murade kanter måste demonteras och återställas. Eftersom denna del inte har originalutförande innebär det en måttlig påverkan på kulturmiljön längs kanalen. En av de ursprungliga lindarna står nära tunnelkanten. Arbetet bör utföras så att den inte skadas.

Sammanfattande bedömning

Området omfattar bl a en lång sträcka inom park- och allétråket som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Föreslagna åtgärder innebär en mycket stor konsekvens för den mycket värdefulla park- och allémiljön och en måttlig konsekvens för övriga delar av kulturmiljön.

Katolska kyrkan och Idrottsgården.

- 1 Trädgårdsföreningen
- 2 Nya Allén
- 3 Fattighusån
- 4 Stampgatan 8

- 5 Stureplatsen / kv Smaragden
- 6 Idrottsgården
- 7 Katolska kyrkan
- 8 Polhemsmonumentet

Sten Sturegatan - Lorensbergsparken - Gamla Allén (8)

Nuläge - karaktär

Området mellan Johannebergsgatan / Lorensbergsparken och Sten Sturegatan / Skånegatan omfattar i huvudsak stenhusrvarter från 1900-talets första årtionden.

I nordväst ligger Lorensbergsparken som delvis är bebyggd men har bevarade planteringar från 1800-talet. Här börjar också Gamla Allén anlagd på 1700-talet. Andra viktiga gröna inslag är träraderna och förträdgårdarna vid Sten Sturegatan-Skånegatan. I söder gränsar området till parken kring Johannebergs landeri och i sydväst till Götaplatsen. (Se områdena 9 och 17.)

Historia

Till 1800-talets slut var detta ett lantligt område med flera landerier bl a Lorensbergs landeri. Här gick landsvägen mot söder (nuvarande Södra vägen) och intill, längs exercishedens sida, planterades en allé 1788 (nuvarande Gamla Allén).

Cirka 1900-1930 uppfördes bostadskvarter med stenhus. I stadsplanen ingick trädplanteringar och förträdgårdar längs vissa gator. Några av de ursprungliga husen har ersatts med nya och flera av förträdgårdar har tagits bort men miljön är i stort välbevarad.

Skånegatan. Bostadshus med bevarade förträdgårdar..

Lorensbergsteatern.

I Lorensbergs landeri drevs från 1800-talets början ett värdshus och stället utvecklades sedan till en populär nöjespark med restaurang. 1916 uppfördes Lorensbergsteatern som var mycket modern för sin tid. 1950-58 ersattes den gamla restaurangen med Park Avenue Hotel men parken behölls. Där det tidigare stod en cirkusbyggnad har ett parkeringsdäck placerats.

Stadsteatern uppfördes 1930-34.

Kulturhistoriska värden-skydd

Hela miljön ingår i riksintresset "Vasastaden med omnejd". Lorensbergsteatern och Stadsteatern är föreslagna som byggnadsminne.

Lorensbergsteatern är värdefull från teaterhistorisk synpunkt. Den har välbevarad exteriör och omfattar välbevarade interiörer bl a delar av en ursprunglig vridscen.

Lorensbergsparkens allé och de höga träden vid korsningen Södra Vägen / Engelbrektsgränd har också ett högt kulturhistoriskt värde. De påminner om landeritiden och utgör mycket viktiga inslag i kulturmiljön. Gamla Allén med sina två trädrader är den enda i sitt slag i Göteborg.

Bebyggelsen vid Sten Sturegatan / Skånegatan omfattar påkostade bostadshus och några har värdefulla interiörer bl a dekormålning i trapphus. Längs stråket står trädrader. Sträckan Sten Sturegatan 3-15 har också en inre trädrad. Framför Sten Sturegatan 21-25 / Skånegatan 25-29 finns en rad välbevarade förträdgårdar och en av dem har en fritrappa.

1 Gamla Allén
 2 Lorensbergsparken
 3 Lorensbergsteatern
 4 Fd Park Avenue Hotel
 5 Götaplatsen / Stadsteatern
 6 Konstmuseet
 7 Artisten

8 Kv 25 Ulriksdal
 9 Kv 27 Karneolen
 10 Johannebergsgatan
 11 Sten Sturegatan
 12 Skånegatan
 13 Södra Vägen
 14 "Exercisheden"

Vy från söder. Till höger Skånegatan - Sten Sturegatan som påverkas av alternativ Korsvägen / Skånegatan. Till vänster i bakgrunden Lorensbergsparken som påverkas av alternativ Korsvägen / Johannebergsgatan.

Påverkan – konsekvenser

Alternativ Korsvägen / Skånegatan

I alternativ Korsvägen/Skånegatan byggs tunneln i öppet schakt längs hela Sten Sturegatan / Skånegatan.

På sträckan söder om Engelbrektskatan innebär det att ursprungliga trädrader och förträdgårdar måste tas bort. Anläggningarna kan rekonstrueras men en del av det kulturhistoriska värdet försvinner.

Ca 28 byggnader måste grundförstärkas/efterjusteras.

Alternativ Korsvägen / Johannebergsgatan

I detta alternativ byggs tunneln i öppet schakt diagonalt över Heden, genom korsningen Engelbrektskatan/ Södra Vägen och Lorensbergsparken, över den plats där parkeringsdäcket nu ligger och

sedan in i berget under kvarteret Ulriksdal. Tunneln ligger nära eller under Lorensbergsteatern och nära Stadsteaterns baksida.

Flera av de äldre träden i Gamla Allén och i Lorensbergsparken måste tas ner. Det innebär att en stor del av det kulturhistoriska värdet försvinner.

För Lorensbergsteatern, byggnaderna i korsningen Södra Vägen - Engelbrektskatan och ett par hus i kvarteret Ulriksdal krävs grundförstärkning/efterarbeten.

Sammanfattande bedömning

Varianten Johannebergsgatan innebär en stor konsekvens. Varianten Skånegatan är något bättre och innebär en måttlig konsekvens.

Korsvägen-Johannebergs landeri (9)

Nuläge – karaktär

Korsvägen är en intensivt utnyttjad trafikplats där flera gatusträckningar och spårvägslinjer möts. Den västra sidan omfattar en park med Johannebergs landeri och bostadskvarter från 1900-talets början. Den östra sidan har en modern och mer storskalig karaktär. Här ansluter Svenska Mässan, Hotel Gothia Towers och Universeum med sina hårdgjorda entréplatser.

I parken finns bestånd med höga träd både intill landeribyggnaderna och i södra delen mot Lundgrens Trappor. Den äldre delen av landeriets trädgård är belägen på en terrass och omges av höga naturstensmurar. Uppe på murkanten finns en smal väg med trädrader. Den nedre delen gränsar till Södra Vägen och härifrån leder en kort allé och en trappa upp till terrassen.

Fasaderna som avgränsar platsen i norr och söder är viktiga inslag i miljön kring Korsvägen.

Historia

På 1700-talet och 1800-talet var detta en vägkorsning där landsvägen mot söder (Södra Vägen) mötte en mindre väg mot öster (Örgrytevägen). Vid västra sidan låg landeriet Johanneberg.

I början av 1800-talet hade landeriet en huvudbyggnad och två flyglar kring en gårdsplan. Gården nåddes genom en väg som sträckte sig diagonalt från nuvarande Södra Vägen upp till en portgång. Trädgården hade en övre del uppe på terrassen och en nedre del som gränsade till landsvägen.

I samband med 1923 års utställning användes landeriet som kontor och den västra flygeln ersattes med en ny. Några år senare drogs Eklandagatan fram och en del av trädgården försvann. I parkens nedre del restes en liten skulptur 1957.

Bostadskvarteret Drottningholm norr om landeriet byggdes cirka 1915-1925 och här ersattes den gamla uppfartsvägen till landeriet med en trappa. De två kvarteren i söder kv Skokloster och Stenskvättan tillkom cirka 1925-35.

Korsvägen och Johannebergs landeri från öster. Alternativ Haga - Korsvägen påverkar nordöstra delen av landeriparken.

I slutet av 1800-talet anlades Skånegatan och det triangelformade kvarteret Turmalinen vid Korsvägen uppfördes cirka 1900-1910. Området där Svenska Mässan nu ligger började bebyggas med utställningshallar på 1920-talet och har sedan utvidgats i flera etapper.

På Getebergsängen mellan Södra Vägen och Liseberg uppfördes en rad villor på 1870-talet. Här ligger nu Universeum och Världskulturmuseet.

1881 öppnades en spårvägslinje från Brunnsparken förbi Korsvägen till Getebergsäng.

Kulturhistoriska värden

Hela miljön är upptagen i det kommunala bevarandeprogrammet och den ligger i huvudsak inom riksintresset "Vasastaden med omnejd".

Landeribygnaden som är av trä har en glasad "veranda" och utgör ett mycket värdefullt inslag i den historiska miljön vid Korsvägen. Av särskilt intresse är terrasseringarna med den avgränsande muren och de äldre höga träden som ingår i landeriparken. Värdefulla yngre inslag är den lilla allén och skulpturen i den nedre delen av parken.

Ett högt kulturhistoriskt värde har också bostadskvarteren med sina omsorgsfullt utformade tegelbyggnader. Viktiga inslag i miljön är trapparrangemanget i natursten norr om landeriet och Lundgrens trappor med sina smäckra järnräcken.

Av kulturhistoriskt intresse är dessutom platsens långa tradition som korsväg och knutpunkt för kollektivtrafik.

Landeriparken med allé och trappor upp till trädgården. Några av de höga träden togs nyligen ner, bl a det på bilden.

Johannebergs landeri.

Påverkan - konsekvenser

Alternativ Haga - Korsvägen

I alternativ Haga – Korsvägen dras tunneln i berget under landeribygnaden och i öppet schakt från landeriparkens kant öster ut.

Den föreslagna dragningen medför troligen att träden öster om landeribygnaden måste tas ner. Det innebär att det kulturhistoriska värdet minskar.

Alternativ Korsvägen / Skånegatan

I detta alternativ byggs tunneln i öppet schakt längs Sten Sturegatan - Skånegatan fram till Korsvägen, genom landeriparkens östra del och vidare in i berget under Eklandagatan och kv Skokloster.

Dragningen här innebär att hela eller delar av den lilla allén och en stor del av de äldre träden i vid Lundgrens trappor måste tas ner. Eventuellt påverkas också träden öster om landeribygnaden, en del av trädgården och den höga muren vid terrassen. Åtgärden medför att en del av det kulturhistoriska värdet försvinner.

Beträffande bebyggelsen vid Skånegatan se beskrivning av Sten Sturegatan - Lorensbergsparken (8).

Alternativ Korsvägen / Johannebergsgatan

I detta alternativ dras tunneln i berget under landeriparken. En mezzaninvåning sträcker sig österut mot Korsvägen men påverkar troligen inte parkmiljön.

Stationsentréer

De linjesträckningar som passerar Korsvägen har alla stationer här och entréer på och intill platsen.

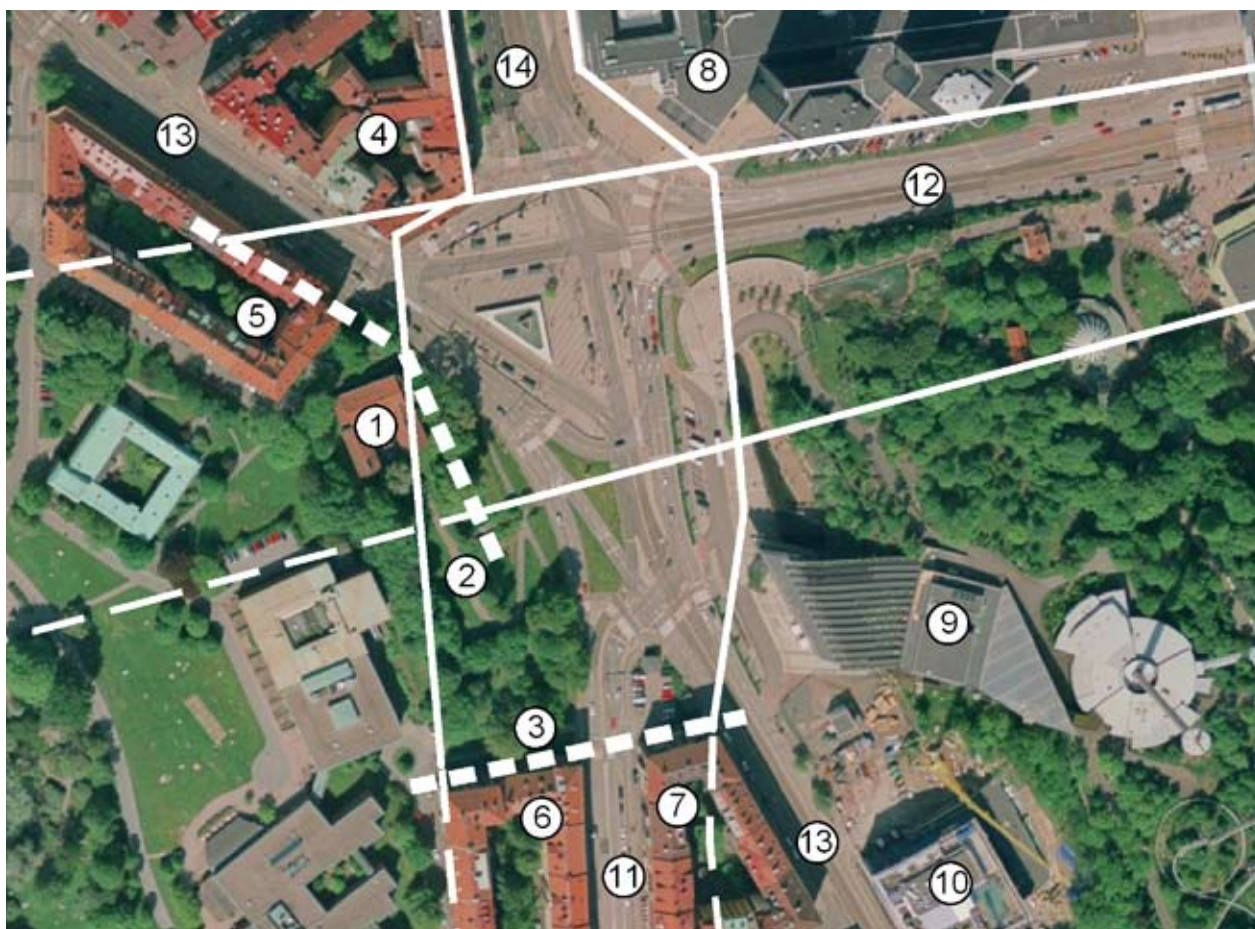
En station i detta läge innebär att Korsvägens traditionella roll som knutpunkt för kollektivtrafiken förstärks.

Entréerna kommer att påverka kulturmiljön och kan få negativa konsekvenser. Bl a kan huvudentrén skymma sikten mot landeriet och parken. Om storlek

och utformning anpassas till platsens kulturhistoriska värden minskar påverkan.

Sammanfattande bedömning

Alternativen Haga-Korsvägen och Korsvägen via Skånegatan påverkar båda landeriparken. Om alla träd öster om landeribyggnaden måste tas ner innebär det en stor konsekvens för miljön som har ett högt kulturhistoriskt värde.

- 1 Johannebergs landeri
- 2 Landeriets trädgård
- 3 Lundgrens trappor
- 4 Kv Turmalinen
- 5 Kv Drottningholm
- 6 Kv Skokloster
- 7 Kv Stenskvättan

- 8 Svenska Mässan
- 9 Universeum
- 10 Världskulturmuseet
- 11 Eklandagatan
- 12 Örgrytevägen
- 13 Södra Vägen
- 14 Skånegatan

Lisebergs nöjespark (10)

Nuläge - Karaktär

Lisebergs ursprungliga område motsvarar i huvudsak fd landeriet Liseberg. Det sträcker sig från Korsvägen / Geteberget i väster till Mölndalsån i öster.

Nöjesfältets huvudentré med sina två välkända torn vänder sig mot Örgrytevägen och här ansluter två byggnader, Lisebergshallen och Rondo.

Ett litet stycke in ligger det ursprungliga nöjesfältets centrala del. Det omfattar två gamla landeribyggningar och spegeldammen med omgivande byggnader som till stor del är från 1920-talet.

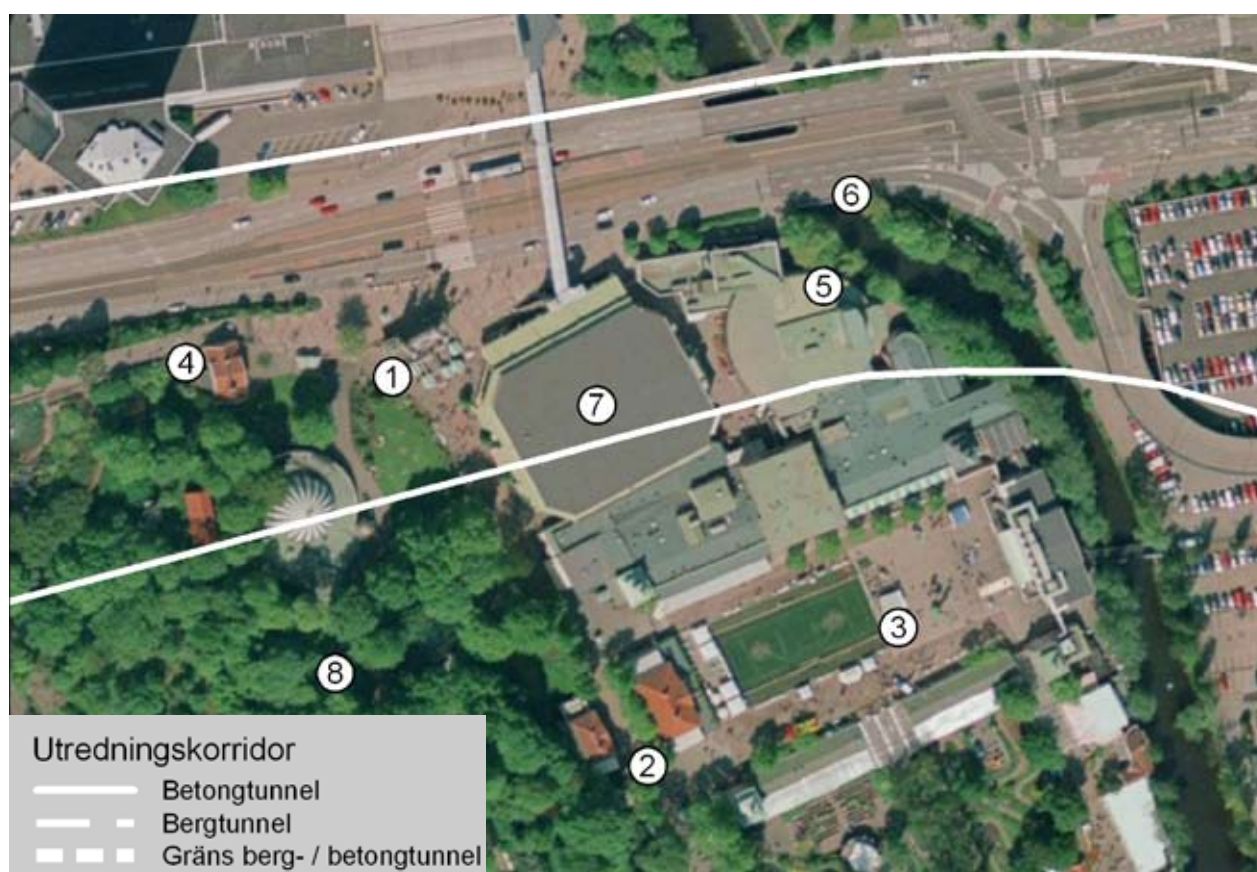
Viktiga delar i miljön längs Örgrytevägen är Getebergets park med sina äldre höga träd och Mölndalsån med en bro och anslutande stensatta kanter mot sydost.

Historia

Liseberg var i början av 1800-talet ett landeri med bostadshus, ekonomibyggningar, en stor trädgård mot Mölndalsån och en park på Geteberget. Vid bron över Mölndalsån låg ett sockerbruk.

I samband med jubileumsutställningen 1923 iordningställdes området som nöjesfält. Det gamla entréläget mot Örgrytevägen behölls och landeriets två bostadshus byggdes om till värdshus och kontor. Framför den gamla huvudbyggnaden anlades en damm och runt om uppfördes lätta eleganta träbyggnader. Övriga delar av den gamla trädgården fylldes med nöjesattraktioner av olika slag. Väster om entrén placerades några byggnader som tillhörde utställningen, bl a Forssjögården.

De följande 10-20 åren kompletterades nöjesparken. Då tillkom entrébyggnaden med de två tornen och några mindre byggnader väster om entrén.

- 1 Lisebergs huvudentré
- 2 Landeribyggningar (värdshus, kontor)
- 3 Spegeldammen
- 4 Forssjögården

- 5 Rondo
- 6 Bro över Mölndalsån (1920-tal)
- 7 Lisebergshallen
- 8 Geteberget, park

Liseberg. Spegeldammen och en av flera landeribyggnaderna, Vårdshuset. Till höger huvudrestaurangen.

Kulturhistoriska värden - skydd

Nordöstra delen av Lisebergsområdet är upptaget i det kommunal bevarandeprogrammet.

Liseberg har ett högt kulturhistoriskt värde. Det är både ett av Göteborgs mest kända landerier och ett mycket intressant exempel på den storslagna satsning som gjordes i samband med jubileumsutställningen 1923.

Den mest välbevarade delen är miljön i norr kring entrén och spegeldammen. Här finns fortfarande två bostadshus från landeritiden och delar av parken är bevarad. Viktiga byggnader med 1920-talskaraktär är restaurangen, stora scenen och Forssjögården. Dans- och festlokalen Rondo har ett högt lokalhistoriskt värde.

Värdefulla inslag i området är också de träd som finns längs i utkanten mot Örgrytevägen och vid Mölndalsån. Södra delen av bron över Mölndalsån anlades på 1920-talet. Den är utförd med granitpelare och dekorativa järnräcken.

Påverkan - konsekvenser

I alternativ Haga-Korsvägen byggs tunneln i öppet schakt längs Örgrytevägen och under Mölndalsån. Utredningskorridoren ligger vid Lisebergs yttre gräns och delvis ett stycke in på området. Om tunneln byggs i norra delen av korridoren påverkas endast yttre kanten av Liseberg.

Om tunneln byggs i det södra läget innebär det att några äldre träd måste tas ner och att Forssjögården

måste demonteras eller flyttas. Troligen påverkas grundläggningen till entrébyggnaden med tornen och i de yngre byggnaderna längs gatan. Vid Mölndalsån måste nuvarande strandskoning och bron från 1920-talet rivas eller demonteras. Här försvinner också grönskan längs åkanten.

Sammanfattande bedömning

Norra läget är det bästa. Södra läget innebär en måttlig konsekvens om entrén med sina torn, Forssjögården och åkanten återställs.

Lisebergs huvudentré.

Gubberoparken (11)

Nuläge - karaktär

Miljön omfattar två bostadskvarter belägna vid Kobbarnas Väg.

I öster ligger ett stort kvarter med en lång vinklad bostadslänga och några friliggande hus som omger en park med stora gräsytor och flera äldre träd.

I väster ligger en rak länga som har entréer längs Kobbarnas Väg och gårdar som vänder sig ut mot trafikområdet i väster. Längans södra del har förträdgårdar mot gatan och planterade gårdar mot väster.

Historia

Här låg fram till 1900-talets början Gubbero gård som var känd för sin sina planteringar. Västkustbanans spår drogs fram intill gården på 1880-talet.

I slutet av 1920-talet upprättades ett stadsplane-förslag för bostadsbebyggelse som omfattade flera små kvarter. Den förändrades sedan och området fick en originell utformning med en stor nästan helt kringbyggd gård kombinerad med en fristående lång länga. Ett motiv till utformningen var att delar av Gubberoparken skulle kunna behållas. Området bebyggdes 1937-45.

Kulturhistoriskt värde - skydd

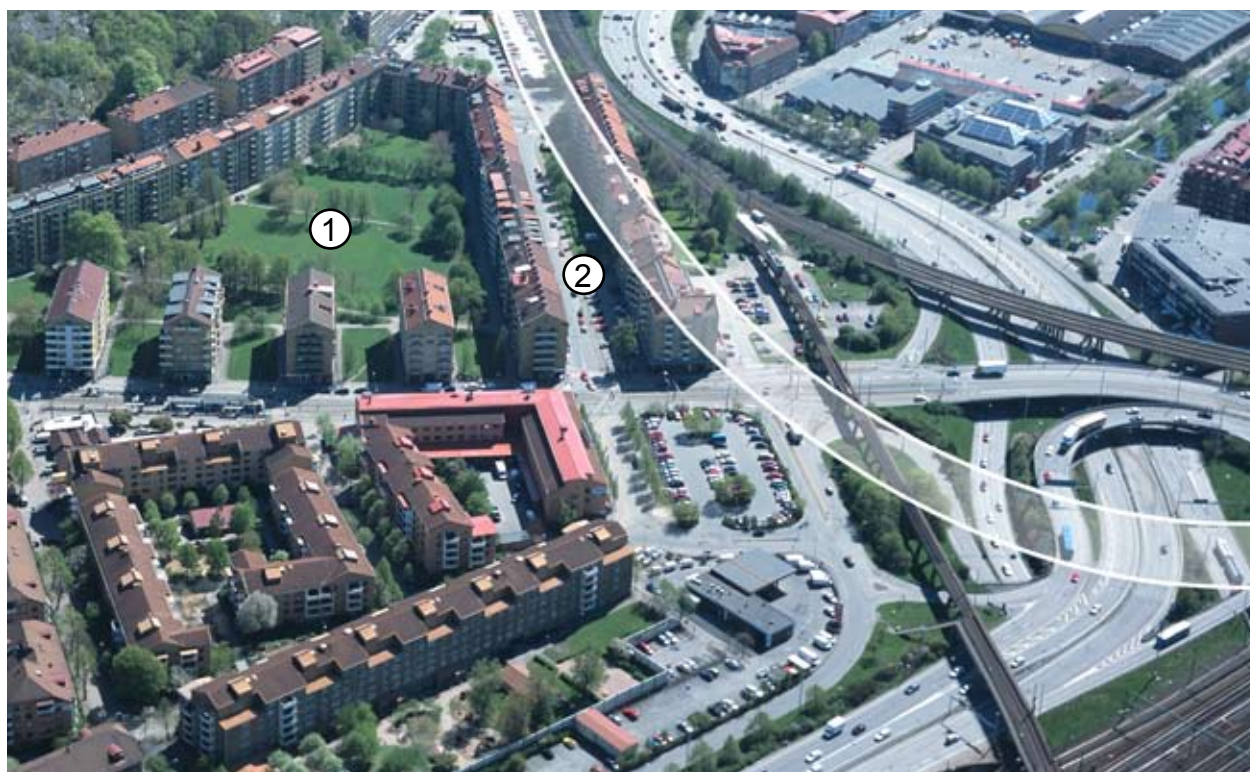
Området är upptaget i det kommunala bevarandeprogrammet. Det är ett intressant exempel på en stadsplan med inslag av både storgårdskvarter och friliggande byggnader i funktionalistisk anda. Välbevarade delar med ursprungliga entréer och förträdgårdar finns bl a vid södra delen av Kobbarnas Väg.

Påverkan- konsekvenser

I Förstärkningsalternativet dras spår genom områdets västra del på bro och hela den västra längan måste rivras. Det innebär att gaturummet vid Kobbarnas väg försvinner och att det kulturhistoriska värdet minskar. Östra delen med sin ”storgård” finns kvar men den kommer att gränsa till ett trafikområde. Möjligheten att använda byggnaderna för bostäder försämras vilket är negativt från kulturhistorisk synpunkt.

Sammanfattande bedömning

Åtgärden innebär en mycket stor konsekvens för miljön som har högt kulturhistoriskt värde.

Gubberoparkens bostadsområde sett från norr. I Förstärkningsalternativet dras spår genom den västra delen. 1 Gubbero-parken, 2 Kobbarnas väg

Lyckholms mm (12)

Nuläge - karaktär

I anslutning till Mölndalsån ligger fd Lyckholms bryggeri och rester av fd Almedals fabriker. Miljön begränsas i öster av Väst kustbanans spår och Kungsbackaleden. I väster utgör Mölndalsvägen gräns.

Lyckholms omfattar en komplett grupp med bryggeribyggnader uppförda runt en gård. Mitt på gården ligger en fd direktörsbostad omgiven av planteringar.

I området som tidigare var Almedals fabriker finns ett tiotal äldre byggnader. Ett mycket viktigt inslag i miljön är Mölndalsån.

Historia

Lyckholms bryggeri grundades 1880 och anläggningen byggdes ut i etapper fram till 1950-talet. Direktörsvillan som fick en mycket påkostad inredning stod klar 1891. Ungefär samtidigt tillkom ett enkelt bostadshus av trä för bryggeriets arbetare.

Bryggeriet las ner 1975 och byggnaderna har sedan delvis använts för andra verksamheter. Några lokaler har stått tomma. En plan för förnyelse av området har fastställts. Den innebär bl a bevarande av fd direktörsvillan och bryggeribyggnader i söder.

På platsen för Almedals fabriker anlades ett färgeri 1830. Det blev textilfabrik 1846 och byggdes sedan ut i flera etapper. Delar av den ursprungliga anläggningen har rivits.

Kulturhistoriska värden - skydd

Fd Lyckholms bryggeri är upptaget i bevarandeprogrammet och byggnadsminnesförklaring har diskuterats.

Bryggeriet är ett typiskt exempel på en industri anlagd vid ett vattendrag för att underlätta transporter. Det är också ett intressant exempel på en anläggning med brukskaraktär. De yttre byggnaderna är värdefulla inslag i stadsbilden och villan innehåller delvis unika interiörer med bl a dekormålning.

Fd Almedalsfabriker tas upp i bevarandeprogrammet under "övrigt". De bevarade byggnaderna är värdefulla minnen från den tid då Mölndalsån var en industrimiljö.

Lyckholms, sydöstra delen.

Påverkan - konsekvenser

Alla linjealternativ byggs i öppet schakt öster om Lyckholms. Det påverkar byggnaderna i östra delen av anläggningen och omfattande grundförstärkning krävs troligen här. Åtgärden kan öka möjligheten att bevara byggnaderna.

Sammanfattande bedömning

Alla linjealternativen innebär en måttlig konsekvens för miljön som har högt kulturhistoriskt värde.

- 1 Lyckholms direktörsvilla
- 2 Lyckholms bryggeribyggnader
- 3 Almedals
- 4 Mölndalsån

GP-huset mm (13)

Nuläge - karaktär

Stråket mellan Odinsgatan-Friggagatan och spårområdet omfattar en blandad bebyggelse. I väster vid Åkareplatsen ligger GP-huset med sin karaktäristiskt avrundade fasad och i öster avslutas det med Mosaiska begravningsplatsen. Gemensamt för de flesta byggnaderna är att de har en tydlig baksida mot spårområdet.

Historia

Gatan och den cirkelformade platsen vid nuvarande Odinsplatsen fanns med redan i 1866 års stadsplan. Utbyggnaden påbörjades kring sekelskiftet 1900 och gatan färdigställdes på 1930-talet. GP-huset uppfördes 1934 och byggdes om 1990.

Kulturhistoriska värden - skydd

Hela stråket är upptaget i det kommunala bevarandeprogrammet. GP-huset är en särskilt värdefull del i miljön. Mosaiska begravningsplatsen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Påverkan - konsekvenser

I alternativ Haga-Korsvägen /Stora Hamnkanalen och Haga-Chalmers / Stora Hamnkanalen dras linjen norr om GP-huset och efterjustering eller avvaxling krävs. I alternativ Korsvägen byggs tunneln nära eller under GP-huset. Det kräver avvaxling och efterjustering.

Sammanfattande bedömning

Åtgärderna innebär en stor eller måttlig konsekvens för en byggnad med kulturhistoriskt värde.

Stationsområdet från norr. Till vänster fd Bergslagsbanans station med park (1). Till höger Centralstationen (2). I bakgrunden från höger Posthuset (3), fd Västgötabanans station (4), GP-huset (5) och stråket Odinsgatan - Friggagatan (6).

Fd Västgötabanans station (14)

Nuläge-karaktär

Fd Västgötabanans stationshus ligger i direkt anslutning till centralstationens spårområde. Det avslutar gatuummet mellan Centralstationen och Posthuset och ingår i miljön kring Åkareplatsen. Byggnaden är uppförd gult tegel och har samma karaktär som Posthuset. Framför huvudentrén står ett par träd och söder om byggnaden ligger en liten plats omgiven av trädader.

Historia

Västgötabanan öppnades år 1900 och hade sin första station vid Lilla Bommen. 1931 byggdes ett nytt stationshus intill den nyligen ombyggda centralstationen. Det ombyggdes på 1990-talet.

Kulturhistoriska värden-skydd

Fd Västgötabanans station är upptagen i det kommunala bevarandeprogrammet. Den är en del av den mycket värdefulla kommunikationsmiljö kring Drottningtorget och påminner om de enskilda linjer och järnvägsföretag som fanns i området tidigare.

Påverkan-konsekvenser

I alternativet Haga-Chalmers / Haga-Korsvägen varianten Stora Hamnkanalen dras linjen under fd stationshuset som rivs. Det innebär att en viktig del i den mycket värdefulla kommunikationsmiljön går förlorad. I alternativet Korsvägen krävs förstärkning av grunden.

Sammanfattande bedömning

Alternativen innebär mycket stor respektive stor / måttlig konsekvens för en värdefull byggnad.

Fd Västgötabanans stationshus (703:55)

Fd Bergslagsbanans station (15)

Nuläge-karaktär

Fd Bergslagsbanan med sin vita eleganta byggnad och anslutande lilla park är ett framträdande inslag i ett område dominerat av trafik. Parken omfattar flera höga äldre träd. I öster ligger en sporthall.

Historia

Bergslagsbanan anlades 1881 som en privat järnvägslinje och bakom tillkomsten stod flera inflytelserika göteborgska köpmän. Stationen fick en påkostad utformning med en stor byggnad i sten. Den utnyttjades också för persontrafik på Västkustbanan och Boråsbanan. All persontrafik flyttades till centralstationen 1930. Sporthallen uppfördes för SJ 1956.

Kulturhistoriska värden-skydd

Stationen är upptagen i det kommunala bevarandeprogrammet och byggnadsminnesförklaring har diskuterats. Sporthallen som är uppförd efter 1950 har inte tidigare bedömts från kulturhistorisk synpunkt. Den avgränsar miljön mot öster. I en del av hallen finns en stor modelljärnväg.

Påverkan-konsekvenser

I alternativ Korsvägen dras linjen intill sporthallens östra del. I alternativ Haga-Korsvägen / Chalmers varianten Södra Älvstranden dras linjen längs parkens södra gräns. Det kan innebära en påverkan på parken.

Sammanfattande bedömning

Alternativen innebär ingen respektive liten konsekvens för en miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Fd Bergslagsbanans stationshus (703:56)

Holtermanska –Chalmers (16)

Nuläge-karaktär

Området består av två mycket olika miljöer. I norr ligger ett kvarter med landshövdingehus (kvarteret Sångsvanen) och fd Holtermanska sjukhuset. Södra delen omfattar Chalmers huvudentré.

Historia

Arbetsstadsdelen Landala tillkom cirka 1880-1915. Vid saneringen på 1970-talet behölls den södra delen med fd Holtermanska sjukhuset och kvarteret Sångsvanen.

Första delen av Chalmers som byggdes 1926-27 hade entré från öster. Den nuvarande entréanläggningen mot norr uppfördes 1961.

Kulturhistorisk värden – skydd

Holtermanska och kvarteret Sångsvanen är upptagna i det kommunala bevarandeprogrammet. Inom Chalmersområdet finns ett antal byggnader som ingår i bevarandeprogrammet t ex administrationsbyggnaden och Palmstedtsalen vid huvudentrén.

Påverkan-konsekvenser

I alternativet Haga-Chalmers ligger stationsentrén mellan Holtermanska och Chalmers huvudentré. Det kan påverka miljön kring Holtermanska negativt. Om stationsentrén anpassas till platsens kulturhistoriska värden minskar effekten.

I förgrunden Chalmers . I bakgrunden Holtermanska och kvarteret Sångsvanen.

Götaplatsen (17)

Nuläge-karaktär

Götaplatsen är avslutningen på Göteborgs mest framträdande paradgata och ett viktigt kulturcentrum med flera institutioner.

Platsen är mycket omsorgsfullt utformad och omges av arkitektoniskt särpräglade byggnader.

Mot söder är den tydligt avgränsad och här finns bara en gångväg som leder till Artisten och Renströmsparken (jfr bild sid 63).

Historia

Götaplatsen började anläggas 1923 och ingick i entréområdet till Jubileumsutställningen. Då uppfördes Konstmuseet och Konsthallen med anslutande terrasser. Stadsteatern och Konserthuset byggdes 1930-35. Artisten (fd Flickläroverket) som ligger intill platsens sydöstra hörn uppfördes 1935 och fick sitt nuvarande utseende 1990.

Kulturhistoriska värden-skydd

Hela miljön kring Götaplatsen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Götaplatsen är föreslagen som byggnadsminne, skydd enligt KML 3 kap.

De enskilda byggnaderna är också i byggnadsminnesklass och har värdefulla interiörer. Terrassmurarna av natursten, pollare med grova järnkedjor och lyktstolpar i 1920-talsstil är viktiga delar i miljön.

Påverkan-konsekvenser

Alternativen Haga-Korsvägen och Korsvägen / Johannebergsgatan har en sekundär stationsuppgång vid Götaplatsens sydöstra hörn.

Uppgången kommer att påverka den mycket värdefulla kulturmiljön. Om byggnaden kring uppgången placeras och utformas med hänsyn till platsens kulturhistoriska värden minskar effekten.

En stationsuppgång i det föreslagna läget kan förändra den traditionella rollen som klart avgränsad plats och tydlig avslutning på Kungsportsavenyn. Det kan minska platsens kulturhistoriska värde.

I alternativ Korsvägen / Johannebergsgatan dras tunneln nära Stadsteaterns baksida vilket kan påverka denna del.

Sävenäs lokstation (18)

Nuläge-karaktär

Lokstationen ligger inom järnvägsområdet mellan SKF och E20. Miljön omfattar fyra byggnader och särskilt framträdande är de två "lokstallarna" med planer utformade som cirkelsegment.

Historia

De första lokstallarna i Göteborg låg norr om nuvarande centralstationen och 1876 byggdes nya väster om Skansen Lejonet.

I Sävenäs anlades en rangerbangård 1910. Den utökas i etapper och 1926 tillkom en stor lokstation som ersatte den vid Skansen Lejonet. Den nya stationen omfattade ett lokstall med halvcirkelformad plan, ett mindre lokstall (verkstad), expedition och ångcentral. Moderniseringar har gjorts men anläggning har i huvudsak kvar sin ursprungliga karaktär

Kulturhistoriska värden-skydd

Lokstallarna upptas under "övrigt" i det kommunala bevarandeprogrammet. Byggnadsminnesförklaring har diskuterats. Anläggningen är en välbevarad järnvägsmiljö där "lokstallarna" utgör särskilt värdefulla delar.

Påverkan - konsekvenser

I alla alternativ rivs södra lokstallet. Det minskar anläggningens kulturhistoriska värde avsevärt.

Sävenäs lokstation, södra lokstallet.

Örgryte gamla kyrka (19)

Nuläge-karaktär

Örgryte gamla kyrka och kyrkogård med murar och träd är en särpräglad miljö avskild från omgivningen genom murar. Den ansluter till ett villaområde i norr och är hårt trängd av trafikanläggningar i sydost. Kyrkan ligger på berg och kyrkogården sträcker sig ner mot den kulverterade Delsjöbäcken.

Historia

Kyrkan uppfördes troligen på 1200-talet och fick sitt nuvarande utseende efter ombyggnader 1748, 1775 och 1817. Interiören är välbevarad och omfattar bl a takmålningar från 1700-talet. Kyrkogården har utvidgats flera gånger. Den har ett stort antal gravar för kända göteborgsfamiljer.

Kulturhistoriska värden - skydd

Hela miljön har ett mycket högt kulturhistoriskt värden. Kyrkan och kyrkogården är skyddade som kyrkligt byggnadsminne. (Se sid 16.)

Påverkan - konsekvenser

I Förstärkningsalternativet dras tunneln under kyrkomiljön. Bergtäckningen är liten och skador kan inte uteslutas. Tunneln går intill kyrkans västra fasad och här finns risk för skador på murar och andra delar. Alla former av skador innebär att det kulturhistoriska värdet minskar.

Örgryte gamla kyrka och kyrkogård.

4. MÅL OCH MÅLUPPFYLLELSE

Övergripande mål

Det övergripande målet är att påverkan / intrång i miljöer av riksintresse och andra områden med höga kulturhistoriska värden ska undvikas / minimeras. Ett mål är också att kulturhistoriskt värdefulla delar i stadens struktur ska behållas.

Mål och måluppfyllelse för särskilt värdefulla kulturmiljöer

Viktiga särdrag och särskilt värdefulla miljöer redovisas i kap 2. Målet för dem är att det som är karaktäristiskt och har kulturhistoriskt värde ska värnas. Påverkan ska minimeras, dvs läget för tunneln ska justeras så att största möjliga hänsyn tas till de kulturhistoriska värdena. Nödvändiga åtgärder ska genomföras med metoder anpassade till kulturmiljön.

Här beskrivs mål och måluppfyllelse för sex särskilt värdefulla kulturmiljöer. De ingår i områdena 1-7 som beskrivs i avsnitt 3. ”Stadskärnan med omgivning” och ”Centrala Göteborg” behandlas på sid 37.

Fd befästningsstråket - lämningar under mark

Fd befästningsstråket längs älven och vallgraven omfattar lämningar under mark. Kartor från 1700-talet visar läget för befästningarna men det oklart hur mycket som finns kvar idag.

Målet är att behålla lämningarna efter befästningsanläggningarna i så stor utsträckning som möjligt. Det innebär att schaktning ska undvikas inom fd befästningsstråket.

Målet uppfylls helt i Förstärkningsalternativet som inte berör området.

I alternativ Korsvägen uppfylls målet nästan helt. Här berörs endast en mindre del i anslutning till Fattighusån och Trädgårdsföreningen.

I de övriga alternativen påverkas delen vid Rosenlundsbron. Varianten Södra Älvstranden innebär också schaktning längs en lång sträcka i nordväst. Varianten Stora Hamnkanalen innebär schaktning inom stråkets östra del kring den plats där Drottningporten stod.

Skansen Lejonet - Gullberget

Miljön omfattar Skansen Lejonet och Gullberget med omgivning.

Skansen Lejonet och Gullberget från väster. Slänt med liten gångväg.

Målet är att skansanläggningens roll som historiskt landmärke ska behållas eller förstärkas. Lika viktigt är att Skansen Lejonet tillsammans med Gullberget också på nära håll kan upplevas som den starka fästning det en gång var och att tillgängligheten inte försämras.

Målet uppfylls endast i alternativ Korsvägen som inte berör området.

Övriga alternativ uppfyller inte målet. De påverkar möjligheten att uppleva försvarsanläggningen både på avstånd och på nära håll och försämrar tillgängligheten. De varianter som dras genom/under eller intill berget innebär också skador på bergsslänten och kan påverka murar mm.

Stora Hamnkanalen

Miljön kring Stora Hamnkanalen med hela sin sträckning fram till Drottningtorget / Fattighusån är mycket värdefull från flera olika synpunkter. Den speglar viktiga delar av stadens utveckling. Miljön omfattar ett koncentrat av mycket värdefulla byggnader, broar mm. Kanalen med kanter, kajer och anslutande delar som innehåller lämningar från tidigare anläggningar är ett viktigt kulturhistoriskt dokument.

Målet är att denna unika miljö ska behållas. Förändringar som påverkar / skadar de kulturhistoriska värdena i miljön som helhet eller enskilda delar ska undvikas helt.

Målet uppfylls helt i alternativen Korsvägen och Förstärkningsalternativet som inte berör området.

I alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Södra Älvstranden påverkas endast en mindre del av kanalen och målet uppfylls till stor del.

Alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Stora Hamnkanalen uppfyller inte målet. De innebär schaktningar som berör arkeologiskt värdefulla delar. De medför också omfattande åtgärder / förändringar på kanalen med anslutande broar och i flera byggnader som har ett högt kulturhistoriskt värde. Mycket av miljöns autentiska karaktär kommer att försvinna och skador på längre sikt kan inte uteslutas.

Justeringar av tunnelläget har gjorts för att minska risken för skador på Palacehuset men den negativa påverkan på övriga byggnader och på miljön som helhet finns kvar.

Park- och alléstråket längs vallgraven.

Miljön är ett sammanhängande grönt bälte som utgör gräns för det ursprungliga stadsbebyggda området. Nya Allén är sedan 1800-talets början ett viktigt stråk för både gående och åkande. En särskilt värdefull del är Trädgårdsföreningen.

Målet är att behålla den gröna karaktären och så mycket som möjligt av äldre planteringar. Mycket viktigt är också att Nya Allén bevaras i hela sin ursprungliga sträckning utan avbrott och att rollen som stråk för både gående och åkande behålls.

Målet uppfylls helt i Förstärkningsalternativet som inte berör området.

Alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers påverkar västra delen vid Rosenlundsbron och målet uppfylls inte inom denna del. Flera äldre träd försvinner och stråket längs Nya Allén bryts av en stationsentré.

Alternativet Korsvägen påverkar en sträcka i nordost vid Trädgårdsföreningen och målet uppfylls inte inom denna del. En stor del av Nya Allén och anslutande planteringar mot öster försvinner. - Om tunneln dras längre västerut minskar skadan på allén men istället påverkas Trädgårdsföreningen.

Hamnstråket längs älven

Miljön präglas av hamnanläggningar och byggnader med anknytning till sjöfart. Den speglar områdets tidigare roll som en viktig del i Göteborgs hamn. Målet är att denna karaktär ska behållas eller förstärkas.

Målet uppfylls helt eller delvis i alla alternativ. I alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Södra Älvstranden dras tunneln längs stråket. Här påverkas lämningar efter befästningar men miljön / stadsbilden kan behållas.

Haga Kyrkoplan med omgivning

Haga Kyrkoplan är en välbevarad 1800-talspark. Den har sedan sekelskiftet 1900 använts för rekreation och lek av boende i två stadsdelarna Vasastaden och Haga.

Målet är att parken och byggnaderna ska bevaras och att platsen ska få behålla sin traditionella roll i så stor utsträckning som möjligt.

Målet uppfylls helt i alternativen Korsvägen och Förstärkningsalternativet som inte berör området.

I övriga alternativ placeras en station under Haga Kyrkoplan och målet uppfylls bara delvis. Ett par viktiga byggnader kan skadas och flera träd tas ner i nordvästra delen. Stationsentréerna påverkar miljön och platsens traditionella roll.

Måluppfyllelse längs olika sträckningar.

Alla föreslagna linjesträckningar påverkar någon eller några av de sex särskilt värdefulla kulturmiljöerna.

Förstärkningsalternativet uppfyller målen för *fem av miljöerna*. Målet uppfylls inte för ”Skansen Lejonet - Gullberget”.

Alternativ Korsvägen uppfyller målen för *fem av miljöerna*. Målet uppfylls inte för nordöstra delen av park- och alléstråket.

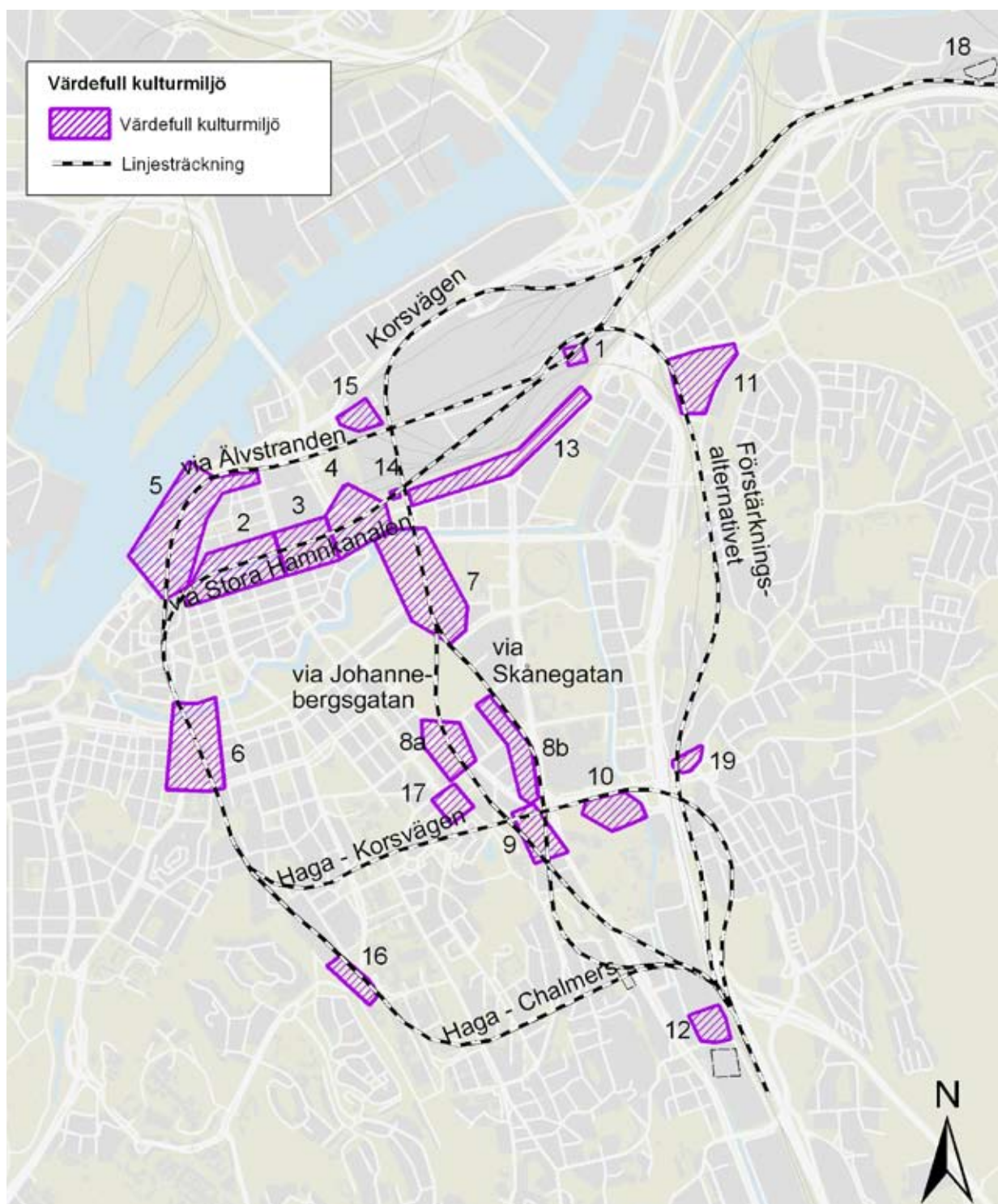
Alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Södra Älvstranden uppfyller målen för *två av miljöerna*. Målen uppfylls inte för ”Fd befästningsstråket”, ”Skansen Lejonet - Gullberget” och västra delen av ”Park- och alléstråket”. Målet uppfylls bara delvis för ”Haga Kyrkoplan med omgivning”.

Alternativen Haga-Korsvägen och Haga-Chalmers varianten Stora Hamnkanalen uppfyller målet för *en av miljöerna*. Målen uppfylls inte för ”Fd befästningsstråket”, ”Skansen Lejonet - Gullberget”, ”Stora Hamnkanalen” och västra delen av ”Park- och alléstråket”. Målet uppfylls bara delvis för ”Haga Kyrkoplan med omgivning”.

5. KONSEKVENSER LÄNGS OLIKA STRÄCKNINGAR

Utredningen omfattar fyra linjealternativ. Tre av dem har varianter. Här redovisas en översiktlig beskrivning av de kulturmiljöer som ligger längs de olika sträckningarna och hur de påverkas.

Områdena 16-19 ingår inte i redovisningen. För mer detaljerade uppgifter hänvisas till avsnittet "Påverkan och konsekvenser".

Haga-Chalmers / Södra Älvstranden

Linjen byggs i betongtunnel, tråg mm från Olskroken via Södra Älvstranden till Skeppsbroplatsen/Residenset, mellan Rosenlund och Haga Kyrkoplan samt mellan Mölndalsvägen och Almedal. Stationer vid Haga Kyrkoplan och Chalmers. Följande kulturmiljöer påverkas.

Skansen Lejonet-Gullberget (1)

Spåret dras intill/på bergets norra sida eller under/genom berget. - Mycket stor konsekvens för en miljö med mycket högt kulturhistoriskt värde.

Fd Bergslagsbanans station (15)

Tunneln byggs intill parkanläggningen. - Liten konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Stora Bommen-Lilla Bommen (5)

Tunneln byggs i huvudsak längs en sträcka som tidigare upptogs av befästningar och under Stora Hamnkanalens yttre del. - Mycket stor konsekvens för eventuella lämningar efter befästningar. Måttlig konsekvens för en byggnad som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde samt för sju byggnader med högt kulturhistoriskt värde. - Arkeologisk undersökning krävs.

Haga Kyrkoplan-Nya Allén-Rosenlund (6)

Linjen byggs i betongtunnel under Rosenlundskanalen-Nya Allén och ett litet stycke i parken på Haga Kyrkoplan. Station i berget under Haga Kyrkoplan. Stationsuppgångar i grönstråket längs vallgraven och vid korsningen Vasagatan - Haga Kyrkogata (Haga Kyrkoplans sydöstra hörn).

Mycket stor / stor konsekvens för en park- och allémiljö med mycket högt kulturhistoriskt värde och för lämningar efter befästningar. Måttlig konsekvens för en byggnad med högt kulturhistoriskt värde och risk för skador på två byggnader med högt/mycket högt kulturhistoriskt värde. - Arkeologisk undersökning krävs.

Lyckholms mm (12)

Tunneln dras under Mölndalsvägen och nordost om Lyckholms. - Måttlig konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Haga-Chalmers / Stora Hamnkanalen

Linjen byggs i betongtunnel, tråg mm från Olskroken via Stora Hamnkanalen till Lilla Torget, mellan Rosenlund och Haga Kyrkoplan samt mellan Mölndalsvägen och Almedal. Stationer vid Haga Kyrkoplan och Chalmers. Följande kulturmiljöer påverkas.

Skansen Lejonet-Gullberget (1)

Spåret dras intill / på bergskanten eller under / genom berget. - Mycket stor konsekvens för miljö med mycket högt kulturhistoriskt värde.

GP-huset mm (13)

I en variant dras tunneln nära GP-huset. - Stor / måttlig konsekvens för en byggnad med kulturhistoriskt värde.

Fd Västgötabanans station (14)

Tunneln byggs under fd stationen och byggnaden rivs. - Mycket stor konsekvens för ett objekt som är en viktig del i miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Drottningtorget (4)

Tunneln dras under Posthusets norra del och diagonalt över torget. - Mycket stor konsekvens för eventuella lämningar efter befästningar. Mycket stor konsekvens för en byggnad som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde (Posthuset), måttlig konsekvens för en byggnad som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde (Centralstationen) samt måttlig konsekvens för två byggnader som har ett högt kulturhistoriskt värde (Eggers och Göta Källare) - Arkeologisk undersökning krävs.

Brunnsparken-Palacehuset-Norra Hamngatan (3)

Tunneln dras genom den smala kanalen norr om Palacehuset och nära eller under tre hus vid Norra Hamngatan. - Mycket stor konsekvens för en miljö som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. - Arkeologisk undersökning krävs.

Stora Hamnkanalen, Fontänbron-Lilla Torget (2)

Tunneln byggs längs kanalens norra sida, tvärs över kanalen vid Kämpebron och diagonalt över Lilla Torget.

Området som helhet är en unik kulturhistorisk miljö. Här finns ett koncentrat av mycket värdefulla byggnader och kanalen är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt.

Tunnelbygget medför totalt en mycket stor konsekvens för denna miljön. För ett 20-tal byggnader som har ett mycket högt / högt kulturhistoriskt värde påverkas grundförhållandena. Det medför också en mycket stor påverkan på en staty, två broar och kanalsidor med högt kulturhistoriskt värde. - Arkeologisk undersökning krävs.

Haga Kyrkoplan-Nya Allén-Rosenlund (6)

Se Haga-Chalmers / Södra Älvstranden

Holtermanska-Chalmers (16)

Se Haga-Chalmers / Södra Älvstranden.

Lyckholms mm (12)

Se Haga-Chalmers / Södra Älvstranden

Haga-Korsvägen / Södra Älvstranden

Linjen byggs med samma sträckning som Haga-Chalmers / Södra Älvstranden t o m Haga Kyrkoplan (se ovan). Mellan Korsvägen och Mölndalsån och norr om Almedal dras linjen i betongtunnel. Följande kulturmiljöer påverkas vid dessa sträckor.

Korsvägen-Johannebergs landeri (9)

Linjen dras i berg under Johannebergs landeri med tillhörande park och i betongtunnel över Korsvägen. - Stor/måttlig konsekvens för miljö som har högt kulturhistoriskt värde.

Lisebergs nöjespark (10)

Tunneln dras längs Örgrytevägen förbi Lisebergs norra del och över Mölndalsån. - Måttlig / liten konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Lyckholms mm (12)

Linjen dras ett stycke öster om Lyckholms. Måttlig konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Haga-Korsvägen / Stora Hamnkanalen

Detta linjealternativ byggs med samma sträckning som Haga-Chalmers / Stora Hamnkanalen t o m Haga Kyrkoplan. Den har samma sträckning som Haga-Korsvägen / Södra Älvstranden mellan Haga Kyrkoplan och Korsvägen (se ovan).

Korsvägen / Johannebergsgatan

Linjen byggs i betongtunnel, tråg mm från Olskroken via Gbg C och Heden till Lorensbergsparken samt mellan Mölndalsvägen och Almedal. Station vid Korsvägen med sekundär uppgång vid Götaplatsen. Följande kulturmiljöer påverkas.

Fd Västgötabanans station (14)

Tunneln byggs under stationsbyggnaden. Stor / måttlig konsekvens för ett objekt som är en viktig del i en miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Trädgårdsföreningen, Nya Allén,

Fattighusån mm (7)

Tunneln byggs under Fattighusån, inne i grönstråket längs Nya Allén och nära byggnader vid Stureplatsen. - Mycket stor konsekvens för en allé- och parkmiljö med mycket högt kulturhistoriskt värde. Måttlig konsekvens för ca 10 byggnader med högt kulturhistoriskt värde.

Lorensbergsparken – Gamla Allén (8a)

Tunneln dras över en del av Gamla Allén och genom Lorensbergsparken. Den ligger nära Lorensbergsteatern. - Stor påverkan på parkmiljö och allé med högt kulturhistoriskt värde. Måttlig/stor konsekvens för ca 10 byggnader med högt kulturhistoriskt värde.

Lyckholms mm (12)

Tunnel dras nordost om Lyckholms. - Måttlig konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Korsvägen / Skånegatan

Linjen har samma sträckning som Korsvägen / Johannebergsgatan fram till Hedens nordöstra hörn. Följande kulturmiljöer påverkas på övriga sträckor.

Sten Sturegatan (8b)

Tunneln byggs längs Sten Sturegatan-Skånegatan och delvis över trädrader och förträdgårdar. - Stor konsekvens för träd och andra planteringar och måttlig konsekvens för ca 20 byggnader som har kulturhistoriskt värde.

Korsvägen-Johannebergs landeri (9)

Tunneln dras ett stycke in i parken vid Johannebergs landeri bl a genom södra delen som har flera äldre träd. - Stor eller måttlig konsekvens för en miljö som har ett högt kulturhistoriskt värde.

Lyckholms mm (12)

Tunneln dras över Mölndalsvägen och nordost om Lyckholms. - Måttlig konsekvens för miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Förstärkningsalternativet

Linjen byggs i betongtunnel från Gbg C till Skansen Lejonet, på bro förbi Gubberoparken samt i betongtunnel vid Almedal. Station vid Liseberg. Följande kulturmiljöer påverkas.

Skansen Lejonet-Gullbergsklippan (1)

Spår på bro intill norra bergskanten. - Mycket stor konsekvens för en miljö med mycket högt kulturhistoriskt värde.

Gubberoparken (11)

Spåret dras över en länga med 10 hus inom Gubberoparken. - Mycket stor konsekvens för miljö som har högt kulturhistoriskt värde.

Lyckholms mm (12)

Tunneln byggs nära Lyckholms östra del. - Måttlig konsekvens för en miljö med högt kulturhistoriskt värde.

6. JÄMFÖRELSE

Den viktigaste utgångspunkten vid jämförelserna mellan olika linjesträckningar är *hur de kulturmiljöer som har ett särskilt högt värde påverkas.* (1-7)

Fd Lyckholms bryggeri (12) som påverkas måttligt i alla alternativ samt de mindre områdena och objekten (13-19) har inte tagits med i jämförelserna.

Haga-Korsvägen / Haga-Chalmers varianten Stora Hamnkanalen

Dessa två linjesträckningar innebär en mycket stor påverkan på kulturhistoriska värden. De har totalt den största påverkan och skillnaden mellan dem och de övriga är avsevärd.

Båda dras genom de tre mycket värdefulla miljöerna Stora Hamnkanalen delen Fontänbron-Lilla Torget, Brunnsparken mm och Drottningtorget. Dessa utgör kärnan i riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Linjerna passerar också tvärs över parkbältet vid Haga Kyrkoplan.

Den fortsatta dragningen omfattar två varianter, Korsvägen och Chalmers. Varianten Korsvägen påverkar miljön vid Johannebergs landeri och Liseberg och innebär en något större påverkan än den över Chalmers.

Haga-Korsvägen / Haga-Chalmers varianten Södra Älvstranden

Dessa linjesträckningar innebär en stor påverkan på kulturhistorisk värden. De har totalt den näst största påverkan men den är mindre än i alternativen via Stora Hamnkanalen.

Båda dras längs fd befästningsstråket i yttre delen av riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet" och passerar tvärs över parkbältet vid Haga Kyrkoplan.

Den fortsatta dragningen omfattar två varianter, Korsvägen och Chalmers. (Se ovan)

Korsvägen – Johannebergsgatan / Skånegatan

Alternativet Korsvägen innebär totalt en mindre påverkan än de tidigare beskrivna.

Tunneln dras genom yttre delen av riksintresset "Staden inom vallgraven med parkbältet". Den passerar genom en del av parkbältet och längs Trädgårdsföreningens nordöstra hörn.

Varianten Johannebergsgatan påverkar Lorensbergsparken-Gamla Allén och Lorensbergsteatern. Varianten Skånegatan påverkar Sten Sturegatan-Skånegatan och Johannebergs landeri. Skillnaden mellan varianterna är liten.

Förstärkningsalternativet

Förstärkningsalternativet är det alternativ som har den minsta påverkan på kulturhistorisk värden.

Linjen följer till stor del befintliga järnvägsstråk. Den påverkar Skansen Lejonet-Gullberget och innebär rivning av en viktig del i Gubberoparkens bostadsområde.

Sammanfattning

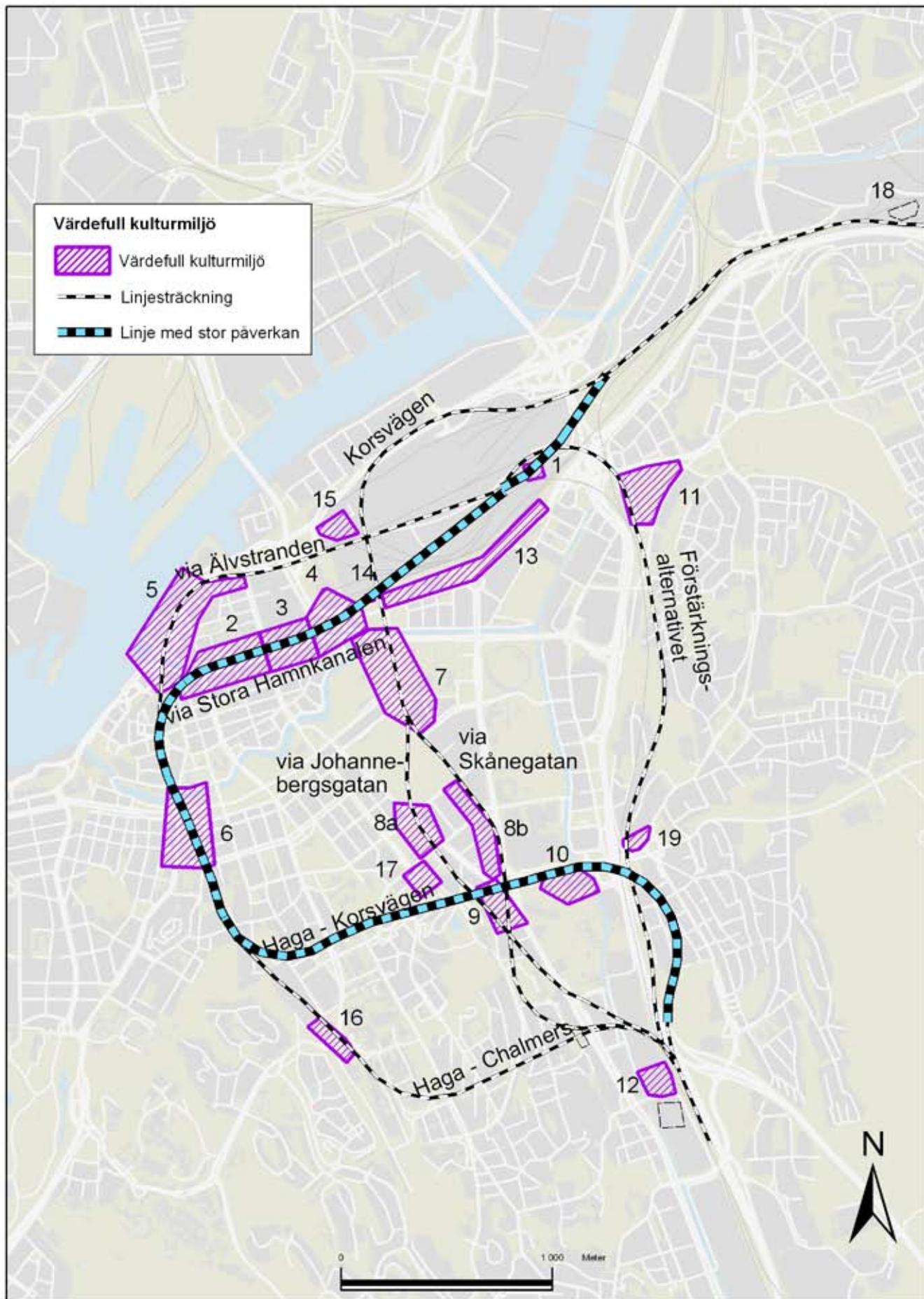
Haga-Korsvägen / Haga-Chalmers varianten Stora Hamnkanalen dras tvärs igenom stadskärnan. Båda har en mycket stor påverkan på den unika kulturmiljö kring Stora Hamnkanalen och anslutande platser. Jämfört med de andra alternativen har de totalt den största påverkan på kulturhistoriska värden och skillnaden mellan dem och de övriga är avsevärd.

Haga-Korsvägen varianten Stora Hamnkanalen har totalt den största påverkan på kulturmiljön. (Blå linje på karta)

Haga-Korsvägen / Haga-Chalmers varianten Södra Älvstranden har den näst största påverkan.

Alternativet Korsvägen har totalt den näst minsta påverkan.

Förstärkningsalternativet har totalt den minsta påverkan på kulturmiljön.

VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

2005-10-31

Skala 1:25 000

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

7. FORTSATT ARBETE

En fördjupad analys har gjorts för 19 kulturmiljöer som omfattar fornlämningar, byggnader, kulturhistoriskt värdefulla parker och alléer mm. Beskrivningen av påverkan och konsekvenser utgår från de hittills presenterade inventeringarna och utredningarna. Dessa är delvis översiktliga och mer information krävs om en noggrann bedömning av enskilda byggnader och andra objekt ska göras.

Fornlämningar

Hela stadskärnan inom vallgraven ingår i fornlämning RAÄ Göteborg 216:1 och vid schaktning krävs tillstånd från länsstyrelsen. (Se bilaga 1.)

Tyska kyrkan, Rådhuset, Tyska bron. Om tunneln byggs i Stora Hamnkanalen påverkas fornlämningar, kanalkanter, broar och byggnader. Kompletterande utredningar krävs för att klarlägga konsekvenserna.

Särskilt intressanta delar är fd befästningsstråket och Stora Hamnkanalen med omgivning.

I beskrivningen av de olika kulturmiljöerna redovisas var det kan finnas lämningar efter befästningsanläggningar. Stora Hamnkanalen ombyggdes delvis i mitten av 1800-talet men den har sin ursprungliga sträckning. Här kan finnas värdefulla lämningar både i botten och inne i kanalsidorna.

Den här gjorda bedömningen av lämningarna är översiktlig. För en mer noggrann bedömning krävs detaljerade utredningar och eventuellt också förundersökningar.

Byggnader

Påverkan på grundförhållandena för enskilda byggnader och behovet av förstärkningsarbeten har bedömts översiktligt i de tekniska inventeringarna.

Vilken typ av förstärkning som krävs och vilka konsekvenser olika metoder kan få för de enskilda objekten har inte studerats. En grundförstärkning kan t ex innebära förändringar i en ursprunglig konstruktion som har kulturhistoriskt värde. Den kan också påverka värdefulla interiörer.

För att klarlägga konsekvenserna krävs en detaljerad utredning. Det gäller särskilt byggnaderna kring Stora Hamnkanalen som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Här kan skador på kort eller lång sikt inte accepteras.

Kompletterande utredningar behövs också för byggnaderna vid Stureplatsen, längs Sten Sturegatan-Skånegatan, på och vid Haga Kyrkoplan mm.

Broar, statyer mm

För flera kulturhistoriskt värdefulla broar och statyer med höga konstnärliga värden innebär föreslagna alternativ demontering. Hur detta kan genomföras och vilka konsekvenserna blir bör utredas av specialist t ex konservator.

Parker och alléer

Flera av de värdefulla miljöerna omfattar parker och alléer med träd som kan tillhöra ursprungliga 1800-talsplanteringar. En särskild utredning bör göras kring dessa.

Bilden visar ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse. Utanför vallgraven och i älven fanns också anläggningar. Befästningarna har byggts ut och förnyats i tre etapper: 1620-1643 (gult) 1644-1683 (grönt) 1684-1720 (rött). Redovisningen är **schematisk**.

8. KÄLLOR

Tryckta inventeringar och program

Göteborg. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande. Stadsbyggnadskontoret, Fastighetskontoret, Kulturförvaltningen 1999-2000.

Göteborg. Kulturmiljöer av riksintresse. Länsstyrelsen 1992.

Hus för hus i Göteborgs stadskärna. Stadsbyggnadskontoret, Stadsmuseet 2003.

Övrig litteratur

Arkeologi inför Göta tunneln. RAÄ 2005.

Arkeologi inför ny lärarhögskola. RAÄ 2005.

Baeckström A

Göteborgs byggnadshistoria före 1814. 1923.

Larsson Ryhagen A

Göteborgs bangårdar. 1932.

Ljungberg V

Göteborgs befästningar och garnison. 1924.

Schånberg S

Där sa unge kungen, en återblick genom seklen vid Göteborgs Byggnadsnämnds 100-årsjubileum. 1975.

Schånberg S

Vägen till Göteborg. Göteborgs gatunämnd 1968.

Södergren A

Historiskt kartverk över Göteborg. 1923.

Kartor och foton

Kartunderlag, Flygfoto och ortofoto: Stadsbyggnadskontoret

Övriga foton: Göteborgs stadsmuseum

Underlag till karta Riksintressen: Länsstyrelsens hemsida (<http://gis.lst.se/!stgis/>)

JÄRNVÄGSUTREDNING VÄSTLÄNKEN

UNDERLAGSRAPPORT

KULTURMILJÖ - BILAGA 1

**Fornlämningen Göteborg 216:1,
Befästningsstråket - Stora Hamnkanalen**

KÄLLFÖRTECKNING

Arkeologi inför Götatunneln. RAÄ 2005.

Arkeologi inför ny lärarhögskola i Göteborg. RAÄ 2005.

Baeckström A

Göteborgs byggnadshistoria före 1814. 1923.

Ljungberg V

Göteborgs befästningar och garnison. 1924.

Södergren A

Historisk kartverk över Göteborg. 1923.

Årsbok 1983-84, Göteborgs arkeologiska museum.
Staden som inte syns – arkeologi i Göteborgs innerstad. Lorentzson M m fl

Göteborgs Stadsbyggnadskontor: Kartunderlag, ortofoto och rekonstruktion av befästningsstråkets läge.

Region- och stadsarkivet: Plan 1810.

Göteborgs Stadsmuseum: Övriga bilder.

Bild på omslag: Ortofoto med rekonstruktion av ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse.

Medverkande

Ansvarig Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Handläggare Mona Lorentzson, Göteborgs Stadsmuseum

Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Lars Nilsson, WSP

Anna Samuelsson, WSP

Innehåll

INLEDNING	4
Fornlämningen Göteborg 216:1.....	4
Utdrag ur lag om kulturminnen mm:	4
HISTORISK ÖVERSIKT	5
Bakgrund	5
1644-1683	7
1684-1719/20	8
1720-1806	10
Efter 1870.....	13
BEDÖMNINGAR	14
Hela fornlämningen	14
Underlag för bedömning.....	14
Delar som påverkas av Västlänken.....	14
Översiktlig bedömning	14
Hamnstråket – Södra Älvstranden.....	16
Drottningtorget.....	18
Rosenlund – Nya Allén	20
Stora Hamnkanalen med omgivning	22
Fattighusån – Nya Allén	23
SAMMANFATTNING	24

INLEDNING

Fornlämningen Göteborg 216:1

Fornlämningen ”Göteborgs innerstad” omfattar större delen av Göteborgs stadskärna med omgivande grönstråk samt delar av stadsdelen Haga.

I denna översikt behandlas främst Stora Hamnkaneln och befästningsstråket som tidigare omgav staden. Det är två viktiga delar av fornlämningen som påverkas av föreslagna linjesträckningar för Västlänken.

Vid schaktning eller andra ingrepp inom fornlämningen krävs tillstånd från länsstyrelsen. Om tillstånd ges kommer arkeologisk undersökning att krävas.

Rödmarkerad sträcka avser tunnel byggd i öppet schakt.

Utdrag ur lag om kulturminnen mm:

2 kap. Fornminnen

1§

Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,

6. ruiner av borgar, slott, kloster kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt andra märkliga byggnader och byggnadsverk,

7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar samt gränsmärken och labyrinter,

8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

12§

Den som vill rubba, ändra eller ta bort fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

13§

Som villkor för tillstånd enligt 12§ får länsstyrelsen ställa upp skäligen krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen eller särskilda åtgärder för att bevara den. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12§, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på en särskild undersökning.

HISTORISK ÖVERSIKT

Bakgrund

Göta älv var i början av 1600-talet livsviktig för Västsveriges handelskontakter. Före 1658 nådde Sverige fram till västkusten endast genom en ”korridor” i anslutning till Göta älv och grannländerna Danmark-Norge hotade detta område på olika sätt.

Nuvarande Göteborg placeras vid Göta älv för att bli Sveriges port mot väster. Staden börjades anläggas 1619 och fick sina privilegier 1621. Den byggdes som en befäst handelsort och utvecklades sedan till ett centrum för västkusten.

När Halland blev svenskt 1645 minskade hotet söderifrån och 1658 då Bohuslän tillföll Sverige blev förhållandena mer gynnsamma men befästningarna runt Göteborg förstärktes och moderniserades fram till 1700 talets början. Staden var huvudort för västkustens försvar och här fanns förråd och verkstäder.

Ändrade politiska förhållanden och vapentechnikens utveckling gjorde att befästningarna förlorade sin betydelse i slutet av 1700-talet och 1806 upphörde Göteborg att vara en befäst stad.

Befästningarna som omgav staden fungerade inte bara som skydd mot fienden. De var också en tullgräns för dem som ville sälja varor i staden och vid stadsportarna kontrollerades de som passerade. Stadstullen togs bort 1810.

Göteborg sett från älven cirka 1700. I förgrunden Stora Bommen med anslutande bastioner och murar.

1620-1643

Stadsplanen och de första befästningarna utformades efter holländska förebilder och holländare deltog i utbyggnaden.

Befästningarna

Hela staden omgavs med befästningar som byggdes ut i tre etapper med olika förebilder. De första anläggningarna påverkades av "nederländska skolan" som bl a omfattade vattenfyllda gravar, jordvallar och bastioner med raka flanker.

Cirka 1620 upprättades en plan för befästningarna och den var i huvudsak genomförd 1643. (Se karta 1644.) Mot land avgränsades staden då med en 1,5 meter djup vallgrav och en 2-3 meter hög jordvall. Mot land omfattade vällen 6-7 bastioner som hade raka flanker och sammanbindande kurtinmurar utförda med räta vinklar. Tre raveliner låg i vallgravens yttre kant. Vid älven och mot vassarna i nordost fanns enklare försvarsanläggningar.

Från land nåddes staden genom tre stadsportar. Det var Kungsporten i söder, Drottningporten i öster och den lilla Carlsporten i sydväst. Stadsportarna bestod den första tiden av enkla timrade genomgångar. Mot älven fanns passager vid Stora och Lilla Bommen.

Stora Hamnen med omgivning

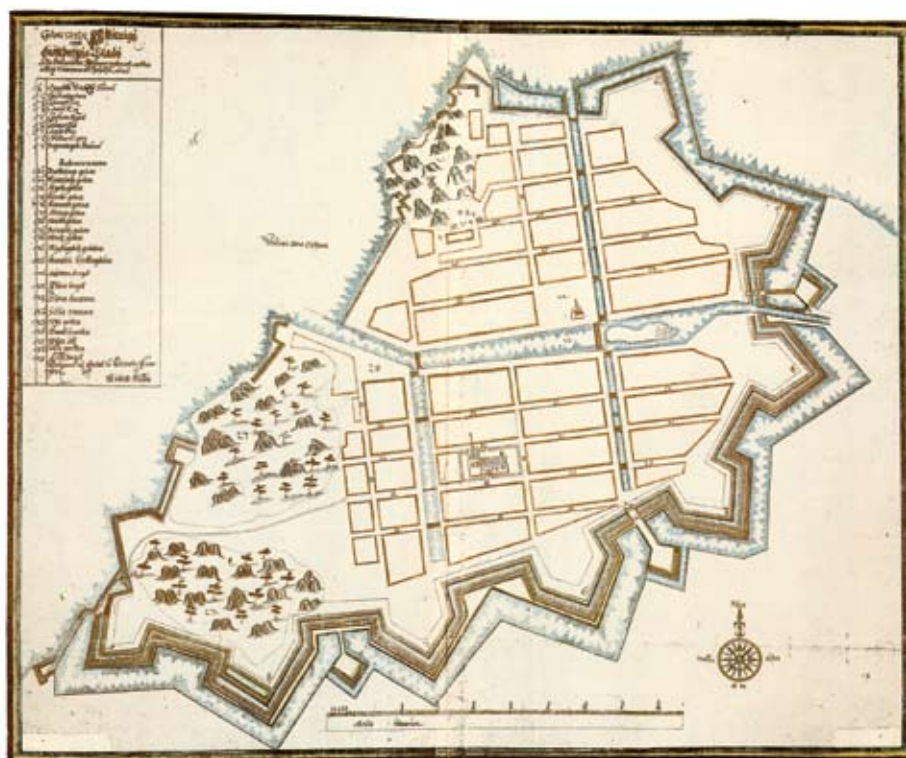
Staden anlades efter en rutnätsplan och ett kanalsystem för transporter och dränering byggdes ut.

Den största kanalen var Stora Hamnen som sträckte sig från Stora Bommen vid älven tvärs igenom staden fram till vallgraven. I rät vinkel mot den byggdes Västra Hamnen (nuvarande Västra Hamngatan) och Östra Hamnen (nuvarande Östra Hamngatan) som drogs från Lilla Bommen vid älven in mot vallgraven.

1640-41 utökades kanalsystemet genom en förlängning från Stora Hamnkanalen ut till Mölndalsån (Slusskanalen, nuvarande Fattighusån). Där den nya kanalen anslöt till det inre kanalsystemet anlades en sluss.

Vid Stora Hamnen placerades stadens två torg, Stora Torget och Lilla Torget. Här låg också rymliga tomter avsedda för stadens mest framträdande byggnader. På Stora Torgets sydöstra hörn intill kanalen stod det första rådhuset. (Se karta 1644.)

Under denna period uppfördes nästan alla byggnader i trä med enkel grundläggning. Kanalkanter och broar var också av trä.

Göteborg 1644

Bastioner:

- 1 Sankt Erik
- 2 Gustavus Primus
- 3 Johannes Rex
- 4 Carolus IX Rex
- 5 Gustavus Magnus
- 6 Johannes Dux
- 7 Carolus Dux
- 8 Christina Regina
- 9 Regeringen

1644-1683

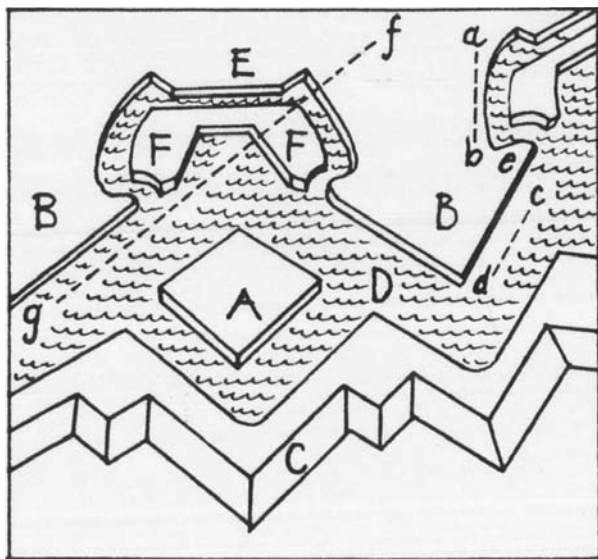
Under denna period förstärktes befästningarna både längs älvfronten och mot land. Några mindre ändringar gjordes i stadsplanen och kanalanläggningarna.

Befästningarna

Befästningarna byggdes ut efter en plan uppgjord 1643 av Johan Andersson Wärnschiöld och han ledde också arbetet.

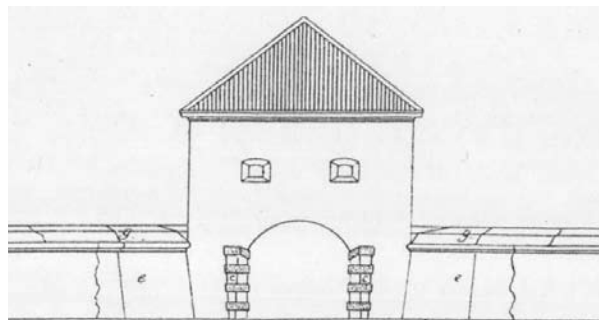
Från 1646 förbättrades befästningarna längs landfronten. Vallarna förstärktes, vallgraven fördjupades till 2,2 meter och i vallgravens yttre del tillkom ett par nya raveliner

Cirka 1655-1680 utökades befästningarna längs älvfronten. Här byggdes bastioner med raka flanker, sänkverk och pallisader. (Se plan 1690 och karta 1771.) Stora Bommen omgavs med två bastioner. (Se bild sid 5.) Murarna uppfördes bl a av sten som tagits från Gamla Älvsborg.

Beteckningar på befästningsverkets olika delar:

A ravelin	F tenalj
B bastion	a-b flank
C fältvall	c-d fas
D vallgrav	e orillon
E kurtin	f-g stryklinje

Drottningporten från öster. Porten uppfördes 1669. Anslutande murar reparerades 1766. Jfr bild sid 9.

1652 byggdes en ny stadsport av tegel mot söder (Kungsporten). 1669 tillkom också ny port mot öster (Drottningporten, Nye Port). Den utfördes i både tegel och sten. Till yttre portalen användes dekorerade stenar hämtade från en portal i Gamla Älvsborg.

Stora Hamnen med omgivning

1669 drabbades Göteborg av två förödande bränder. För att minska brandfaran drogs en ny gata från Stora Hamnen fram till Kronhuskvarteret, nuvarande Tyggårdsgatan.

Vid Stora Hamnens nordvästra sida byggdes en ny hamnbassäng, Kronans Masthamn. Bassängens inre del låg nära fortifikationens byggnader i nuvarande Kronhuskvarteret. (Se karta 1771, sid 10.)

Längs Stora Hamnen tillkom under denna period enstaka byggnader i sten t ex Lennart Torstenssons palats (nuvarande Residenset), ett nytt rådhus (nuvarande rådhusets två nedre våningar), Tyska kyrkan (återuppbyggd efter brand) och Aschebergiska gravkoret. Vid hamnens östra del intill Drottningporten låg ett stenhus som var kronobageri till 1800-talets början.

1684-1719/20

I slutet av 1600-talet moderniserades befästningarna och Göteborg blev nu en av norra Europas starkast befästa städer. Stora Hamnkanalens östra del började byggas ut.

Befästningarna

Moderniseringen av Göteborgs befästningar genomfördes av Erik Dahlbergh som var militär, arkitekt och en tidens mest framstående fästningsbyggare även i en internationell jämförelse. Han var påverkad av ”franska skolan”. I den ingick bl a bastioner med insvängda flanker, större raveliner och yttre vallar (fältvallar). Nyheter som han själv introducerade var bombsäkra utrymmen (kasematter) inne i bastionerna och yttre torn som stödjepunkter.

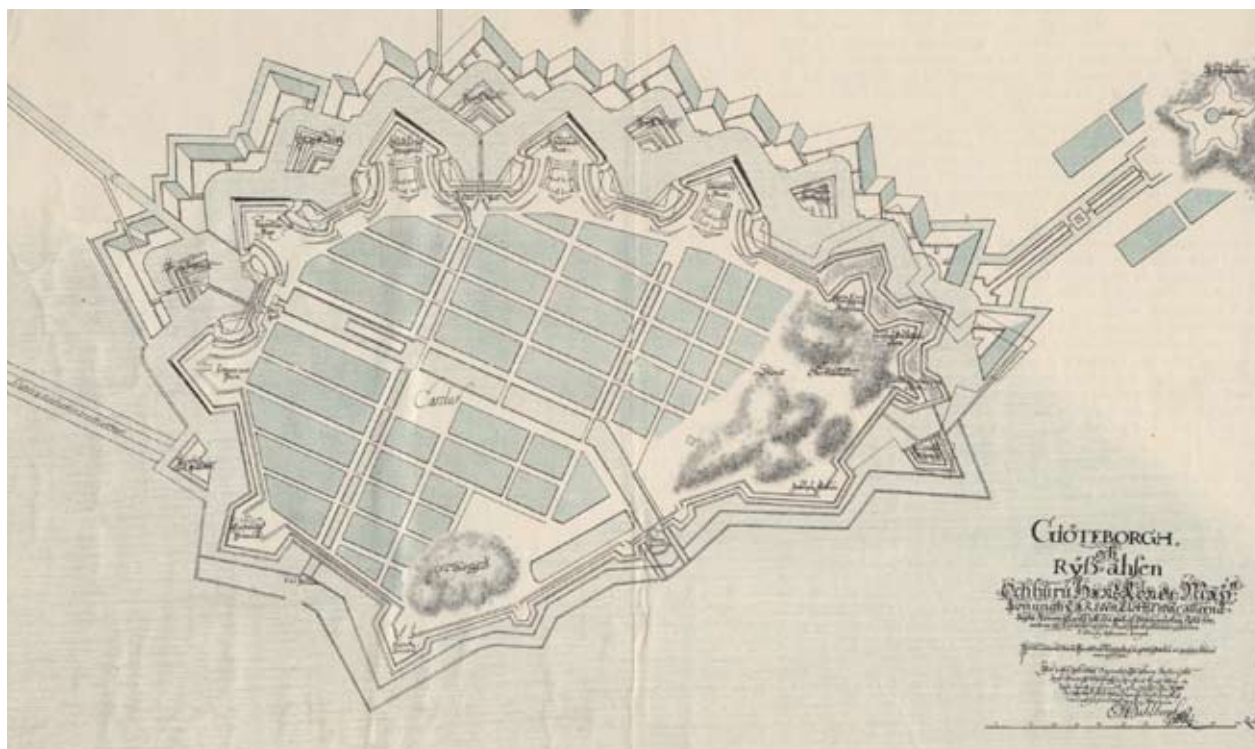
Dahlberghs planer för Göteborg omfattade både en modernisering av befästningsgördeln runt staden och två yttre stödpunkter, skansarna Lejonet och Kronan.

För de befintliga befästningarna runt staden gjorde han flera förslag bl a en ombyggnadsplan som fastställdes 1690. Den genomfördes till stor del åren fram till 1720.

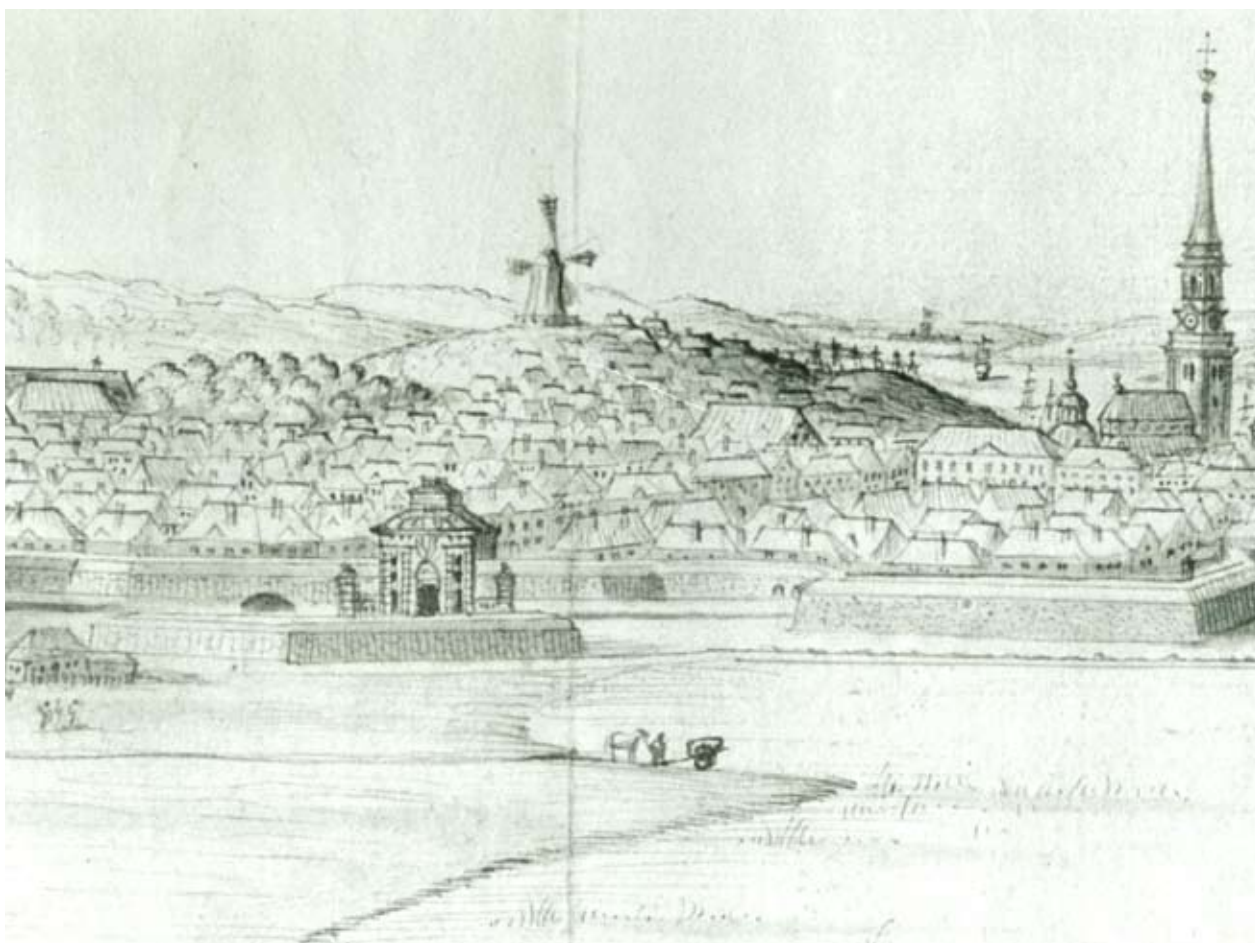
Mellan bastionen Christina Regina (nuvarande Rosenlund) och västra delen av bastionen Johannes Rex (vid nuvarande Drottningtorget) ersattes de äldre jordvallarna med vallar klädda med gråstensmurar. Bastionerna byggdes om med insvängda flanker och bombsäkra utrymmen.

I vallgraven intill de sammanbindande kurtinmurarna tillkom sk tenaljer. Längs vallgravens utsida anlades fältvallar och en smal yttre grav.

Uppre på Otterhällan uppfördes nya bastioner men de föreslagna ändringarna av de befintliga bastionerna nedanför som redovisas på 1690 års plan genomfördes inte.

Plan för ombyggnad av Göteborgs befästningar. Fastställd 1690. Undertecknad av Erik Dahlbergh.

Göteborg sett från öster, troligen 1696. Detalj från pennteckning av Erik Dahlbergh. Bilden visar partiet mellan bastionerna Carolus Rex och Johannes Rex samt förslag till ny Drottningport (ej utförd). I bakgrunden till höger Rådhuset och Tyska kyrkan.

1687-97 byggdes Skansen Kronan uppe på Rysåsen och en förbindelsegång genom Haga. Skansen Lejonet uppfördes 1687-89. Den placerades på Gullberget, en plats som tidigare haft flera försvarsanläggningar.

I Dahlberghs ombyggnadsplan ingick också nya stadsportar vid infartsvägarna från söder och öster. Han gjorde förslag till monumentala stadsentréer 1690 och 1695 men inget av dem genomfördes. Kungsporten uppfördes 1698 efter en förenklad ritning men den blev ändå en ståtlig byggnad med påkostad skulptural utsmyckning. Drottningporten från 1669 fick stå kvar och här gjordes vissa ändringar vid passagen över vallgraven.

Stora Hamnen med omgivning

Inom Stora Hamnens inre del närmast vallgraven och Fattighusån låg en sandrevel på 1640-talet. (Se bild sid 6.) 1682 iordningställdes en holme med kajer i västra delen och stadens järnvåg fick en tomt här. Den omfattade ett par trähus och utvidgades senare med ett stenhus.

I en beskrivning från 1680 sägs att kanalkanterna då var av trä utan stenskoning. Från 1700-talets början nämns kajkanter klädda med sten.

Kämpebron byggdes om i sten 1706 och övrig broar var under denna period av trä.

1720-1806

Under 1700-talet utvecklades Göteborg till en livlig handelsstad och Stora Hamnens roll som central del i staden förstärktes. Fram till 1700-talets mitt hade befästningarna fortfarande stor betydelse för områdets försvar och underhölls i viss utsträckning.

Befästningarna

Omkring 1720 avslutades utbyggnaden av befästningarna och de följande åren omfattade arbetet framför allt nödvändigt underhåll.

Skador uppstod bl a där rustbäddarna var för svaga för de nya stenväggarna. Ett exempel var bastionen Johannes Rex (vid nuvarande Drottningtorget) där rustbädden förstärktes 1775.

Bron vid Stora Bommen byggdes om 1724. Den uppfördes med stenvälv och hade räcken av järn. 1769 reparerades träbron vid Lilla Bommen.

I slutet av 1700-talet var stora delar av befästningarna förfallna och vallgraven var försumpad på flera sträckor. Se karta 1771.

Göteborg 1771, karta signerad av C W Carlberg. Befästningsverket omfattar bastioner (utskjutande delar av fästningsväggen) och kurtiner (mellanliggande raka partier). I vallgraven utanför kurtinerna ligger tenaljer och raveliner som extra skydd. Den största kanalen är Stora Hamnen, nuvarande Stora Hamnkanalen. Den går från Stora Bommen till Fattighusån. Norr om kanalen Stora Torget, Tyska Kyrkan och Ostindiska kompaniets hus. I östra delen järnvägen, sockerbruket och slussen. - Kartan visar att vallgraven är försumpad kring raveliner och tenaljer.

Stora Hamnen 1787. På norra sidan inlastning av varor till Ostindiska kompaniets magasin. Kanalkanter av otuktad sten och kaj med kullersten. Kämpebron har stenvälv. I bakgrunden Stora Bommen.

Stora Hamnen med omgivning

På 1700-talet förbättrades och förskönades anläggningarna kring Stora Hamnen. Omkring 1760 var alla kanalkanter klädda med sten och hade små trappor som ledde ner till vattnet.

Broarna var av sten med välvda sidopartier och mittparti av trä. De var utsmyckade med skulpturer vid brofästena (kämpar vid Kämpebron, pyramider vid nuvarande Tyska bron och lejon vid nuvarande Lejonbron).

I Stora Hamnens inre del öster om järnvågen anlades ett sockerbruk 1749-52. Anläggningen omgavs av smala kanaler och hade ett palatsliknande utseende

med huvudbyggnad, lägre flyglar och en liten gård. (Se karta 1771.)

Viktiga stenhus som tillkom vid Stora Hamnens norra sidan var Ostindiska kompaniets hus och familjen Sahlgrens hus. Fram till sekelskiftet var södra sidan i huvudsak bebyggd med trähus. Några av de större hade höga källare murade med valv.

Efter två stora bränder 1802 och 1804 återuppbjuggdes Södra Hamngatan och Lilla Torget med stenhus i tre våningar. I några återanvändes källare från de tidigare bebyggelsen.

1807-1870

1806 upphörde Göteborg att vara en befäst stad. Ett raseringskontrakt mellan staden och staten upprättades. En plan för hur området skulle användas utformades av C W Carlberg men ändrades sedan delvis. Vid mitten av 1800-talet moderniserades de inre kanalerna.

Befästningarna

Planen för rivningen omfattade först endast befästningarna mot land. (Se plan 1810.) Den utökades sedan till att omfatta anläggningarna längs älven.

Vallgraven behölls som gräns för staden men fick en något förändrad form vid nuvarande Rosenlund. Skansarna Kronan och Lejonet och bastionerna på Otterhällan fick stå kvar.

Övriga anläggningar raserades och arbetet pågick under 30-40 år. Murarna revs ner till gatunivå utom vid bastionen Johannes Dux (under "Sociala Huset"). I vallgraven gjordes utfyllnader mellan bastionernas flanker och utanför ravelinerna.

På 1850-talet togs en del av vallgraven bort för att ge plats åt järnvägen och ett nytt torg, Drottningtorget. Längs älven gjordes utfyllnader cirka från 1840. En ny hamn som omfattade kajer med huggen sten byggdes ut vid mitten av 1800-talet.

Större delen av det avrivna befästningsområdet längs vallgravens insida bebyggdes 1840-1870. (Se karta 1860.) *De nedre murdelarna under gatunivån fick stå kvar* för att användas som grund till de nya husen och anläggningarna.

Utanför vallgraven anlades Nya Allén och ett parkstråk som sträckte sig från Fattighusån till Haga. *Resterna efter de yttre befästningsanläggningarna fick ligga kvar under mark.*

Stora Hamnen – Stora Hamnkanalen

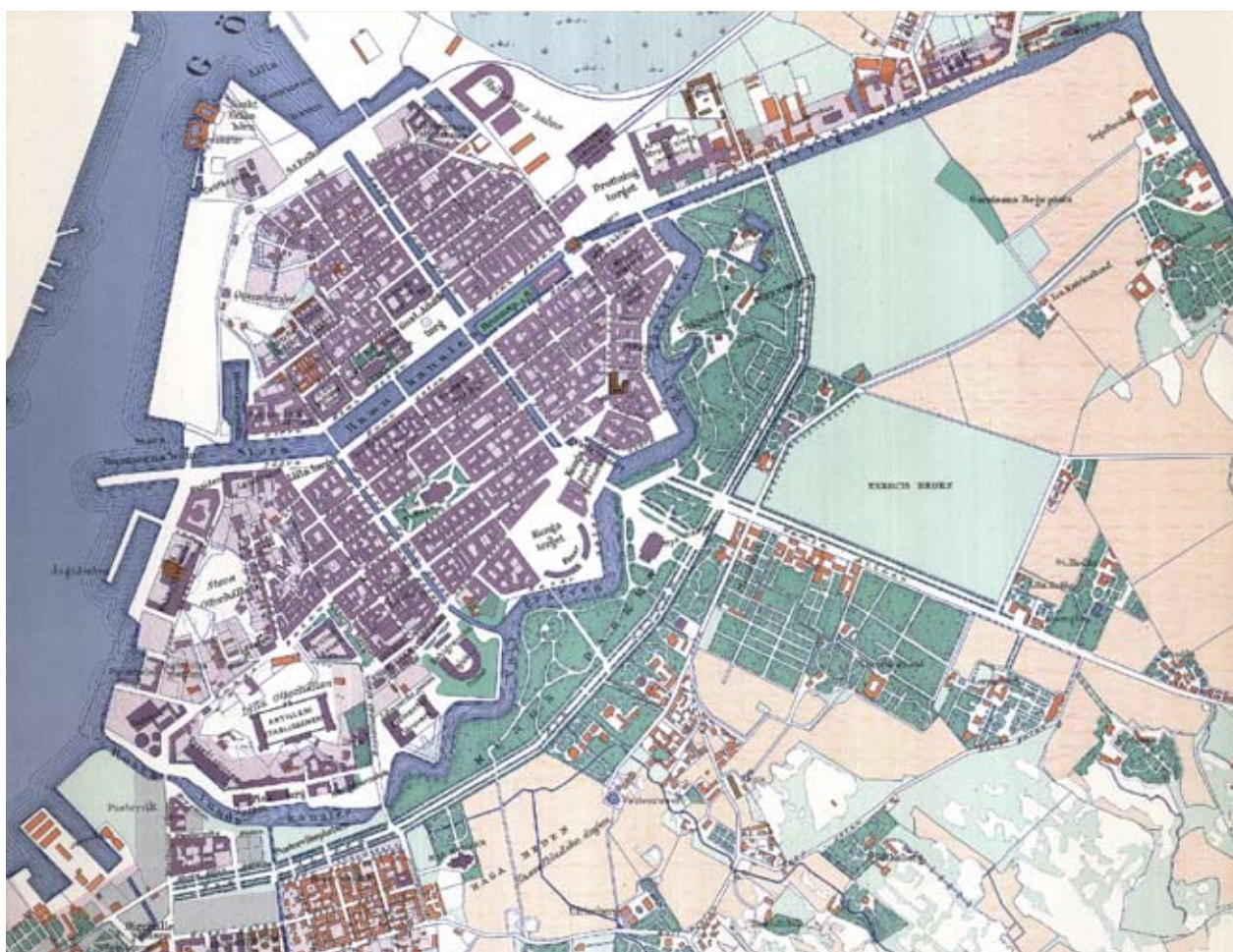
Kanalkanterna byggdes om med huggen sten på 1850-talet och 1862-64 ersattes 1700-talsbroarna med gjutjärnsbroar på fundament av huggen sten. *Rester av äldre anläggningar kan ha behållits i kanalkanterna.*

På fd järnvägstomten anlades en park 1822. På 1860-talet togs de små kanalpartierna kring Brunnsparken bort och delen längs Norra Hamngatan kläddes med huggen sten.

I Fattighusån behölls de gamla kanalkanterna som bestod av murar med obearbetad sten. Senare reparerades några delar med huggen sten.

Plan 1810. Nya Allén anlades 1823. Föreslagen bebyggelse utanför vallgraven utfördes inte.

Göteborg ca 1860 efter rivningen av befästningsanläggningarna. Masthamnen och en del av vallgraven i nordost finns kvar. Rester av yttre befästningsanläggningar i Trädgårdsföreningen.

Efter 1870

Befästningarna

När rivningarna inom fd befästningsgördeln slutförts cirka 1870 fanns lämningar både över och under marknivån.

Större delen av lämningarna under mark finns troligen kvar idag men under de senaste 25 åren har ett par större projekt påverkat stråket mot vallgraven. Det ena är hotellbygget söder om Drottningtorget. Här undersöktes välbevarade bastionsmurar som sedan togs bort. Det andra är byggnaden väster om Kungstorget (Biopalatset) där ett en bastionsmur frilades och bevarades.

Nordöstra delen av stråket påverkades bl a när Östra Nordstaden och Centralstationen byggdes.

I början av 1900-talet uppmärksammades bastionen Carolus XI Rex som är den enda bevarade. Förslag

till nybyggnad uppe på bastionen las fram men godkändes inte. Istället genomfördes en restaurering och upprustning av området.

Stora Hamnkanalen med omgivning

Östra och Västra Hamnkanalerna fylldes ut vid sekelskiftet 1900 och på 1930-talet men Stora Hamnkanalen med den anslutande Fattighusån har behållits i hela sin längd.

Kämpebron byggdes om på 1920-talet och en ny bro har tillkommit vid Stora Bommen. På 1990-talet utvidgades Lejonbron och fick en bred trappa ner till vattnet. Då byggdes också nya broar i 1860-talsstil vid Brunnsparken och Hotellplatsen.

1967 fanns förslag om att bygga snabbspårväg i en tunnel som sträckte sig längs Stora Hamnkanalen.

BEDÖMNINGAR

Hela fornlämningen

Fornlämningen ”Göteborgs innerstad” utgör en helhet med ett mycket högt värde och den ingår som en väsentlig del i en kulturmiljö av riksintresse.

Två särskilt värdefulla inslag eller delar är lämningarna efter befästningsstråket runt staden och Stora Hamnkanalen med omgivning.

Befästningarna var en förutsättning för stadens existens och utveckling de första 200 åren och Göteborg var i slutet en av norra Europas starkast befästa orter. Anläggningarna byggdes ut i tre etapper och speglade olika försvarssystem. Lämningar finns över och under mark.

Stora Hamnkanalen hette ursprungligen Stora Hamnen. Det var den största kanalen och kring den placerades stadens viktigaste verksamheter och byggnader. Kanalkanterna har byggts om men här och i omgivningen finns troligen lämningar efter tidigare konstruktioner och verksamheter.

Underlag för bedömning

Befästningsstråket

På kartor och planer från tiden före 1800-talets mitt redovisas befästningarnas läge och utformning i stort. Det finns också ritningar som omfattar konstruktioner och andra detaljer hos enskilda delar.

Redan på 1920-talet gjordes en karta som gav en god bild av befästningarnas läge och utbredning i förhållande till den tidens bebyggelse. På 1980-talet utarbetades mer noggranna kartor som visar 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse. (Se karta försättsblad.)

Efter 1950 har ett 20-tal arkeologiska undersökningar och kontroller gjorts inom befästningsstråket. Då påträffades lämningar som i huvudsak stämmer överens med rekonstruktionen på kartan. (Se sid 15.) Troligen finnas liknande lämningar inom övriga delar av stråket.

Stora Hamnkanalen med omgivning

I anslutning till Stora Hamnkanalen har ett fåtal schaktkontroller gjorts. Bl a har rester av en äldre konstruktion påträffats i den södra kajkanten. Troligen finns lämningar efter äldre kajkonstruktioner i de kanalsidor som berörs av Västlänken. (Se bild sid 23.)

Någon marinarkeologisk undersökning har inte gjorts. Kring Stora Hamnkanalen låg till 1800-talets början handelshus. De hade sina magasin i källare mot kanalen och här lastades varor från småbåtar. Fynd från denna eller andra verksamheter kan finnas i kanalen.

Vid arkeologisk undersökningar inom andra delar av stadskärnan t ex Västra Nordstaden har omfattande lämningar påträffats i delar som inte tidigare grävts ut t ex för källare. Liknande lämningar kan finnas i Brunnsparksområdet mm.

Delar som påverkas av Västlänken

De delar av som påverkas av Västlänken ligger i huvudsak inom fd befästningsstråket och Stora Hamnkanalen som båda utgör särskilt värdefulla delar.

Varianten Södra Älvstranden innebär schaktning längs hela nordvästra delen av befästningsstråket inklusive Masthamnsområdet.

Varianten Stora Hamnkanalen omfattar schaktning längs nästan hela norra kanalsidan och delar av den södra. Den medför också schaktning inom en stor del av Drottningtorget som bl a omfattar befästningsstråkets östra stadsentré.

Båda varianterna innebär dessutom schaktning inom Rosenlundsområdet som kan innehålla lämningar efter befästningsanläggningarna äldsta delar.

I alternativet Korsvägen berörs en mindre del av befästningsstråket och Fattighusån.

Översiktlig bedömning

Alternativet Korsvägen innebär *en måttlig konsekvens* för fornlämningen ”Göteborgs innerstad”.

Alternativen Haga - Korsvägen / Chalmers varianterna Södra Älvstranden och Stora Hamnkanalen innebär *båda en mycket stor konsekvens*. Ingrepp av denna omfattning har inte gjorts tidigare och åtgärderna innebär att stora delar av fornlämningens värde försvinner.

För mer detaljerade bedömningar se respektive delområde.

Bilden visar ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse. Utanför de redovisade lägena för befästningarna har det funnits yttre anläggningar. Mot land ytterligare två raveliner, fältvallar m m. I älven sänkverk, pålspärr m m.

Här redovisas översiktligt arkeologiska undersökningar (O) och kontroller mm (x) som gjorts inom fd befästningsstråket.

1. Lilla Bommen, 2001-2002
2. Bastionen Johannes Rex, 1999 mm
3. Bastionen Carolus IX Rex, 1983
4. Bastionen Johannes Dux, 1986
5. Bastionen Carolus Dux, 2003
6. Ravelinen Prinsessan Hedvig, 2003
7. Bastionen Christina Regina, 1976-1977

Hamnstråket – Södra Älvstranden

I varianten Södra Älvstranden byggs tunneln i öppet schakt mellan Nils Ericssonsgatan och Stora Bommen / Residenset. (Se bild.)

Historia - karaktär

Området ligger inom fd befästningsstråket längs älven. Det omfattade Stora och Lilla Bommen som var passager in till Stora Hamnen respektive Östra Hamnen.

I den första utbyggnadsetappen före 1644 hade staden bara enkla försvarsanläggningar längs älven mot väster men Lilla Bommen omgavs av två bastioner, Sankt Erik som låg på en liten bergsknalle och Gustavus Primus.

Under det andra utbyggnadsskedet 1644-1683 förstärktes försvaret mot älven. Då uppfördes två bastioner kring Stora Bommen och en lång mur med en mindre bastion, Sandgårdsbastionen. Utanför fanns sänkverk (stenfyllda träkistor) och pallisader som bestod av täta rader med träpålar. Innanför anlades en hamnbassäng, Kronans Masthamn.

1714 ombyggdes bron vid Stora Bommen. Det var en bro med stenvalv som vilade på pålgrund.

Befästningarna revs i början av 1800-talet och längs strandkanten gjordes utfyllnader. Cirka 1840-60 byggdes en ny hamn med stensatta kajer längs älven. Masthamnen fylldes igen och enstaka byggnader tillkom ute vid kajen.

När Götaleden byggdes på 1960-talet revs murrester som tillhört bastionen Sankt Erik och bergsknallen sprängdes bort.

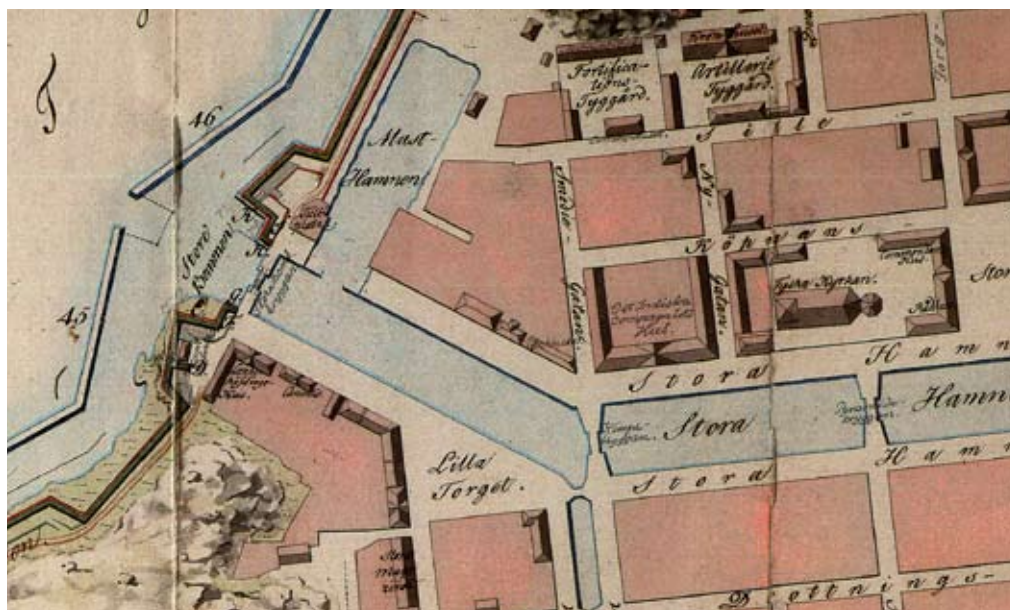
I samband med utbyggnaden av Götatunneln gjordes omfattande schaktningar vid Lilla Bommen. Då påträffades ett båtvrak och lämningar efter befästningsanläggningar bla murar, sänkverk och pålrader. Lämningar och fynd liknande dessa finns troligen längs delar av stråket.

Bedömning

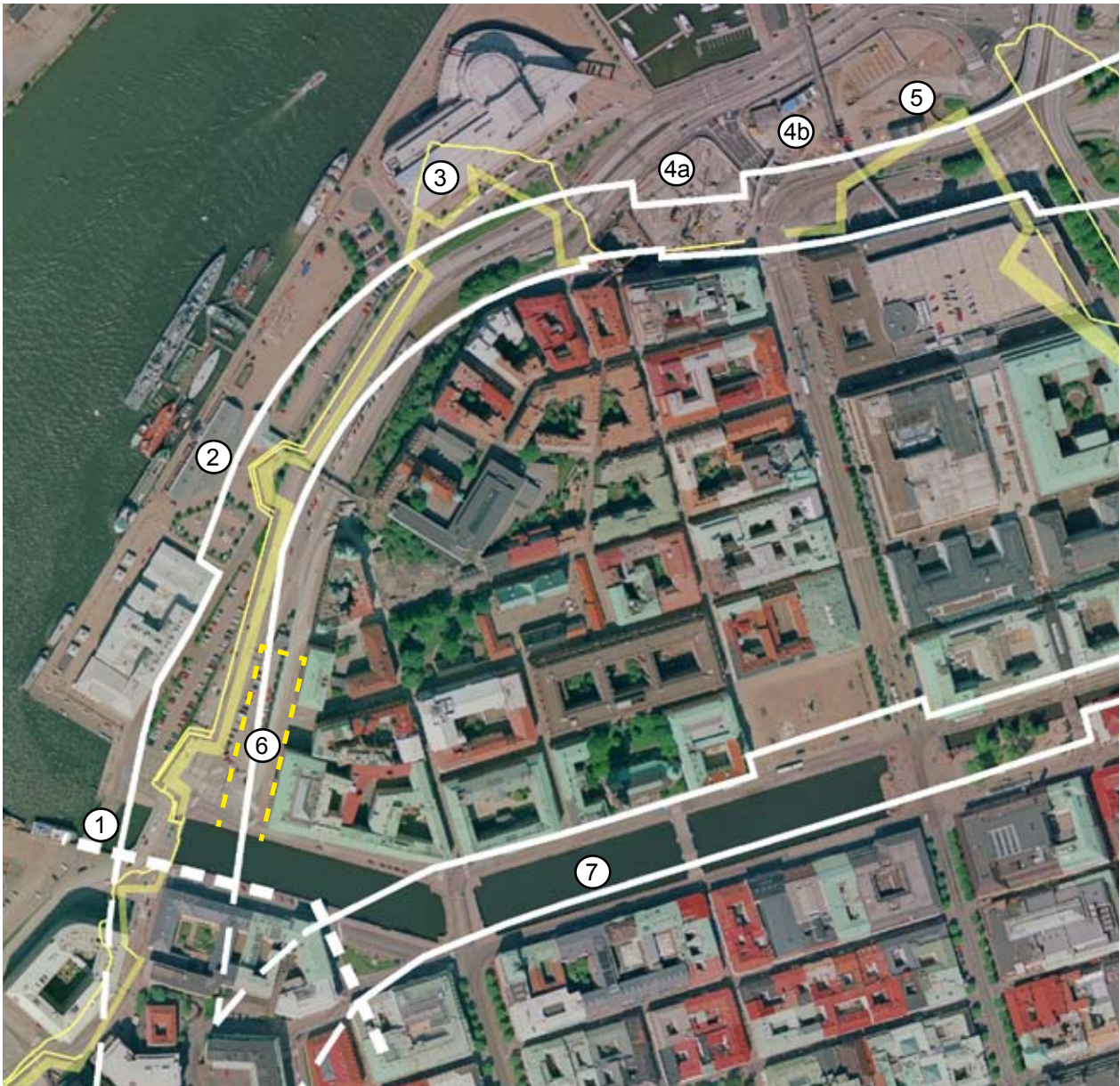
Området omfattade ursprungligen ett sammanhängande stråk med murar och bastioner samt yttre försvarsanläggningar i älven. De tillkom i huvudsak under skede två, 1644-83. Anläggningar med samma karaktär finns troligen under Skeppsbrokajen.

I stråket ingick också Stora Bommen, Lilla Bommen och Masthamnen. De saknar motsvarighet på andra platser och dessa delar har därför ett särskilt värde.

Troligen finns rester efter de beskrivna anläggningarna kvar. Om de tas bort längs hela denna sträcka innebär det en mycket stor konsekvens för befästningsstråket och hela fornlämningen. Mer än hälften av anläggningarna från skedet 1644-83 försvinner. (Se sid 25.)

Detalj från karta 1771. Till vänster Stora Bommen med anslutande bastioner och Masthamnen.

- 1 Stora Bommen
- 2 Bastion (Sandgård)
- 3 Bastionen St Erik (borttagen, sprängd)
- 4 Lilla Bommen (a-b undersökta delar)
- 5 Bastionen Gustavus Primus
- 6 Masthamnen
- 7 Stora Hamnen

Drottningtorget

I varianten Stora Hamnkanalen byggs tunneln i öppet schakt under torget och en del av Posthuset. (Se bild.)

Historia - karaktär

Området ligger inom fd befästningsstråket. Det omfattade fram till 1800-talets början stadens entré mot öster med Drottningporten. Här möttes också tre av stadens vattenleder, Stora Hamnen, Fattighusån (Slusskanalen) och vallgraven.

I öster låg ravelinen Prins Fredrik. Den ingick i det första utbyggnadsskedet och byggdes om under 1600-talets senare del. Områdets västra del upptogs av Drottningporten och murar som anslöt till bastionerna Johannes Rex och Carolus Rex. (Se sid 9.)

Drottningporten tillkom 1669 under utbyggnadsskede två och södra delen av Johannes Rex byggdes om med svängd flank under utbyggnadsskede tre, 1683-1720.

Befästningarna inklusive Drottningporten revs i början av 1800-talet. På 1850-talet togs vallgraven bort och utfyllnader gjordes för Drottningtorget med omgivande byggnader i norr och öster (järnvägsstation och fattighus). Jfr karta sid 13.

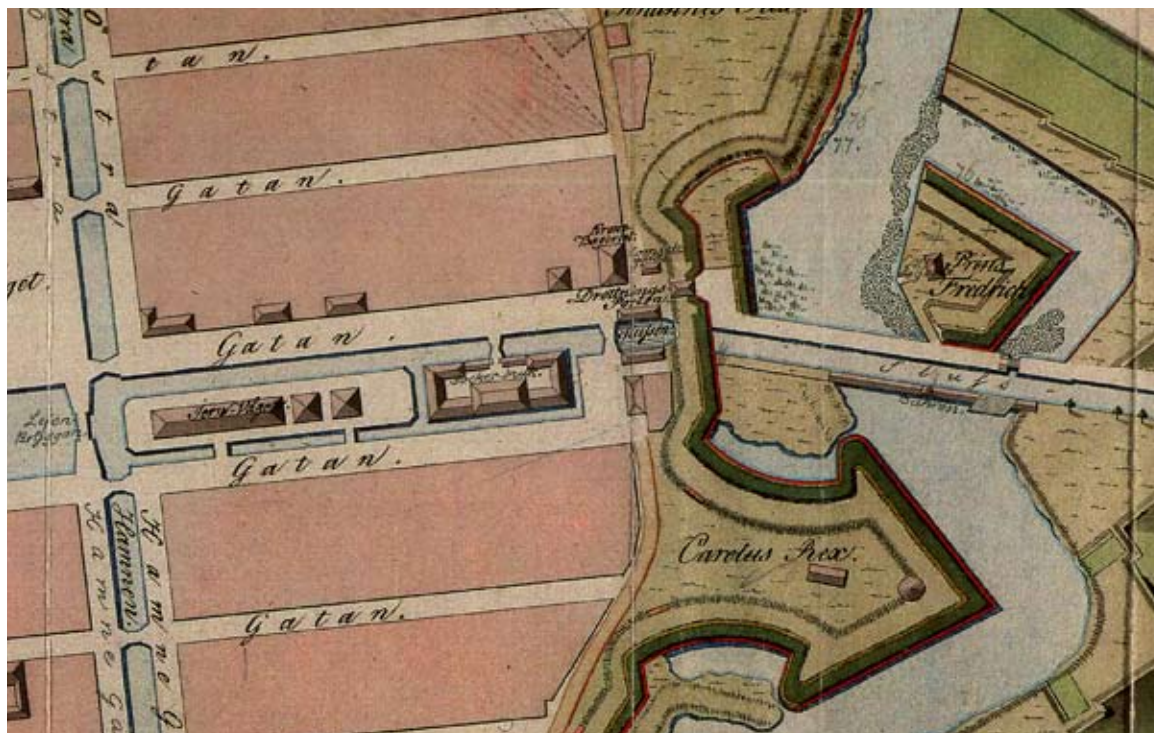
1920-25 byggdes det nuvarande Posthuset och eventuella rester av befästningarna försvann troligen i samband med grundläggningen (tät pålning). Inom övriga delar av området finns troligen rester av befästningarna kvar. Lämningar som är delar av bastionen har påträffats under Hotell Eggers.

Cirka 1870 ersattes den gamla slussen med en ny något längre österut och kanalen fick ny beklädnad med huggen sten. Det gamla kvarnhuset och bron intill revs. Lämningar av dessa anläggningar kan finnas i eller intill kanalen.

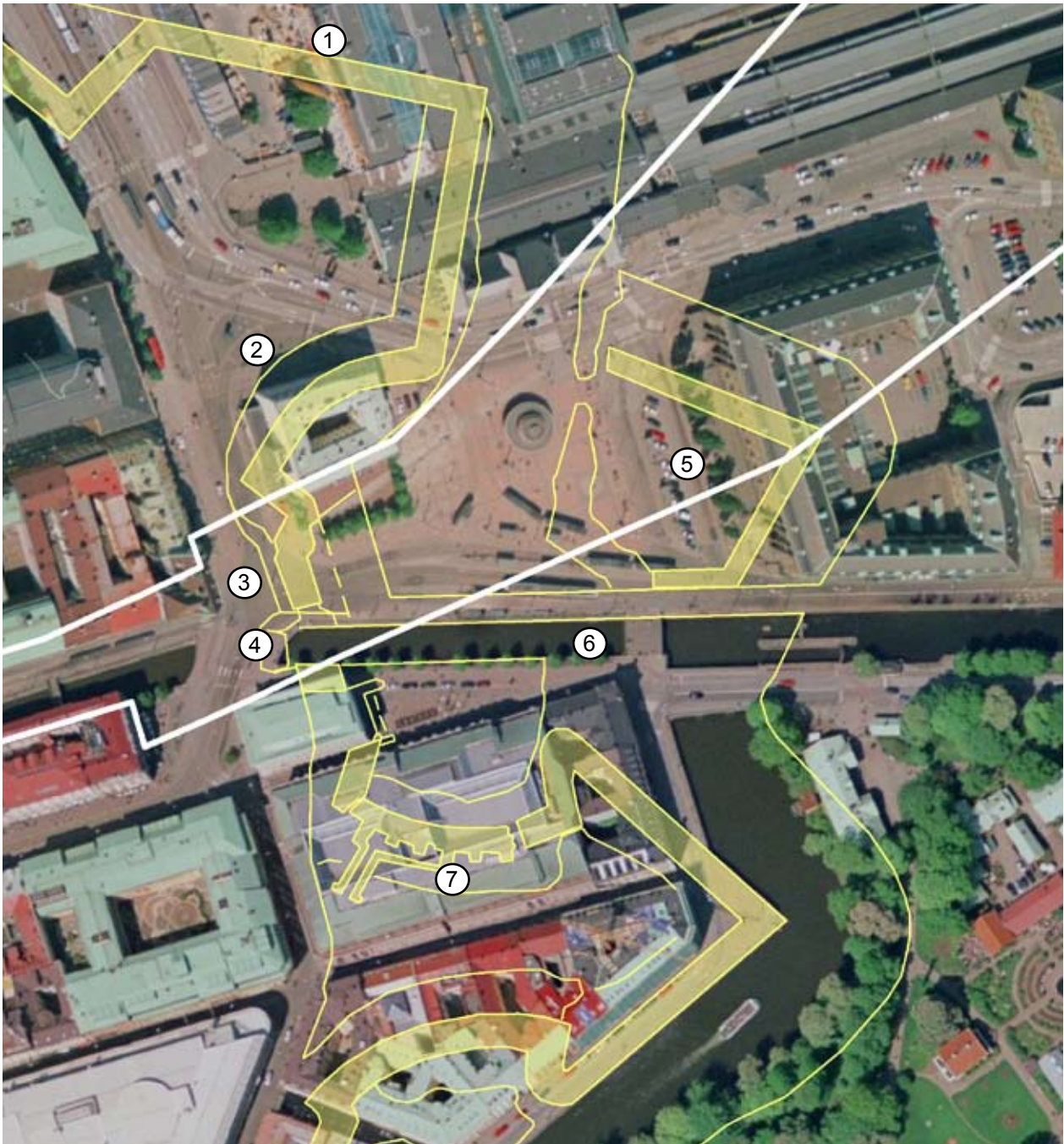
Bedömning

Området har omfattat en stadsentré, befästningsanläggningar från olika utbyggnadsskeden och en mötespunkt mellan tre vattenleder. Det saknar motsvarighet inom övriga delar av befästningsstråket och har därför ett särskilt värde. Raveliner med ungefär samma karaktär som Prins Fredrik har funnits inom andra delar av befästningsstråket t ex Prinsessan Hedvig vid Gamla Latin.

Troligen finns rester efter de beskrivna anläggningarna kvar. Om de tas bort innebär det en mycket stor konsekvens för befästningsstråket och hela fornlämningen.

Detalj från karta 1771. Till höger nuvarande Drottningtorget (Bastionerna Johannes Rex och Carolus Rex, ravelinen Prins Fredrik, Drottningporten och slussen). Till vänster nuvarande Brunnsparcken (Järnvägen och sockerbruket med omgivande kanaler).

- 1 Bastionen Johannes Rex, norra delen, delvis undersökt och borttagen
- 2 Bastionen Johannes Rex, södra delen, eventuellt murrester under Hotell Eggers
- 3 Läge för Drottningporten
- 4 Läge för slussanläggning
- 5 Ravelinen Prins Fredrik, yttre delen troligen borttagen på 1920-talet
- 6 Stora Hamnkanalen - Fattighusån
- 7 Bastionen Carolus IX Rex. Norra flanken undersökt och borttagen 1983.

Rosenlund – Nya Allén

I alternativen Haga – Korsvägen / Chalmers byggs tunnel i öppet schakt mellan Rosenlundsplatsen och Haga Kyrkoplan. (Se bild.)

Historia - karaktär

Området ligger inom fd befästningsstråkets sydvästra del där vallgraven rätades ut i början av 1800-talet. Här låg den nedre delen av bastionen Christina Regina och lite längre väster ut bastionen Regeringen.

Bastionerna byggdes på 1620-talet och tillhör den äldsta typen med jordvallar och raka flanker. (Se karta sid 6.)

I Erik Dahlberghs plan från 1690 ingick förslag om att bygga om denna del men den genomfördes inte. (Se sid 8.) Uppe på berget ovanför uppfördes helt nya anläggningar, bl a bastionen Carolus XI Rex. Dessa finns fortfarande till stor del kvar. Utanför vallgraven anlades en fältvall och smal vattenfylld grav.

I början av 1800-talet raserades anläggningarna och vallgraven byggdes om. Cirka 1860 byggdes stensatta kajer och en ny bro. Utanför vallgraven planterades Nya Allén 1823 och något senare tillkom parken intill vallgraven.

I samband med bygget av det stora kontorskomplexet vid Hvitfeldtsplatsen undersöktes inre delen av bastionen Christina Regina. Då påträffades bl a jordvallar. En jordvall som tillhört bastionen Regeringen har också dokumenterats längre västerut. Liknande vallar finns troligen kvar inom den del av området som berörs av Västlänken.

Bedömning

Det aktuella området med anslutande delar längre väster har omfattat bastioner som ingick i den första utbyggnadsetappen och som sedan inte ”moderniserats” genom ombyggnad. Motsvarande anläggningar saknas inom andra delar av befästningsstråket.

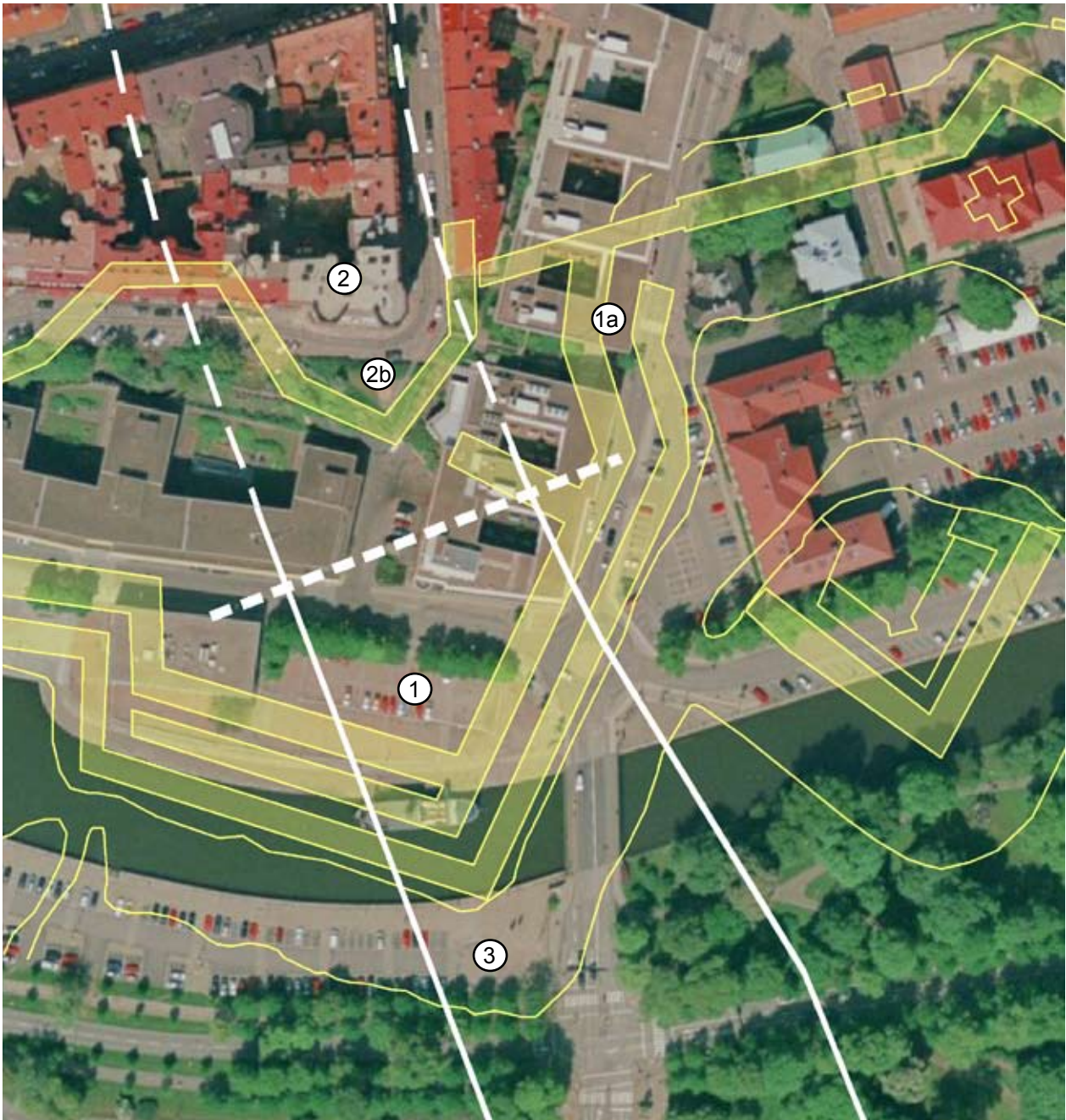
Troligen finns lämningar efter jordvallar som tillhört bastionen Christina Regina. Om dessa tas bort innebär det en mycket stor konsekvens för lämningarna efter Göteborgs äldsta befästningsanläggningar.

Rester efter fältvallen kan finnas inom park- och alléstråket. Liknande vallar har funnits inom andra delar av parkstråket längs vallgraven.

Lämningar som visar vallgravens ursprungliga läge kan finnas.

Detalj från karta 1771. Till vänster bastionerna Regeringen och Christina Regina som byggdes under det första utbyggnadsskedet 1620-43.

- 1 Bastionen Christina Regina, nedre äldre delen (a, undersökt och borttagen del)
- 2 Bastionen Christina Regina, övre yngre delen (b, bevarad mur)
- 3 Vallgravens ursprungliga läge

Stora Hamnkanalen med omgivning

I varianten Stora Hamnkanalen byggs tunneln i öppet schakt från Drottningtorget längs hela kanalen och diagonalt under Lilla Torget. (Se bild.)

Historia – karaktär

Området omfattar huvuddelen av Stora Hamnkanalen. Den har sedan 1600-talet varit en central plats i staden och här placerades stadens viktigaste byggnader och verksamheter t ex rådhuset och Ostindiska Kompaniet. (Se karta sid 16.)

Kanalen började byggas på 1620-talet. Avsikten var att den skulle bli en hamn för större fartyg men den blev för grund. Varor transporterades därför in och ut med mindre båtar. (Se sid 11.)

I slutet av 1600-talet byggdes en ”holme” i kanalens inre. Här anlades stadens järnvåg och i mitten av 1700-talet ett sockerbruk. Båda fanns kvar till sekelskiftet 1800. (Se karta sid 18.)

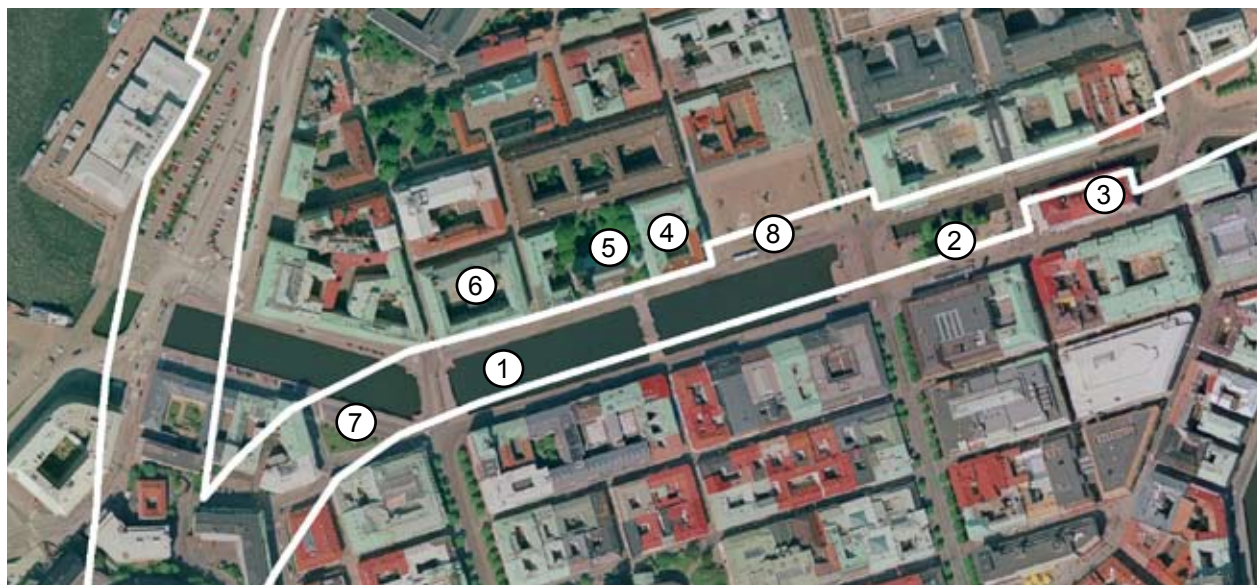
Vid kanten av nuvarande Gustaf Adolfs torg stod stadens första rådhus. (Se sid 6.) Lilla Torget har enligt äldre kartor inte haft någon permanent bebyggelse.

Kanalkanterna var den första tiden av trä och från 1700-talets början byggdes de om med otuktad sten. (Se sid 11.) Vid 1800-talets mitt moderniserades kanalen och kanterna kläddes nu med huggen sten. Troligen lämnades äldre konstruktioner kvar innaför. (Se bild sid 23.)

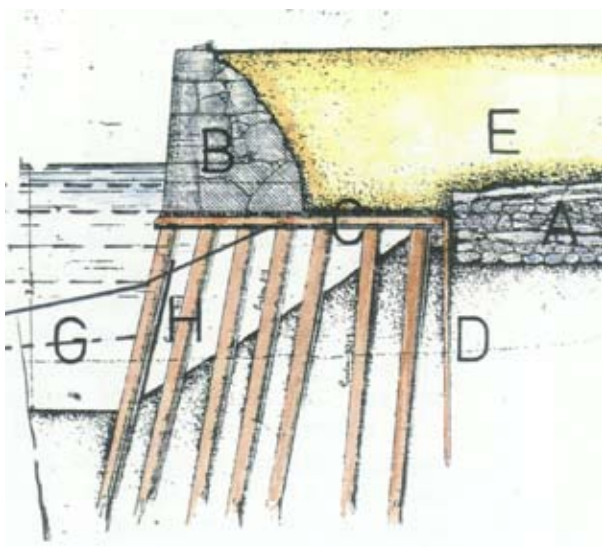
De första broarna var av trä. På 1700-talet byggdes stenbroar uppförda på pålgrund. De ersattes med nya på 1860-talet.

Lämningar finns troligen efter de beskrivna anläggningarna och verksamheterna men dokumentation saknas i stort.

Vid schaktkontroller har fajansfynd gjorts på Lilla Torget och framför Ostindiska Huset.

- 1 Stora Hamnkanalen
- 2 Plats för järnvågen
- 3 Fd sockerbruk
- 4 Rådhuset
- 5 Tyska kyrkan
- 6 Ostindiska huset
- 7 Lilla Torget
- 8 Gustaf Adolfs Torg

Sektion genom kanalkant. A= äldre konstruktion. Källa: Cityplan 1997.

I södra kanalkanten har en träkonstruktion som troligen tillhört en äldre anläggning påträffats.

Någon marinarknologisk undersökning har inte genomförts.

Bedömning

Stora Hamnkanalen med omgivning har sedan grundläggningen varit en central plats i staden och här kan finnas lämningar efter anläggningar och verksamheter från olika epoker. Området saknar motsvarighet och miljön är unik.

Troligen finns lämningar efter verksamheten vid järnvågen och Ostindiska Kompaniet, rester av äldre konstruktioner och båtvrak.

På Lilla Torget kan rester av tidigare stensättning m m finnas.

Om lämningarna tas bort längs hela den aktuella sträckan försvinner en mycket stor del av kanalens kulturhistoriska värde och det innebär en mycket stor konsekvens för fornlämningen "Göteborgs innerstad".

Fattighusån – Nya Allén

I alternativet Korsvägen byggs tunneln i öppet schakt under Fattighusån och längs Nya Allén vid Trädgårdsföreningens nordöstra gräns. (Se bild.)

Historia - karaktär

Området ligger i befästningsstråkets nordöstra del och omfattar ett parti av Fattighusån.

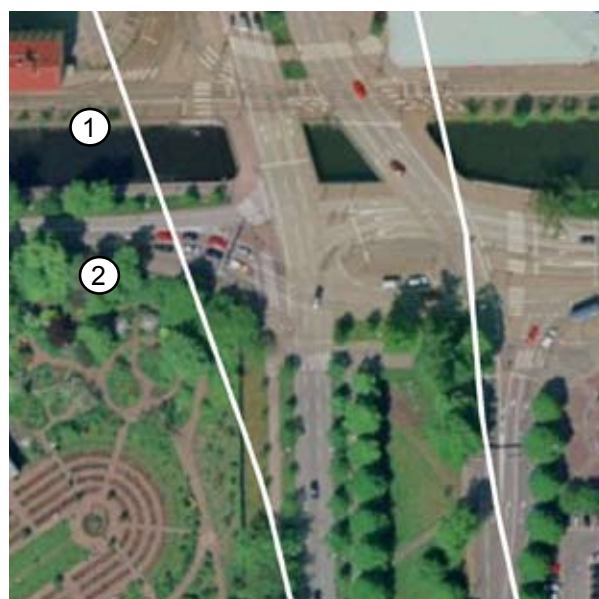
Fattighusån är en grävd kanal anlagd 1640-41. En väg längs kanalens norra sida ledde till stadens östra port. Längs denna sida kläddes kanalen senare med sten och på 1770-talet planterades lindar.

Under det tredje utbyggnadsskedet 1684-1720 byggdes en fältvall i området. (Se karta sid 10.) När befästningarna revs i början av 1800-talet drogs Nya Allén fram här och en bro byggdes över Fattighusån.

Fattighusåns kanalkanter har under 1900-talet delvis förändrats i samband ombyggnad av broar. På denna sträcka har delar av den ursprungliga beklädnaden ersatts med huggen sten och betong.

Bedömning

Området omfattar en liten del av befästningsstråket och en förhållandevis kort sträcka av Fattighusån. Liknande anläggningar finns inom andra delar. Åtgärden innebär en liten konsekvens för befästningsstråket och måttlig konsekvens för Fattighusån.

1 Fattighusån
2 Läge för fältvall

SAMMANFATTNING

Fornlämningen ”Göteborgs innerstad” omfattar 1600-talets stadsbebyggda område. Den har *som helhet ett mycket högt värde*. Inom den finns *två särskilt värdefulla delar*, befästningsstråket och Stora Hamnkanalen. De började båda anläggas på 1620-talet och tillhör det första utbyggnadsskedet.

Befästningsstråket byggdes ut och förnyades i tre etapper: 1620-1643, 1644-1683, 1684-1720. (Se bild sid 25.) Delar från de tre skedena speglar utvecklingen och hela anläggningen tillsammans med skansarna Lejonet och Kronan är synnerligen intressant från fortifikationshistorisk synpunkt. Befästningarna runt stadens revs ner till gatunivå i början av 1800-talet. Anläggningar under mark fick ligga kvar. Större delen av lämningarna under mark finns troligen kvar. Dessa har alla ett högt värde.

Stora Hamnkanalen med omgivning har varit en central plats i Göteborg sedan grundläggningen. Här fanns stadens viktigaste verksamheter och anläggningar de första 200 åren. Kanalen har moderniserats men lämningar och fynd finns troligen i kanalen och omgivningen. Hela kanalen med omgivning har ett mycket högt värde.

Följande delar påverkas av förslag i Västlänken.

Befästningsstråket längs älven. Anläggningarna tillkom i huvudsak under skede två. Den aktuella delen omfattar mer än hälften av stråket. Om lämningarna tas bort här försvinner en stor del av resterna efter anläggningarna från skede två. (Se sid 25.)

Rosenlund, bastioner från första utbyggnadsskedet. Anläggningarna här tillkom under det första utbyggnadsskedet. Detta är troligen den enda delen där de äldsta bastionerna hade kvar sin ursprungliga utformning fram till rivningen. Om den aktuella delen tas bort försvinner en viktig del av lämningarna efter de äldsta befästningsanläggningarna.

Drottningtorget, stadens östra entré. Här byggdes en stadsentré under första skedet, en ny port av sten uppfördes under det andra och bastionerna moderniserades under det tredje. Platsen omfattar troligen lämningar från flera skeden. De saknar motsvarighet i övriga delar av befästningsstråket.

Stora Hamnkanalen med omgivning. Kanalen tillhör det första utbyggnadsskedet. Kajkanterna har byggts om och omfattar troligen äldre konstruktioner. I kanalen kan finnas fynd från tidigare verksamheter. Motsvarighet saknas inom andra delar av fornlämningen. – I området ingår nuvarande Brunnsparken. Här låg järnvägen och ett sockerbruk fram till sekelskiftet 1800. Troligen finns lämningar efter dessa anläggningar och verksamheter. De saknar motsvarighet i andra delar av Göteborg.

Fattighusån - fältvall, liten del. Fattighusån tillkom under det första skedet och fältvallen under det sista. Liknande anläggningar finns inom Fattighusån respektive befästningsstråket.

Sammanfattande bedömning

Alternativet Korsvägen påverkar området Fattighusån - fältvall. Det innebär en *måttlig konsekvens* för fornlämningen ”Göteborgs innerstad”.

Alternativen Haga - Korsvägen / Chalmers varianten Södra Älvstranden påverkar befästningsstråket längs älven och Rosenlund. Alternativet Haga - Korsvägen / Chalmers varianten Stora Hamnkanalen påverkar Stora Hamnkanalen med omgivning, Drottningtorget och Rosenlund. *Båda innebär en mycket stor konsekvens* för fornlämningen ”Göteborgs innerstad”. Ingrepp av denna omfattning har inte gjorts tidigare och åtgärderna innebär att stora delar av fornlämningens värde försvinner.

Bilden visar ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse. Utanför vallgraven och i älven fanns också anläggningar. Befästningarna har byggts ut och förnyats i tre etapper: gult 1620-1643, gulgrönt 1620-1643 och senare förstärkt, grönt 1644-1683, rött 1684-1720. Redovisningen är **schematisk**.

JÄRNVÄGSUTREDNING VÄSTLÄNKEN

UNDERLAGSRAPPORT

KULTURMILJÖ BILAGA 2

Förteckning över områden och objekt

Redovisning av samtliga kulturmiljöer längs järnvägsutredningens linjesträckningar

Innehåll

1 Inom Vallgraven	12 Gårda
2 Nordstaden	13 Sävenäs
3 Gullbergsvass	14 Bö
4 Stampen	15 Skår
5 Heden	16 Broar mm
6 Lorensberg	17 Byggnader efter 1955
7 Johanneberg	18 Fornlämningar
8 Krokslätt	Översiktskarta
9 Landala	Karta 1:A-C
10 Vasastaden	Karta 2
11 Haga	Karta 3:A-B

Medverkande

Ansvarig Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Handläggare Gudrun Lönnroth, Göteborgs Stadsmuseum

Lars Nilsson, WSP

Anna Samuelsson, WSP

Anna-Karin Sintorn, WSP

FÖRTECKNING ÖVER OMRÅDEN OCH OBJEKT

Längs de föreslagna linjesträckningarna i järnvägsutredningen finns ett stort antal kulturmiljöer. Denna förteckning innehåller kulturmiljöer som är av riksintresse och / eller är upptagna det kommunala bevarandeprogrammet samt objekt som har särskilt skydd enligt kulturminneslagen mm. (Jfr kap 2 i rapporten.)

I förteckningen redovisas samtliga kulturmiljöer inom ett cirka 200 meter brett stråk längs de aktuella linjesträckningarna. (Se översiktskarta.)

Miljöer (områden och objekt) som ligger inom stråk med betongtunnel som byggs i öppet schakt eller i nära anslutning till gränsen mellan betongtunnel och bergtunnel markeras med fet stil i rubriken. Det gäller också miljöer som ligger vid bro och ett par miljöer som påverkas av stationsuppgångar.

Gränsen för riksintressen redovisas på karta 2.

Fornlämningar redovisas i avsnitt 18 och på karta 3:A-B.

Områden och objekt redovisas på karta 1:A – C.

Angivna nummer är stadsdelsnummer följt av fastighetsbeteckning. Siffra inom parentes är stadsdelsnummer t ex (3) = Gullbergsvass.

I det kommunala programmet för bevarande ingår framför allt bebyggelse uppförd före cirka 1955. De- lar av den yngre bebyggelsen har inventerats men något urval av särskilt intressanta byggnader eller områden har inte gjorts. Flera av de områden som nu ingår i programmet innehåller emellertid yngre byggnader som har stor betydelse för miljön t ex i Cityområdet. Se avsnitt 17.

Förkortningar

BP = Kommunalt program för bevarande

RI = Riksintresse

BM = Byggnadsminne / KML 3 kap

BMF = Förslag till byggnadsminne

KML 4 kap = Kyrkligt kulturminne

FSM = Statligt byggnadsminne

1. Inom Vallgraven (1)

Hela stadsdelen Inom Vallgraven är en kulturmiljö av riksintresse (RI). Området ingår också i fornlämningen GO 216.

1:12:1-2

Södra Hamngatan 45-47 BP

Två byggnader uppförda 1887. De är de enda bevarade från 1800-talet vid Södra Hamngatans östra del.

1:13:1

Göta Källare, Hotellplatsen BP

Uppfört 1810-12 som värdshus m m. Senare ombyggt. Belägen inom "befästningsstråket". Byggnaden var en av de första som uppfördes inom det avrivna befästningsstråket. Den har stor betydelse för miljön kring Drottningtorget och kanalen.

1:14:1

Palacehuset – Brunnsparken BP

Uppfört som sockerbruk 1750. Byggnaden låg då på en "ö" i kanalen. Den fick i huvudsak sitt nuvarande utseende vid ombyggnad på 1880-talet. Har bl.a. innehållit Fürstenbergska konstgalleriet och Palace Hotel. Värdefulla interiörer från olika epoker. Valv från 1700-talet i bottenvåningens östra del.

En särskilt intressant del är den norra sidan som ligger i direkt anslutning till kanalen och påminner om byggnadens ursprungliga läge.

Parken började anläggas på 1820-talet och fick i huvudsak sin nuvarande form med träd och fontän på 1880-talet.

Byggnaden och parken är ett mycket värdefullt inslag både i stadsrummet kring Stora Hamnkanalen och i miljön kring kanalens smalare del mot Drottningtorget.

1:15:1

Södra Hamngatan 25 BM

Uppfört 1805 som bostadshus. Ett av de få bevarade bostadshusen i nyklassicistisk stil. Det påminner om den enhetliga trevåningsbebyggelse som dominerade Södra Hamngatan under 1800-talets första hälft.

1:15:2**Riksbankshuset, Södra Hamngatan 27 BP**

Uppfört 1887 för Riksbanken. Större ombyggnad genomförd 2001. Byggnaden är en viktig del i raden av "finanspalats" vid Södra Hamngatan.

1:15:4**Frimurarlogen, Södra Hamngatan 31 BM**

Uppfört 1804-06 som lokal för Frimurarlogen. Ombyggd bl.a. 1916-18. Välbevarad huvudfasad i nyklassicistisk stil. Unika interiörer från olika tider t ex Stora Pelarsalen med inredning från tidigt 1800-tal.

1:16:6**Södra Hamngatan 23 BP**

Uppfört 1891 för Göteborgs Köpmansbank. "Finanspalats" med välbevarad fasad. Byggnaden som är ett hörnhus utgör ett viktigt inslag i stadsbilden.

1:16:14**Chalmerska huset, Södra Hamngatan 11 BM**

Uppfört 1805-07 för W Chalmers. Mycket välbevarat och särskilt påkostat bostadshus i nyklassicistisk stil. Unika interiörer från 1800-talets början bl.a. i paradvåningen en trappa upp. Välvda rum i källaren.

1:16:21**Västra Hamngatan 4 BP**

Uppfört 1895 som en del av Skandinaviska Kreditbanken. Källare med eleganta bankvalv som kan nås från Chalmerska huset.

1:16:22**Skandiahuset, Södra Hamngatan 9 BP**

Uppfört 1909-11 för Försäkrings AB Skandia. Välbevarad och exklusiv naturstensfasad. Viktigt blickfång i miljön kring Stora Hamnkanalen.

1:16:23**Södra Hamngatan 17-21 BP**

Två f.d. bankbyggnader uppförda 1904 och 1921 för Göteborgs Handelsbank. Viktigt inslag i raden av "finanspalats" vid Södra Hamngatan.

1:29:1**Gamla Latin, Hvitfeldtsplatsen BP**

Uppfört som läroverk 1857-61. Välbevarad skolbyggnad. Belägen på och i nära anslutning till lämningar efter befästningsanläggningar.

1:36**F d Telegrafan, Kaserntorget BM**

Uppfört 1909-12. Tillbyggt 1946 och 1955.

1:41**Kvarter på Kungshöjd BP**

Bostadshus uppförda 1904-13.

1:42**Kvarter vid Kungsgatan BP**

Byggnader uppförda som bostadshus 1903-15

1:52:4**Skeppsbrohuset, Skeppsbroplatsen 1 BP**

Uppfört för hotell, kontor, butiker mm 1935. Takvåningen ombyggd. Typisk "funkisbyggnad" som utgör en del av miljön kring Stora Hamnkanalens yttre del.

1:53:14**Wijkska huset, Lilla Torget 1 BP**

Uppfört för familjen Wijk 1853. Om- och påbyggt 1929. Delvis bevarade interiörer från 1920-talet. Hörnpartiet med sitt torn är ett viktigt blickfång i stadsrummet kring Stora Hamnkanalen.

1:53:16**Residenset, Södra Hamngatan 1 FSM**

Uppfört 1650 för fältmarskalken Lennart Torstenson. Från år 1700 använt som residens för landshövdingen. Ombyggt i huvudsak till nuvarande utseende 1851. Byggnaden är en av Göteborgs äldsta. Den innehåller flera mycket värdefulla interiörer från olika tider. Särskilt intressant är ett rum med takmålningar från 1600-talet. I källaren finns kryssvälvda rum från samma tid.

I anslutning till Residenset ligger Landstatshuset uppfört 1921. Till byggnadskomplexet hör en trädgårdsanläggning.

Residenset är unikt och utgör ett omistligt inslag i miljön kring Stora Hamnkanalens yttre del.

1:53:17

Södra Hamngatan 5 BP

Uppfört 1805. Ombyggt för försäkringsbolaget Atlantica 1917. Värdefullt inslag i stadsbilden.

1:54:8

Lilla Torget 5-6 BP

Uppfört 1888 för Göteborgs Enskilda Bank. Ombyggt 1938.

1:54:9

Lilla Torget 4 BM

Uppfört 1811. Delvis ombyggt 1864. Byggnaden innehåller värdefulla interiörer med bl. a. väggmålningar och har välvd källare som troligen tillhört ett äldre hus. Tillsammans med grannhuset ett värdefullt minne från den tid då hela stråket Södra Hamngatan – Lilla Torget var bebyggt med trevåningshus i nyklassicistisk stil.

1:54:10

Lilla Torget 3 BM

Uppfört 1811. Flera mindre ombyggnader har gjorts. I källaren finns kryssvalv som tillhört en äldre byggnad. Jfr Lilla Torget 4.

1:54:11

Svea huset – Elit Plaza Hotel BP,

Byggnadskomplex byggt för Svea Försäkrings AB 1888 och 1927. Ombyggt till hotell 1999. Mycket värdefull exteriör och interiör.

1:55

Kvarteret Neptun, f d Hotel Neptun BP

På tomten byggdes ett kronomagasin 1642. Rester kan finnas kvar i husets stomme. Byggnaden har fått sitt nuvarande utseende efter flera om och tillbyggnader. Den senaste genomfördes 1988-89.

1:61:12

Kungsgatan 10 BP

Bostads- och kontorshus uppfört 1908-09

1:68:29

Skräddaregatan 1-3 BM

Uppfört 1785. Byggnaden är välbevarad med ursprungliga tegelfasader och fritrappa. Den kringbyggda gården är belagd med kullersten.

2. Nordstaden (2)

Hela stadsdelen Nordstaden är en kulturmiljö av riksintresse (RI). Större delen av området ingår också i fornlämningen GO 216.

2:9:3

Hotel Eggers, Drottningtorget 3-4 BP

Byggnadskomplex uppfört 1814-60. Ombyggt i huvudsak till nuvarande utseende 1894. Välbevarat hotell som är ett viktigt inslag i miljön kring Centralstationen och Drottningtorget. Ligger inom f d befästningsstråket. Värdefulla interiörer i entré och matsal.

2:10:15-16

Norra Hamngatan 36-38 BP

Uppförda på 1820-talet. Om- och påbyggda i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De utgör de sista resterna av den äldre bebyggelsen i Östra Nordstaden

2:10:18

Norra Hamngatan 40 BP

Uppfört som bl a apotek 1918. Byggnaden som är ett hörnhus avslutar kvarteret mot Drottningtorget. Den har en mycket stor betydelse för stadsbilden och utgör ett viktigt blickfång.

2:10:20

Norra Hamngatan 18 BP

Uppfört 1937 för försäkringsbolaget Lif-Thule. Byggnaden som är ett hörnhus har stora betydelse för stadsbilden kring Gustaf Adolfs Torg och Brunnsparken. Entrépartiet mot Hamngatan har en exklusiv utformning i natursten med en relief över ingången.

2:11:1

Sahlgrenska huset, Norra Hamngatan 14 BM

Uppfört 1753 för familjen Sahlgren. Ombyggt i huvudsak till nuvarande utseende 1855. Fasaden och fritrappan mot Norra Hamngatan är välbevarade.

Huset innehåller värdefulla interiörer bl a en restaurerad rumsfil med 1700-talskaraktär och ett dekoratörmålat trapphus. I källaren finns kryssvälvda rum.

2:11:6**Tyska kyrkan KML 4 kap.**

Kyrkan uppfördes ursprungligen 1633 och återuppbyggdes efter bränder på 1600-talet och 1700-talet. Den fick i huvudsak sin nuvarande exteriör i slutet av 1700-talet. Fönstrens glasmålningar tillkom vid 1800-talets slut. Aschebergiska gravkoret byggdes 1681. Kyrkotomten avgränsas mot Hamngatan med en naturstenmur och en trappa.

2:11:7**Rådhuset, Gustaf Adolfs Torg 1-2 BM**

Rådhusets äldre del uppfördes 1668. Den påbyggdes 1814-17 och utvidgades mot Tyska kyrkan 1869. Den yngre delen mot torget byggdes 1935-37.

I den äldre delen finns gångar med välvda tak mot gården och rum med välbevarade interiörer en trappa upp. Källaren har kryssvälvda rum och rester av en äldre stenlagd passage. Den yngre delen har exklusiv inredning från 1930-talet.

Rådhuset är det dominerande byggnadskomplexet vid Gustaf Adolfs Torg och byggnaden har mycket värdefulla interiörer. Det ingår i den unika bebyggelsegruppen som består av Ostindiska huset, Sahlgrenska huset och Christine kyrka. Jfr 2:12:1.

2:12:1**Ostindiska Huset, Norra Hamngatan 12 BM**

Uppfört för Ostindiska Kompaniet 1747-62. Ombyggt till museum 1894-96. Wilsonska flygel mot Köpmansgatan tillkom 1891.

Den ursprungliga byggnaden har värdefulla interiörer bl a ett trapphus med unika väggmålningar från 1890-talet. Hela bottenvåningen omfattar rum med kryssvälvda tak. Wilsonska flygeln har fasadmålningar mot gården.

Ostindiska Huset, Sahlgrenska huset och Christine kyrka utgör tillsammans en unik miljö från 1700-talet med tidstypiska fasader av gult tegel. I miljön ingår också Rådhuset. Bebyggelsegruppen som helhet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och byggnaderna innehåller också interiörer av hög klass.

2:13:4**Norra Hamngatan 6 BP**

Uppfört ca 1732. Påbyggt i tre etapper. Fritrappa och välvd källare från 1700-talet.

2:13:7**Norra Hamngatan 4 BM**

Uppfört 1883. Välbevarad, rikt dekorerad fasad.

2:13:12**F d Broströmia, Packhusplatsen 5-6 BP**

Huset fick i huvudsak sitt nuvarande utseende 1926-28 då det ombyggdes för Broströmska rederiet. Den monumentala fasaden med dekor i natursten utgör ett väsentligt inslag i hamnmiljön kring Packhusplatsen och Stora Hamnkanalen.

Byggnaden utgör tillsammans med grannhusen vid Packhusplatsen ett värdefullt minnesmärke över den göteborgska sjöfarten och rederinäringen.

2:13:14**Norra Hamngatan 10 BP**

Byggnadens nedre hörnparti uppfördes 1669. Senare har flera om- och tillbyggnader gjorts. I hörnpartiet finns välvda rum. Byggnaden som under många år var Tull- och Packhus är ett viktigt inslag i stadsbilden kring Stora Hamnkanalen

2:20:5**F d Transatlantic, Packhusplatsen 3 BP**

Uppfört 1942 för Rederi AB Transatlantic. Exklusiv naturstensfasad med reliefer som anknyter sjöfarten. Viktig del i miljön vid Packhusplatsen. Jfr 2:13:12.

2:21:1**"Hertzia", Packhusplatsen 2 BP**

Uppfört 1901 för handelsfirman JA Hertz & Co. Byggnad med rikt utsmyckad exteriör. Utgör ett viktig inslag i miljön vid Packhusplatsen.

2:28**F d Navigationsskolan BP**

Uppförd ca 1860. Om- och tillbyggd 1914 – 16. Viktigt blickfång i hamnområdet. Mellan byggnaden och Packhusplatsen finns en omsorgsfullt utformad trappa i natursten.

2:29**Bostadskvarter BP.**

Enhetligt utformade tegelbyggnader uppförda 1903 – 04.

2:31:1

Sankt Eriksgatan 3 BP

Uppfört cirka 1870 som bostads- och kontorshus. Låg byggnad i två våningar som ingår i den värdefulla husraden ut mot stråket längs älven.

2:32:1

Sankt Eriksgatan 4 BP

Uppfört 1870 som bostadshus med fasaddekor i nyrenässans. Viktig del i husraden ut mot stråket längs älven.

2:33:3-5

"Hasselbladiska kvarteret", Sankt Eriksgatan 5 BP

Kvarteret har uppförts i etapper 1874-1971 för det välkända företaget "Hasselblads". Unikt kvarter som speglar verksamhetens utveckling under drygt 100 år. Välbevarade interiörer finns i det äldsta huset på hörnet mot Östra Hamngatan och i en byggnadsdel från 1950-talet. Hela kvarteret är ett viktigt inslag i miljön längs stråket ut mot älven.

2:36

F d Tull- och Packhuset, Casino Cosmopol BP

Uppfört på den nyanlagda kajen 1864. Delvis om- och tillbyggt i samma stil som den ursprungliga. Omistligt inslag i hamnmiljön och ett viktigt minne från den tid då emigrantbåtarna utgick härifrån. Entréhall i 1920-talsstil.

(2) 702:32

Kajskjul 8 BP

Uppfört som hamnskjul 1872 och tillbyggt 1909. Den sneda fasaden i väster är anpassad till ett järnvägsspår som funnits här. Ett av de få bevarade träskjulen i Göteborgs hamn.

3. Gullbergsvass (3)

3:13:3-12

Friggagatan - Odinsplatsen BP

Butiks- och kontorshus i "funkis" uppförda 1934-40. Kvarterets "baksida" ligger vid föreslagna sträckning.

3:17

Centralstationen BP, BM, BMF, RI

Uppförd 1856-58 efter ritningar av AW Edelsvärd. Tillbyggd med yttre hallen mm 1928-30. Välbevarad exteriör inklusive perronger samt interiör med stora kulturhistoriska värden. I yttre hallen väggmålningar som nyligen restaurerats.

Centralstationen utgör tyngdpunkten i kommunikationsmiljön kring Drottningtorget och har stor betydelse för stadsbilden.

Byggnaden med anslutande anläggningar ligger inom befästningsstråket.

(3) 703:55

F d Västgötabanans stationshus BP

Uppfört 1931 efter ritningar av E Torulf. Värdefull del i kommunikationsmiljön kring centralstationen.

(3) 703:56

F d Bergslagsbanans stationshus med park BP, BMF

Uppfört 1881 efter ritningar av A och HJ Kumlien med planteringar väster och söder om stationshuset. Värdefull del av kommunikationsmiljön kring centralstationen.

(3) 703:18

Mosaiska begravningsplatsen BP

Begravningsplats anlagd på 1790-talet. Byggnad uppförd 1864. Platsen omges av gjutjärnsstaket och omfattar många kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar.

(3) 703:47

Skansen Lejonet BP, FSM

Skans belägen på "Gullbergsklippan". Platsen har varit befäst sedan 1300-talet. Den nuvarande anläggningen byggdes 1687-89 efter ritningar av Erik Dahlbergh. Mycket värdefullt minne från 1600-talets befästa stad och ett viktigt inslag i stadsbilden. - Väsentligt är att man kan uppfatta skansens strategiska läge på en bergsknalle.

4. Stampen (4)

4:1

Posthuset, Drottningtorget 6-7 (BP) BM, RI

Uppfört 1920-25 efter ritningar av E Torulf. Påkostad exteriör med dekor i natursten och hall i monumental stil. Byggnaden är ett dominerande inslag i stadsbilden kring Drottningtorget och kanalen. Den utgör också en viktig del i den traditionella kommunikationsmiljön.

4:2

Stampgatan 8 BP, RI

Uppfört 1866 som bostadshus. Det är ett av de få bevarade äldre husen vid Fattighusån och ett värdefullt inslag i denna miljö.

4:4, 7 och 12

Odinsgatan - Odinsplatsen BP

GP-huset uppfört 1934, ombyggt 1990. Bostadshus byggt 1898 för anställda på Pripps bryggeri. Butiks- och kontorshus i "funkis" uppförda 1934-40. Kvarters "baksida" ligger längs föreslagen sträckning.

5. Heden (5)

5:16:10

Katolska kyrkan BP, RI

Kyrkobyggnad uppförd 1936-38. Viktigt inslag i stadsbilden.

5:21 m fl

Bostadskvarter Sten Stureplatsen m m BP, RI

Bostadshus uppförda 1886-89. Mot nordväst har kvarteret en svängd fasad anpassad till platsen och här står några äldre träd. Mot Sten Sturegatan finns förträdgårdar. Elverk uppfört 1907 i kvarteret intill.

5:25

Bostadskvarter BP, RI

Bostadshus uppförda ca 1910-30. Längs Sten Sturegatan har kvarteret enhetligt utformade tegelbyggnader i 1920-tals klassicism och två trädrader.

5:27:22

Bostadshus Södra Vägen 2 BP, RI

Uppfört på 1890-talet. Hörnhus med torn och en liten förgård med staket. Viktigt inslag i stadsbilden.

5:28-31

Bostadskvarter Sten Sturegatan mm BP, RI

Bostadshus uppförda 1890-1910. Förträdgårdar med staket finns längs Sten Sturegatan och Skånegatan.

5:40:39

Liseberg BP

Liseberg var fram till 1900-talets början ett "lander" med bostadshus från 1700-talet och 1800-talets början. I samband med jubileumsutställningen 1923 förvandlades det till nöjespark. De två bostadshusen bevarades och i anslutning till dem byggdes spegeldammen med omgivande byggnader. Något senare tillkom entrén med sina torn.

Området kring spegeldammen med byggnader från två olika epoker har ett högt kulturhistoriskt värde och är en särskilt karaktäristisk del inom Liseberg. Ett mycket viktigt inslag är också entrétornen.

(5) 705:1

Heden, Idrottsgården, Gamla Allén BP, RI

Heden användes på 1700-talet som exercisplats och utnyttjades från 1800-talets senare del också för idrott och utställningar. Idrottsgården byggdes i samband med utställningen 1923 och visar en mönstergård för ett mindre lantbruk.

Gamla Allén vid västra sidan planterades 1788 då detta var en viktig infartsväg till staden från söder. Kring sekelskiftet 1900 tillkom träraderna längs platsens övriga sidor.

Heden som plats har ett högt lokalhistoriskt värde. Gamla Allén och f d lantgården utgör väsentliga inslag i miljön.

(5) 705:11

Trädgårdsföreningen BP BM, RI, KML 2 kap.

Förslag om att anlägga en större trädgård i anslutning till Nya Allén fanns redan 1808. Trädgårdsföreningen bildades 1842 och staden ställde mark till förfogande. Åren 1845-50 tillkom de första anläggningarna och husen. Trädgården utvecklades sedan efter hand. I den nordöstra delen uppfördes ekonomibyggnader bl a "Lagerhuset" 1893 och ett magasin 1902.

Trädgårdsföreningen som helhet är en unik kulturhistorisk miljö. Inom den nordöstra delen som berörs av föreslagen sträckning ligger två äldre värdefulla byggnader.

6. Lorensberg (6)

6:1-3

Hvitfeldtska läroverket m m BP, RI

Område med välbevarade skolbyggnader från 1900-talets första årtionden. Det omfattar f d Götabergsskolan, f d Handelsinstitutet och f d Hvitfeldtska läroverket uppförda 1903, 1913 och 1915. Byggnaderna tillsammans med anslutande murar, trappor, trädtrader och park utgör en värdefull miljö.

6:10-17

Lorensbergs villaområde BP, RI, BM (4)

Villaområdet uppfördes 1913-25 enligt en mycket omsorgsfullt genomarbetad stadsplan i nationalromantisk anda. Det omfattar ett 30-tal exklusiva villor, radhus med trädgårdar omgivna av murar m m. Trappanläggningar och planteringar ingår som viktiga delar i miljön.

Området som helhet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Fyra byggnader (11:2, 11:4, 13:1, 13:2) är byggnadsminnen, f d statliga byggnadsminnen.

6:9, 30-31

Götaplatsen mm BP, RI, BMF

Götaplatsen, Konstmuséet och Konsthallen tillkom i samband med jubileumsutställningen 1923. Stadsteatern och Konserthuset byggdes 1930-35.

Platsen är en monumental avslutning på paradstråket Kungsporsavenyn. Hela platsen har ett mycket högt värde. Byggnadsminnesförklaring är föreslagen. Söder om Götaplatsen ligger Artisten (fd. Flickläroverket) byggt 1935.

6:21:1-2

F d Hovrätten m m och Renströmsparken BP, RI

Parkområde med Näckrosdammen och två institutionsbyggnader. Detta var en central del av utställningsområdet 1923. Näckrosdammen tillkom i samband med utställningen och senare anlades Renströmsparken. F d Hovrätten och Universitetsbibliotekets äldre del uppfördes 1948 resp. 1951-54.

Byggnaderna är exempel på omsorgsfullt utformade institutionsbyggnader från perioden 1945-55. Parken utgör en del av ett sammanhängande grönstråk med friliggande byggnader. Den ansluter till Johannebergs landeri, Lorensbergs villaområde och Götaplatsen.

6:22

Johannebergs landeri och park BP, RI

Johannebergs landeri omfattade i början av 1800-talet bostadshus på den nuvarande platsen och en stor trädgård. 1923 utnyttjades husen bl a som kontor för utställningen.

I dag består Johannebergs landeri av låga hus kring en nästan sluten gård, en trädgård anlagd på en terrass och nedre parkdel med en kort allé. Här finns också grupper med höga träd och en skulptur från 1957 som föreställer diskuterande skolflickor.

Johannebergs landeri med anslutande trädgård och park har ett högt kulturhistoriskt värde och är ett oersättligt inslag i miljön kring Korsvägen.

6:23, 25

Bostadskvarter Johannebergsgatan BP, RI

Påkostade bostadshus uppförda 1915-25. Husraden mot Södra Vägen är en viktig del av miljön längs denna gata. Trappanordningen i söder vid Johannebergs landeri är ett värdefullt inslag.

6:32

Bostadskvarter Eklandagatan BP

Uppfört ca 1920 – 30. Ansluter till trädgården vid Johannebergs landeri. Utgör tillsammans kvarteret mitt emot ett värdefullt gatustråk, jfr 7:14.

6:55:11 m fl

Hörnet Södra Vägen – Engelbrektsgränd BP, RI

Hörnhus byggt 1935. Anslutande hus längs Södra Vägen är ett kontorshus från 1966 och en tingshusbyggnad uppförd 1887. Hörnet är ett viktigt inslag i stadsbilden.

6:29, (6) 706:2

Lorensbergs park BP, RI, BMF

Park med traditioner från 1800-talet då Lorensbergs värdshus drevs här. Viktigt "grönt" parti i stenstadsmiljön. Lorensbergsteatern uppfördes 1916 som del av nöjesetablissemangen i Lorensbergsparken. Välbevarad exteriör och värdefull interiör, bland annat ursprunglig vridscen.

7. Johanneberg (7)

7:1-2

Bostadskvarter Terrassgatan BP, RI

Bostadsområde uppfört 1924-28. Tegelhus i 1920-talsklassicistisk stil. Terrasser och planteringar är ett viktigt inslag.

7:14

Bostadskvarter Eklandagatan – Södra Vägen BP

Storgårdskvarter med bostadshus uppförda 1927-35. Det omfattar välbevarade tegelhus som bl a är ett värdefullt blickfång från Korsvägen. I kvarteret finns en passage mellan Södra Vägen och Eklandagatan.

7:14:36

Carlanderska Sjukhuset BP

Sjukhusbyggnader i park uppförda 1927 – 35. Parken ingick tidigare i landeriet Karlsberg.

7:15 – 16

Bostadshus BP

Friliggande flerfamiljshus byggda 1934 – 35. Exempel på tidig ”funkis” i Göteborg.

7:31

Chalmers BP

Ett 10-tal byggnader har särskilt högt värde. Det gäller bla de äldsta delarna från 1926 och entrén från 1961 i norra delen. I söder “Kopparbunken” och “Gibraltar Herrgård”.

7:47 m fl

Övre Johanneberg, del av. BP, RI

Bostadsområde uppfört 1937-39. Värdefullt exempel på bostadsbebyggelse i funktionalistisk stil.

8. Krokslätt (8)

8:2:2-3

Bostadshus Rusthållarepl.

Byggnad uppförd ca 1950. (På karta utan nr.)

8:178 m fl

Eklandagatan östra sidan BP

Bostadshus uppförda 1938 samt två villor från 1900-talets början.

9. Landala (9)

9:15, (9) 709:44

Kv Sångsvanen och Holtermanska BP

Landshövdingehus uppförda 1900-15. Sjukhus uppfört 1891-94. Anläggningen är socialhistoriskt intressant och utgör också ett värdefullt inslag i stadsbilden. Den omfattar trädrader och andra planteringar.

9:37

F d pumpstation m m i park BP, RI

Vattenreservoar och pumpstation byggda 1871 resp. 1905. Anläggningen är teknikhistoriskt värdefull och utgör ett viktigt inslag i stadsbilden.

10. Vasastaden (10)

10:8-9

Bostadshus samt Vasagatan BP, RI

Bostadshusen som uppfördes cirka 1869-77 tillhör de äldsta i området Vasastaden-Lorensberg. Kvarteren är en väsentliga del i den värdefulla miljön längs Vasagatan och kring Haga Kyrkoplan. Vasagatans trädrader från Sprängkullsgatan och österut är ett mycket karaktäristiskt inslag i den ursprungliga stadsplanen.

10:10

Bostadshus Vasagatan BP, RI

Bostadshus uppförda cirka 1892-1902. Kvartershörnet mot Vasagatan-Haga Kyrkogata är ett mycket viktigt inslag i stadsbilden.

10:10

Utsiktsplatsen

Utsiktsplatsen är ett grönområde med ett litet utsiktstorn. Platsen har samband med Föreningsgatans villaområde. I Nedre Fogelbergsgatans förlängning finns en trappanläggning.

10:11 m fl,

Föreningsgatans villaområde BP, RI

Området längs Föreningsgatan bebyggdes med villor 1878-80. Ett 10-tal byggnader finns fortfarande kvar och några har ursprunglig karaktär. Detta är Göteborgs äldsta villaområde.

10:12, 14, 15, 19

Bostadskvarter längs Viktoriagatan m m BP, RI, BM

Bostadskvarter och friliggande bostadshus samt en skolbyggnad uppförda cirka 1882-92. Vid Viktoriagatan ligger också f d Arbetsförmedlingen byggd 1952. Hela området omfattar välbevarade byggnader. Några har särskilt höga kulturhistoriska värden och följande är byggnadsminnesförklarade:

Viktoriagatan 11 - Vasagatan 11, "Tomtehuset" (10:12:17-18). Två sammanbyggda hus med förgårdsmark och unika fasadmålningar mot Vasagatan.

Viktoriagatan 15 (10:12:8). Friliggande bostadshus med förträdgård och mycket välbevarat trapphus.

Tyska skolan, f d Nya Elementarläroverket för flickor (10:14:1). Friliggande skolbyggnad omgiven av järnstaket och trädrader. Trapphuset har unika målningar av Carl Larsson.

Engelbrektsgatan 4-6 (10:15:17). Två rikt utsmyckade bostadshus på kvartershörnet Engelbrektsgatan - Karl Gustavsgatan.

10:23, 24, 27 m m

Bostadsbebyggelse m m - BP, RI

Bostadshus av sten och landshövdingehus uppförda cirka 1915-25. Välbevarad delvis exklusiv bebyggelse i nationalromantisk stil. I den värdefulla miljön ingår förträdgårdar avgränsade med murar och staket samt ett monumental trapparrangemang med en relief av Erik Dahlberg (Erik Dahlbergstrappan). I söder f d Landalaskolan uppförd 1890.

11. Haga (15)

15: 28-29

Sprängkullsgatan 1-13 BP, RI, BMF

Bostadshus av trä och sten uppförda under 1800-talets senare hälft. På hörnet mot Södra Allégatan står ett landshövdingehus uppfört 1894. Det har en särpräglad exteriör med torn. Intill ligger ett lågt trähus och ett putsat stenhus byggda cirka 1860. Sprängkullsgatan 9-13 är en rad enhetligt utformade landshövdingehus från 1886-89.

Hela husraden är ingår i program för byggnadsminnesförklaringar i Haga och restaurerades med hjälp av statliga bidrag 1988-91. Detta är Hagas fasad utåt och byggnaderna är en viktig del i miljön kring Haga Kyrkoplan.

(15) 715:32

Hagakyrkan, fd Stadsbiblioteket BP, RI, KML 4 kap mm

Hagakyrkan byggdes 1857-59. Vid ungefär samma tid tillkom anslutande planteringar bl a en kort allé mot Nya Allén. Stadsbiblioteket uppfördes år 1900 och utvidgades 1924. Det restaurerades med hjälp av statliga bidrag 1994-95. Haga Kyrkoplan med damm och planteringar anlades i början av 1900-talet.

Haga Kyrkoplan som helhet har ett högt kulturhistoriskt värde. Kyrkan skyddas enl KML kap 4 och biblioteksbyggnaden är i byggnadsminnesklass.

12. Gårda (44)

44:34

Carlbergsgatan 2 m m, m fl BP

Villa i s k drakestil uppförd cirka 1870. I närheten ligger den s k Biskopsvillan som flyttades hit år 2000 och enstaka andra villor som är kulturhistoriskt intressanta. De ingår i en miljö som hänger ihop med villaområdet kring Överåsgatan.

44:70-69

Gubberoparken BP

Bostadsområde uppfört 1937-45. Det omfattar bl a tegellängor kring en stor planterad gård samt trädrader längs Kobbarnas Väg.

13. Sävenäs (47)

47:

Sävenäs lokstation BP

Lokstation anlagd 1926. Värdefull miljö som bla omfattar lokstallar.

14. Bö (50)

50:36,38 m m

Villaområde Jakobsdalsgatan BP

Villor av trä uppförda på 1920-talet.

50:32-35

Bostadskvarter Jakobsdalsgatan BP

Storgårdskvarter med bostadshus av tegel uppförd 1928-32.

50:71 m fl

Överåsgatan m m BP

Överåsgatan bebyggdes cirka 1925-30. Den omfattar i huvudsak villor av trä och har ett medvetet komponerat gaturum. I området ligger också äldre byggnader bl a Wilhelmsberg med anslutande trädgårdsanläggning. I parken norr om villaområdet finns minnesristningar bl a från 1820.

50:108

Örgryte gamla kyrka och kyrkogård BP, KML 4kap

Örgryte Gamla kyrka uppfördes troligen på 1200-talet och fick sitt nuvarande utseende efter om- och tillbyggnader 1748, 1775 och 1817. Interiören är välbevarad och omfattar takmålningar från 1700-talet

Kyrkogården har ett stort antal gravvårdar för kända göteborgsfamiljer. Den omges av murar och ansluter till den kuverterade Delsjöbäcken.

Kyrkomiljön som helhet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

15. Skår (51)

51: 40

Lyckholms bryggeri BP, BMF

Lyckholms bryggeri uppfördes i etapper 1882-1953 och verksamheten upphörde 1975. Anläggningen omfattar flera omsorgsfullt utformade bryggeribyggnader, en mycket påkostad direktörsvilla och rester av ett bostadshus för bryggeriets arbetare.

Området som helhet har stora industrihistoriska, socialhistoriska och arkitekturhistoriska värden.

51:57 m fl

F d Almedals fabriker BP, övrigt

Rester av Almedals textilfabrik byggd cirka 1850-1910. Anges som industrihistoriskt intressant under rubriken övrigt i bevarandeprogrammet.

16. Broar m m

Följande broar och anläggningar i anslutning till Stora Hamnkanalen, Rosenlundskanalen, Fattighusån och Vallgraven är särskilt värdefulla.

B:1

Tyska bron

Bro över Stora Hamnkanalen uppförd 1863. Enkelt fundament av granit. Dekorativt utformade räcken och lyktstolpar av järn.

B:2

Kämpebron

Bro över Stora Hamnkanalen uppförd 1925. Fundament av betong och granit. Elegant flackt valv och huggen dekor. Gjutjärnsräcken med skulptural utsmyckning.

B:3

F d järnvägsbro vid Stora Bommen

Bro av järn byggd omkring 1860 för järnvägstrafiken i hamnen. Cirkelformat fundament av natursten. Ursprungligen vridbar.

B:4

Rosenlundsbron

Bro över Vallgraven/Rosenlundskanalen. Uppförd som vridbar bro 1921. Senare delvis ombyggd. Cirkelformat fundament av sten. Räcken och höga lyktstolpar utförda i järn med dekorativa detaljer.

Slussen

Sluss byggd 1873 mellan Stora Hamnkanalens östra del och Fattighusån. Utförd i granit med luckor av trä.

Kajkanter, trappor m m

Längs Stora Hamnkanalen, Vallgraven, Rosenlundskanalen och kajen mot älven är kajkanterna klädda med huggen sten. Här finns också trappor, pållare, kedjor och andra detaljer som är värdefulla.

Fattighusån har delvis äldre kajkanter byggda av otuktad sten. Dessa är särskilt värdefulla.

17. Byggnader uppförda efter ca 1955

Inom bevarandeområdet/riksintresseområdet som omfattar stadsdelarna Inom Vallgraven och Nordstaden finns ett flertal byggnader uppförda efter ca 1955. Följande ligger längs föreslagna linjer där tunneln byggs i öppet schakt.

Redovisas **inte** på karta

Inom Vallgraven

1:11:1

Södra Hamngatan 37 – 41

Butiks- och kontorshus uppfört 1974. Det har ett torn som påminner om "Arkaden", byggnaden som fanns här tidigare.

1:11:2

Södra Hamngatan 43

Butiks- och kontorshus uppfört 1969.

1:12:10

Södra Hamngatan 49 - 57

Butiks- och kontorshus uppfört 1973–75. Oregelbunden byggnad med dekorativa detaljer hämtade från fasaden till Grand Hotel som stod på tomten tidigare.

1:15:3

Södra Hamngatan 29

Kontorshus uppfört 1980. Fasaden är delvis utformad med utgångspunkt från en tidigare byggnad på platsen. Den påminner om Södra Hamngatans arkitektur vid 1800-talets början.

1:15:13

Södra Hamngatan 33 – 35

Handelsbankens hus uppfört 1978. Intressant exempel på yngre bankbyggnad i raden av äldre "finanspalats".

1:16:26

Södra Hamngatan 13 – 15

Bostads- och kontorshus i sex våningar uppfört 1980. Här stod tidigare två trevåningshus.

1:53:16

Lilla Torget 2

Kontorshus byggt 1984. Viktig del i Lilla Torgets rumsbildning.

Nordstaden

2:2:15

Kanaltorgsgatan

Parkeringshus uppfört 1971 – 73. Del av Östra Nordstaden.

2:2:16

Kanaltorgsgatan

Bankbyggnad uppförd 1972 – 75.

2:10:22-23

Norra Hamngatan 24 – 34

Butiks- och kontorshus uppförda 1967 – 68. Byggnaderna ligger intill Stora Hamnkanalen. Det gladsade mittpartiet är Östra Nordstadens huvudentré från Norra Hamngatan och utgör ett viktigt inslag i stadsbilden.

2:10:25

Norra Hamngatan 20 – 22

Kontors- och butikshus uppfört 1984 – 86.

2:13:15

Norra Hamngatan 8

Kontorshus uppfört 1968 för Göteborgs Hamn. Fasadens indelning och fönsteromfattningarna anknyter till den äldre putsarkitekturen i omgivningen.

2:30

Sankt Eriksgatan 2

Bostadskvarter uppfört 1984.

18. Fornlämningar

Följande fornlämningar ligger i anslutning till föreslagna linjedragningar. Fornlämningar redovisas på karta 3:A.

De fornlämningsnummer som används här och på karta 3:A är hämtade från kommunens databeteckningar. I riksantikvarieämbetets nya beteckningar ingår namnet Göteborg och undernummer. T ex GO 216 = RAÄ Göteborg 216:1

GO 216

Göteborgs stadskärna m m. Lämningar efter befästningsanläggningar och annan bebyggelse innanför vallgraven och även i anslutning till vallgravens yttre del. (Jfr karta 3:B.)

GO 004

Fyndplats för slagen flinta inom Liseberg.

GO 68

Fyndplats för slagen flinta vid trafikplats. Troligen helt förstörd.

GO 70

Boplats på berg. Delundersökt 1972.

GO 71

Fyndplats för slagen flinta vid järnväg.

GO 139

Minnessten från 1857 och ristningar från 1914. På berg norr om Överåsgatan.

GO 147

Stensättning på berg norr om Överåsgatan.

GO 203

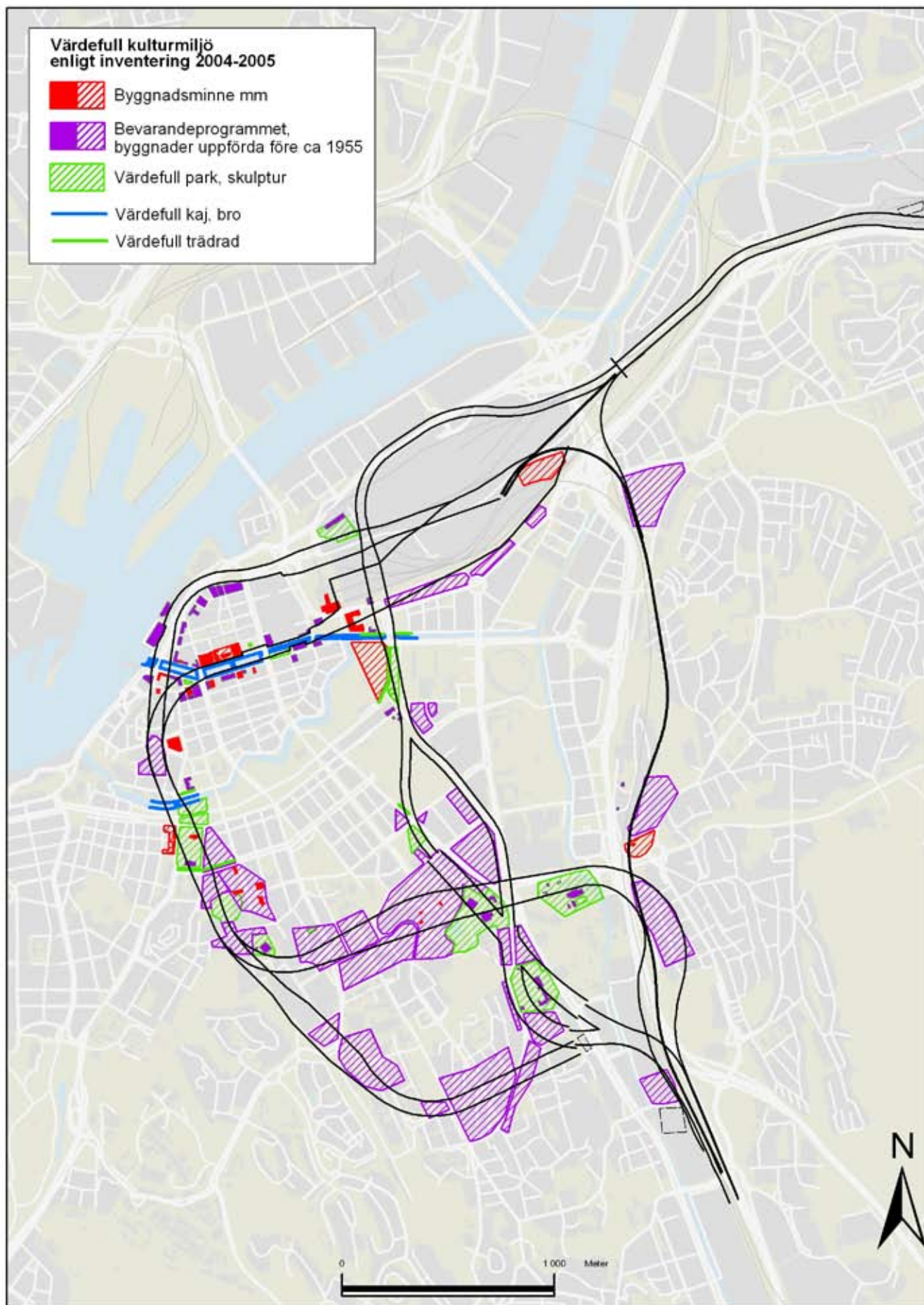
Skålgropsförekomst på fast håll i närheten av f d Holtermanska sjukhuset.

GO 232

Milstolpe från 1857 (flyttad 1979) och minnessten från motorvägsbygget 1973 – 80. Placerade på liten grönyta i trafikområde.

Värdefull kulturmiljö
enligt inventering 2004-2005

- Byggnadsminne mm
- Bevarandeprogrammet,
byggnader uppförda före ca 1955
- Värdefull park, skulptur
- Värdefull kaj, bro
- Värdefull trädrad

VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

2005-09-02

Skala 1:25 000

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

 WSP

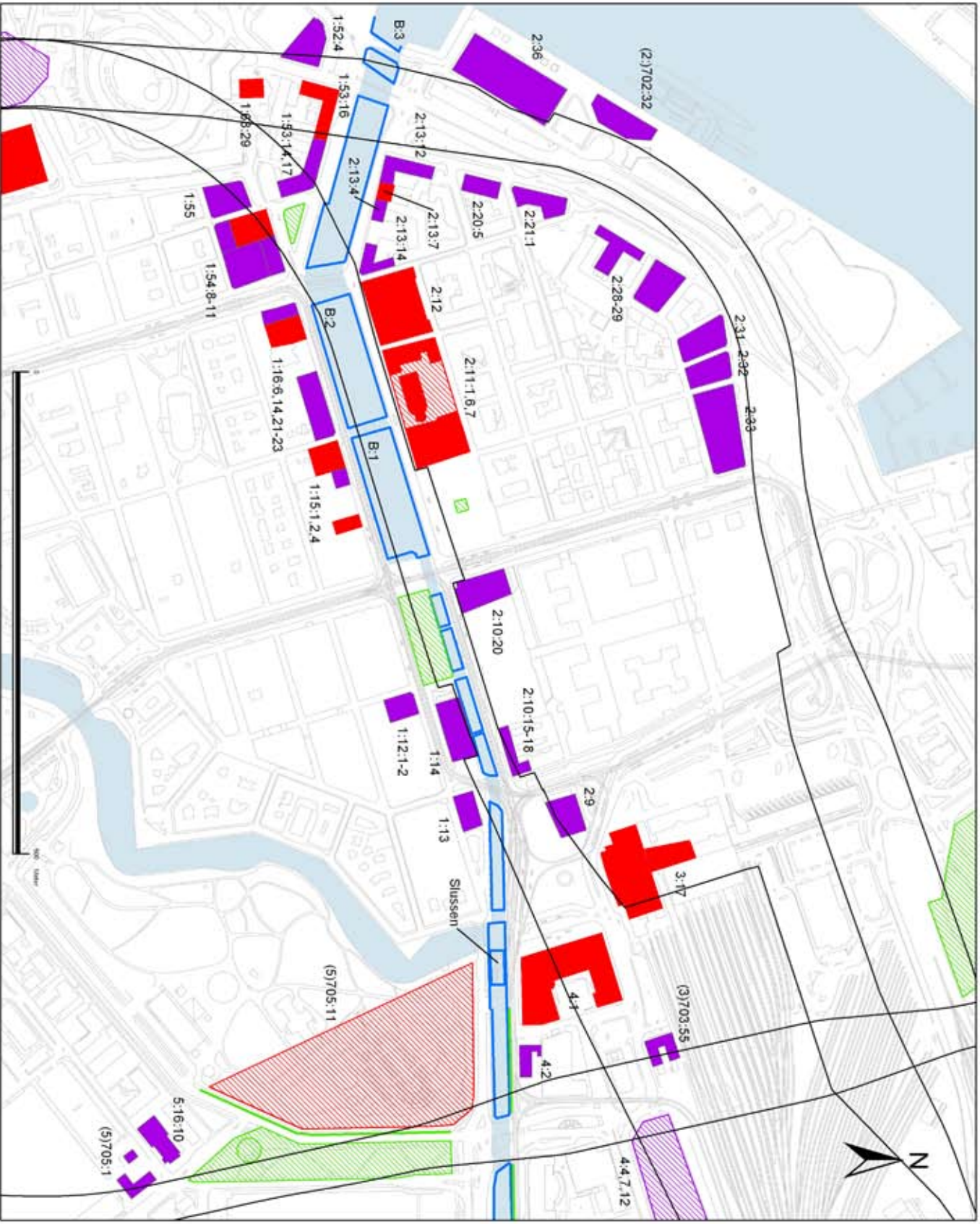
 BANVERKET

Värdefull kulturmiljö

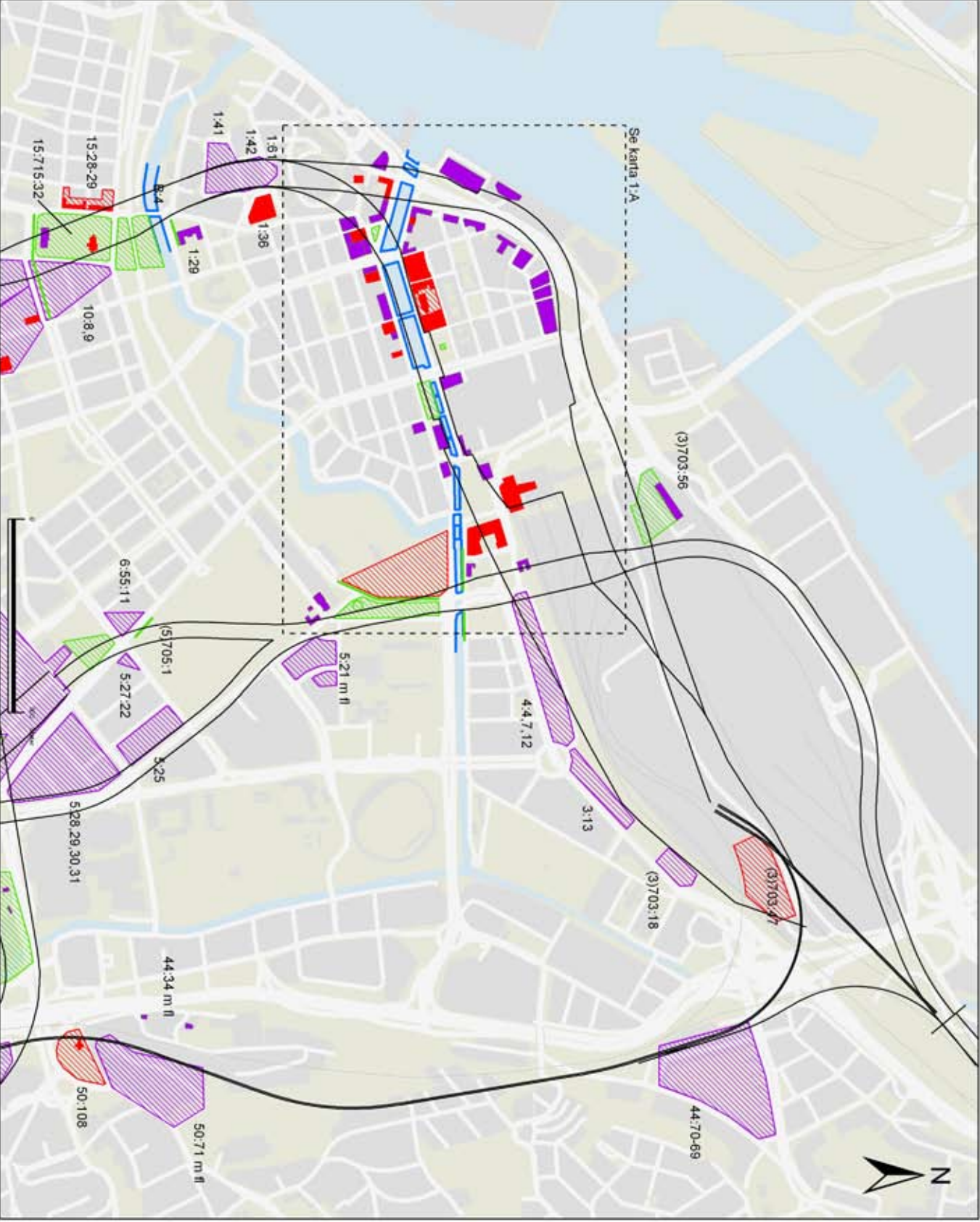
- Byggnadsminne mm
- Bevarandeprogrammet, byggnader uppförda före ca 1955
- Värdefull park, skulptur
- Värdefull kaj, bro
- Värdefull trädad
- 00:00 Beteckning för stadsdel : fastighet

Områden av riksintresse redovisas på karta 2

Fornlämningar redovisas på karta 3 A-B

- Värdefull kulturmiljö
 - Byggnadsminne mm
 - Bevarandeprogrammet
 - byggnader uppförda före ca 1955
 - Värdefull park, skulptur
 - Värdefull kaj, bro
 - Värdefull trädad
 - 00 00 Betäckning för stadsdel : fastighet
- Områden av riksintresse redovisas på karta 2
- Fornlämningar redovisas på karta 3 A-B

VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

Karta 1: B

Skala 1:10 000

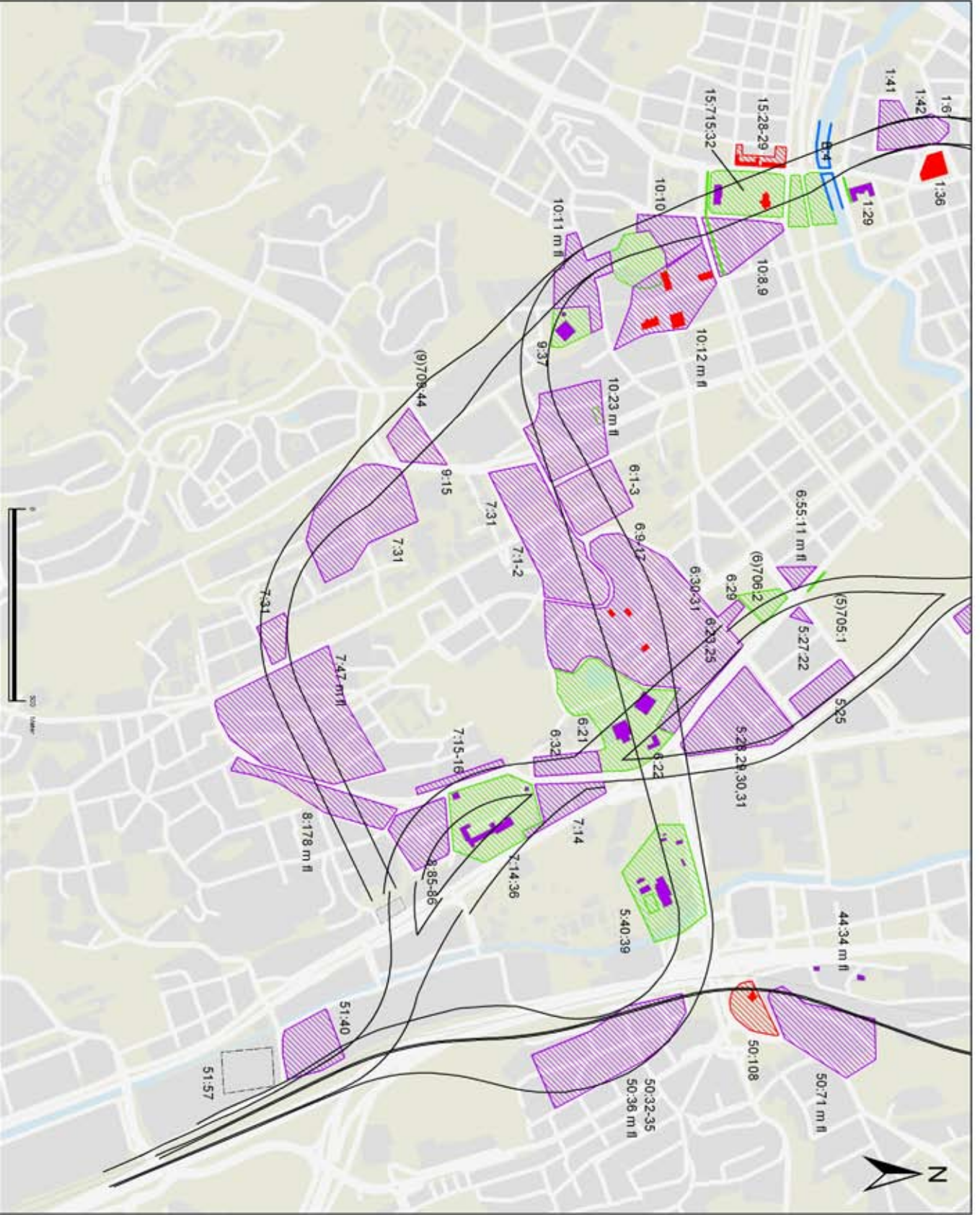
2006-08-25

GÖTEBORGS
SNÄOSMUSEUM

WSP

BANVERKET

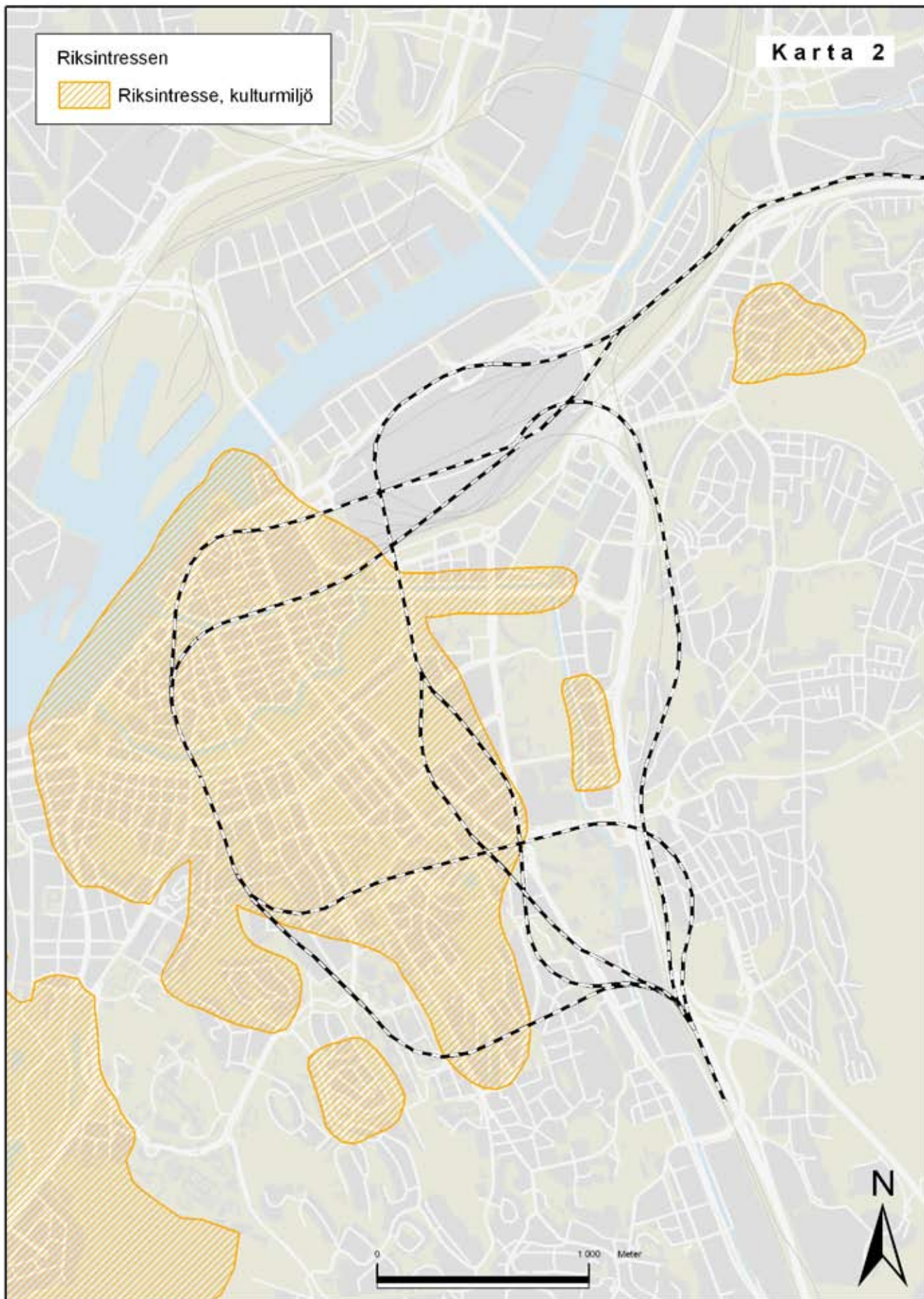
- Värdefull kulturmiljö**
- Byggnadsminne mm
 - Bevarandeprogrammet, byggnader uppförda före ca 1955
 - Värdefull park, skulptur
 - Värdefull kaj, bro
 - Värdefull trädrad
 - Värdefull trädrad
 - 00:00 Betäckning för stadsdel : fastighet
- Områden av riksintresse redovisas på karta 2
- Fornlämningar redovisas på karta 3 A-B

Riksstressen

 Riksstresse, kulturmiljö

Karta 2

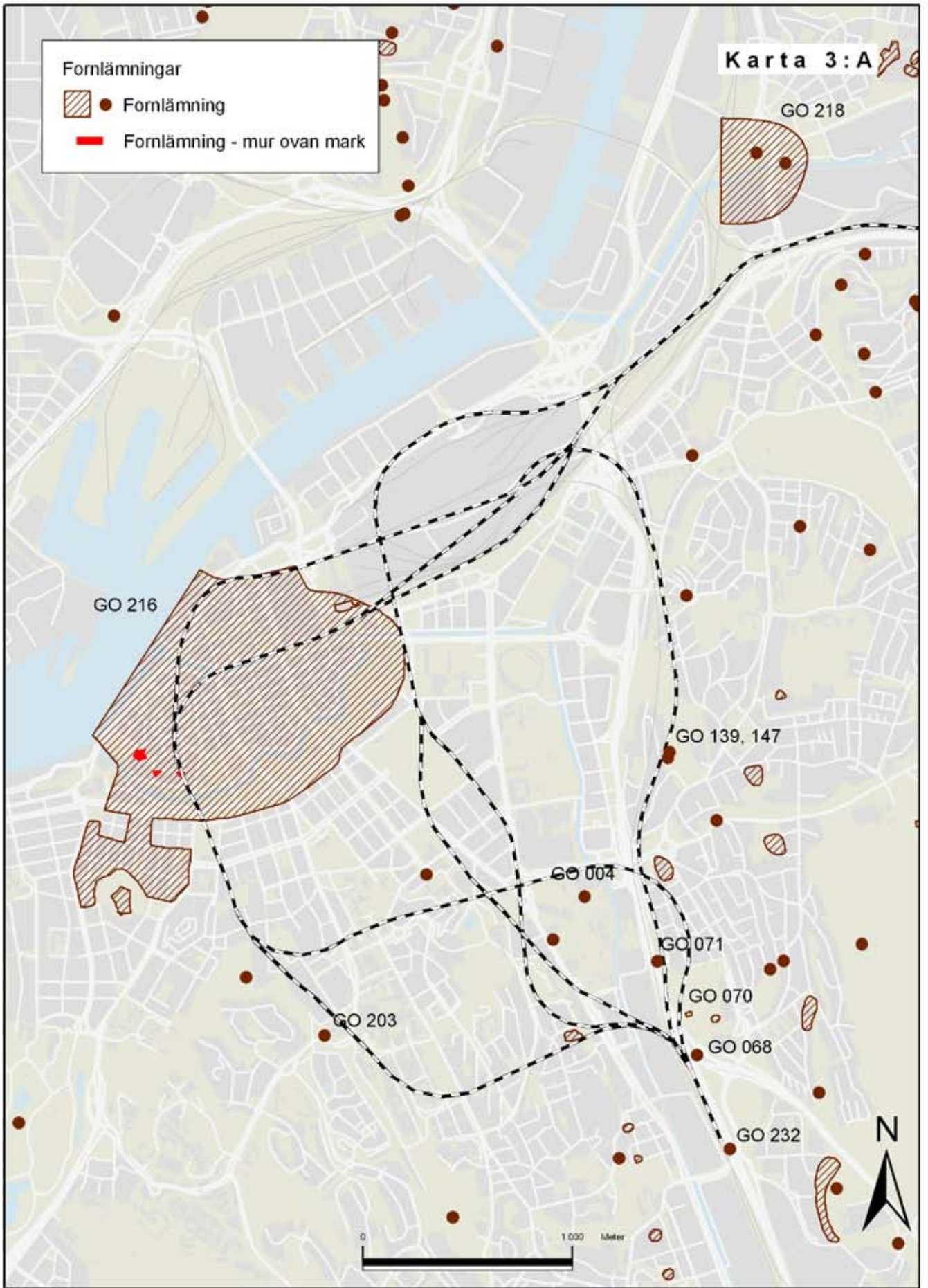
VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

2005-10-31

Skala 1:25 000

GÖTEBORGS
STÄDSMUSEUM

Befästningar

- Bastion mm
- Vallgrav mm

Kartan visar ungefärligt läge för 1700-talets befästningsanläggningar i förhållande till dagens bebyggelse

Karta 3:B

VÄSTLÄNKEN
Kulturmiljöinventering

2005-07-04

Skala 1:8 000

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

BANVERKET

